

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA ANDRAGOGIKY A PERSONÁLNÍHO ŘÍZENÍ

Viola Hoznauerová

Vzdělávací potřeby pěstounů
Educational needs of foster parents

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Praha 2013

Vedoucí práce:.....PhDr. Martin Kopecký, Ph.D.

Prohlašuji,

že tuto diplomovou práci jsem vypracovala zcela samostatně, že v ní řádně cituji všechny použité prameny a literaturu a že tato práce nebyla použita v rámci jiného vysokoškolského studia ani k získání jiného nebo stejného titulu.

Dne 22.7.2013

Ráda bych na tomto místě poděkovala především PhDr. Martinovi Kopeckému, Ph.D. za trpělivé a shovívavé vedení. Dále pak doc. PhDr. Pavolu Fričovi, Ph.D. za konzultace. Také paní Věře Anežce Vondráškové se sdružení Domus a jejím kolegům, odborníkům ze sdružení Lumos a pěstounům ze sdružení Salinger. V neposlední řadě pak všem ostatním odborníkům i pěstounům, kteří byli ochotni k rozhovorům.

OBSAH

0 ÚVOD	9
1 SOUČASNÉ POJETÍ RODINY	13
1.1 Modely rodiny	13
1.2 Kritéria zdravých rodin	15
1.3 Zdroje odolnosti rodiny	16
1.4 Rodičovské role	17
2 KOMPETENCE DNEŠNÍHO “DOBRÉHO RODIČE”	18
2.1 Pojem kompetence	18
2.2 Rodičovské kompetence	19
2.3 Povzbuzení spolupráce u dětí	25
2.4 Tresty	27
2.5 Čeho by se rodiče měli vyvarovat	28
2.6 Možnosti získávání těchto kompetencí	30
2.7 Kompetence, které je dobré u dětí podporovat	32
2.8 Jak tyto kompetence u dětí rozvíjet	34
3 KOMPETENCE „DOBRÉHO PARTNERA“	36
4 KOMPETENCE PĚSTOUNŮ A SPECIFIKA SPOJENÁ S JEJICH PRACÍ	39
4.1 Otázky, které je dobré si zodpovědět předem	39
4.2 Potřeby pěstounů a potřeby dětí	40
4.3 Problémy dětí v náhradních rodinách	41
4.4 Stresující situace v životě pěstounů	42
4.5 Kde je možné hledat podporu	44
4.6 Důležité kompetence pěstounů	44
4.7 Jak na daných tématech pracovat v rámci přípravy	47
5 MOMENTÁLNÍ SITUACE PŘÍPRAVY PĚSTOUNŮ	51
5.1 Novela zákona	52
5.2 Psychologické vyšetření žadatelů	54
5.3 Příprava žadatelů	55
5.3.1 Cíle	55
5.3.2 Principy	55
5.3.3 Struktura programu	56
5.4 Příklady dobré praxe	59
5.5 Příklady vzdělávacích programů	66
5.5.1 Systém vzdělávání pěstounů v o.s. triad a o.s. strop	67
5.5.2 Vzdělávání pěstounů v sos dětských vesničkách	68
5.6 Dosavadní výzkumy	69
5.6.1 Monitoring příprav na náhradní rodinnou péči	70
5.6.2 Informovanost pěstounů o jejich právech a povinnostech	72
5.6.3 Další výzkumy	73
6 VZDĚLÁVACÍ POTŘEBY PĚSTOUNŮ	75
6.1 Otázky sondy	75
6.2 Předběžné předpoklady	75
6.3 Metody	76
6.4 Soubor respondentů	78
6.5 Výběr respondentů	79
6.6 Sběr dat	79
6.7 Zpracování dat	80

6.8 Výstupy sondy	81
6.8.1 Vzdělávací potřeby	81
6.8.2 Kompetence	82
6.8.3 Náročné situace	83
6.8.4 Identifikované nedostatky	84
6.8.5 Navrhované aktivity a řešení	85
6.8.6 Obecné poznatky	87
6.8.7 Závěry	88
6.9 Diskuse	90
6.9.1 Limity zobecnění a možné nežádoucí vlivy	90
6.9.2 Navrhované návazné výzkumy	91
7 NÁVRH PROGRAMU VZDĚLÁVÁNÍ PĚSTOUNŮ	92
8 ZÁVĚR	95
SOUPIS BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ	99
PŘÍLOHY	107

RESUMÉ

Tématem předkládané diplomové práce jsou vzdělávací potřeby pěstounů. Základním východiskem práce je skutečnost, že přes veškerá specifika role pěstouna jsou pěstouni především rodiče. Nejprve tedy práce shrnuje rodičovské a partnerské kompetence, které se objevují v literatuře. Dále se práce zaměřuje na specifické kompetence důležité pro pěstouny, které jsou v literatuře zmiňovány. Základní otázkou přitom vždy je, jak je dané kompetence možné podporovat v rámci vzdělávání. V další části popisuje práce současný stav vzdělávání pěstounů, příklady dobré praxe a některé dosavadní výzkumy.

Empirickou rovinu práce pak tvoří kvalitativní sonda, která má za cíl zjistit, jaké mají pěstouni vzdělávací potřeby, jaké v současnosti vnímají nedostatky a jaké by navrhovali řešení. Základem sondy jsou polostrukturované rozhovory s pěstouny i odborníky na náhradní rodinnou péči. Na základě této sondy pak navrhuji, jak by mohl vypadat rámcový program vzdělávání pěstounů.

KLÍČOVÁ SLOVA:

vzdělávání pěstounů, pěstounská péče, náhradní rodinná péče, rodičovské kompetence

SUMMARY

This master thesis deals with educational needs of foster parents. The main assumption of this thesis is that foster parents are despite all specifics among all parents. Therefore it firstly mentions competences, that are essential for good parenthood and relationship between parents as partners. Than it focuses on specific competences that are essential for foster parents. The main question then is how to encourage these competences during educational activities. In the next part this thesis describes the current state of education of foster parents, examples of good practice and present researches.

The empirical part of the thesis consists of a qualitative research, which aims to describe the educational needs of foster parents, current deficiencies and suggestions on what to improve. The research is based on semi-structured interviews with foster parents and professionals in the field of alternative family care. On the basis of this research I propose a suitable educational programme for foster parents.

KEY WORDS:

education of foster parents, foster care, alternative family care, competences of parents

0 ÚVOD

Cílem této diplomové práce je vytvoření návrhu přípravného vzdělávacího programu pro budoucí pěstouny, který by reagoval adekvátním způsobem na jejich potřeby. Za tímto účelem nejprve zmapuji, jaké kompetence jsou v odborné literatuře zmiňovány jako důležité pro úspěšné rodičovství a udržování fungujícího partnerského vztahu. Především pak zmapuji kompetence, které se jeví jako nejdůležitější pro pěstouny a úspěšné vykonávání jejich role. Zaměřím se na to, jakým způsobem je možné dané kompetence podporovat v rámci vzdělávání. Dále zmapuji aktuální stav a nabídku vzdělávání pěstounů. Cílem empirické části práce je zjistit, jaké pociťují pěstouni vzdělávací potřeby, jak vnímají vzdělávací potřeby pěstounů experti na náhradní rodinnou péči a jakým způsobem by je bylo možné naplnit. Výstupy sondy pak také využiji při vytváření návrhu přípravného vzdělávacího programu pro pěstouny.

Téma je v současnosti velmi aktuální zejména v souvislosti s přijetím Zákona č. 401/2012 Sb., kterým se mění Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. Zákon zavádí mimo jiné tzv. pěstounskou péči na přechodnou dobu a další organizační změny týkající se náhradní rodinné péče. S tím přirozeně souvisí i nutnost změny v systému vzdělávání a přípravy pěstounů.

Tato práce si ovšem neklade za cíl zabývat se způsobem organizace změn, které by nyní měly nastat. Ani návrh vzdělávacích aktivit pro pěstouny v poslední části práce není sestavován v první řadě s ohledem na pěstounství na přechodnou dobu. Nicméně to jistě neznamená, že by navrhovaný program (s případnou akcentací určitých témat, která jsou pro pěstounství na přechodnou dobu typická) nemohl jako základ pro přípravu pěstounů na přechodnou dobu posloužit. Spíše by bylo třeba více se dále věnovat některým konkrétním tématům. Je to především z toho důvodu, že i rozhovory, které mimo jiné posloužily jako podklad pro vytvoření zmíněného návrhu,

byly provedeny s pěstouny a odborníky, kteří zatím s pěstounskou péčí na přechodnou dobu nemají zkušenosti. Jedná se opravdu o nový fenomén a myslím, že spíše až čas ukáže všechna jeho specifika a tím pádem i potřeby ohledně vzdělávání těchto pěstounů.

V první kapitole popisují modely rodiny, které se objevují v literatuře, a kritéria zdravých rodin jako teoretické východisko pro úvahy nad rodičovskými kompetencemi a rolí pěstounů.

Ve druhé kapitole se zaměřím na kompetence, které jsou důležité pro rodiče a které se nejčastěji objevují v publikacích o rodičovství; speciálně pak na způsoby, jak děti získat pro spolupráci a jak pracovat se vzdorem. To jsou oblasti, které mohou být pro pěstounské rodiče ještě náročnější než pro rodiče biologické. Dále se budu věnovat způsobům, jak vést rodinné schůzky a jak řešit vztahy mezi sourozenci, které bývají obzvlášť mezi pěstounskými a biologickými dětmi náročné. Také zmíním vlastnosti, které je u dětí potřeba prohlubovat, aby byly schopny obstát v současném světě a věci, kterých by se rodiče měli vyvarovat. Zamyslím se především nad tím, jak je možné rodičům pomoci v rámci vzdělávání k získání potřebných kompetencí a jak oni mohou podporovat důležité kompetence u přijatých dětí.

Třetí kapitola se týká partnerských kompetencí a možností jejich rozvíjení. Je totiž zřejmé, že k tomu, aby pěstouni mohli zodpovědně vychovávat přijaté dítě, potřebují zázemí fungujícího vztahu. Přitom právě přijetí dítěte do rodiny je pro partnerský vztah poměrně velkou zátěží. I zde se zaměřím především na způsoby podpory těchto kompetencí v rámci vzdělávání.

Další kapitola už se pak týká přímo specifických nároků na roli pěstouna. Nejprve shrnuje otázky, které by si člověk měl promyslet, než výzvu náhradního rodičovství přijme. Dále rozebírá potřeby dětí i pěstounských rodičů a problémy, které jsou pro náhradní rodiny typické. Shrnuje pak, jaké kompetence jsou důležité

pro zvládání těchto specifických situací a jak je možné je rozvíjet v rámci přípravy pěstounů.

Práce čerpá z odborné literatury a vzhledem k tématu práce i z knih, které jsou převážně prakticky zaměřené a ve kterých je možné najít konkrétní doporučení. Vycházela jsem z literatury vztahující se k náhradní rodinné péči, pěstounství i z literatury zabývající se rodičovstvím a rodičovskými kompetencemi obecně.

V páté kapitole popisují současný stav vzdělávání pěstounů a některé dosavadní výzkumy, které byly v této oblasti realizovány.

Empirická dimenze práce je věnována zmapování vzdělávacích potřeb pěstounů. Provedla jsem polostrukturované rozhovory s odborníky na náhradní rodinnou péči ze sdružení Lumos, Paprsek a Domus. Dále pak rozhovory s několika pěstouny individuálně a skupinové interview s pěstouny, kteří se zúčastnili víkendového pobytu pro pěstounské rodiny sdružení Salinger. Polostrukturované rozhovory proběhly na základě připravených otázek, které byly téměř shodné pro pěstouny i pro odborníky. U pěstounů jsem se dotazovala především na jejich osobní zkušenosti se vzděláváním. U odborníků na to, jak situaci vidí ze svého pohledu a s jakými reakcemi či požadavky pěstounů se nejčastěji setkávají. Cílem této sondy bylo zjistit, jaké pociťují pěstouni vzdělávací potřeby, s čím jsou v současnosti spokojeni, s čím spokojeni nejsou a jak by nejlépe jejich potřeby mohly být naplněny.

Nakonec na základě poznatků vyplývajících z rozhovorů, současné praxe i odborné literatury vztahující se k tématu navrhuji, jak by přípravný program pro pěstouny mohl vypadat. Tento návrh pak může být využit při koncipování reálných vzdělávacích programů pro pěstouny.

Domnívám se, že hlavním přínosem této práce je právě propojení poznatků z odborné literatury, příkladů současné dobré praxe a názorů pěstounů a odborníků samotných. K roli pěstounů se snažím přistupovat primárně jako k mezilidskému

vztahu rodiče a dítěte, i když má svá specifika. Proto i navrhovaný program klade důraz především na budování sociálních a komunikačních dovedností pěstounů.

1 SOUČASNÉ POJETÍ RODINY

Základem pro úvahy o rodičovských kompetencích, a tedy i kompetencích pěstounů jsou přirozeně úvahy o rodině jako takové. Rodiče jsou nejen nedílnou součástí rodiny, ale právě oni mají hlavní podíl na tom, jak rodina funguje. Určují pravidla a normy, kterými se rodina řídí a jejich chování má zásadní vliv na rodinnou atmosféru. Proto v následující kapitole zmíním některé modely rodiny, zdroje odolnosti rodiny a kritéria, podle kterých můžeme odlišit zdravé rodiny od těch nefunkčních. Kompetentní rodiče by totiž měli vytvářet zdravé rodinné prostředí odolné proti různým tlakům.

V literatuře najdeme různé definice rodiny. Pro účel této práce považuji za nejvíce vyhovující definice Plaňavy, který ji definuje takto: „Rodinu lze z hlediska jejího fungování pojmout jako strukturovaný celek, systém, jehož smyslem, účelem i náplní je vytvářet relativně bezpečný, stabilní prostor a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí.“ (Plaňava, 2000, s. 74). Za důležité ve vztahu k rodině považuje Plaňava také její strukturu, intimitu, osobní autonomii i hodnoty a postoje.

1.1 MODEL Y RODINY

Rodina je složitý fenomén, který není jednoduché postihnout v rámci nějakého univerzálního modelu. Modely rodiny objevující se v literatuře, zdůrazňují různé její aspekty.

Podle Beaversova modelu zdravých a optimálních rodin patří mezi nejdůležitější charakteristiky zdravé rodiny jasnost hranic a otevřenost ke světu, zdravé používání moci, podpora autonomie, vřelost a zájem, dovednost vyjednávat a transcendentální hodnoty (Plaňava, 2000, s. 53-56).

Cirkumplexní model (Plaňava, 2000, s. 56-58) rozlišuje jako tři nejzákladnější dimenze rodiny kohezi, adaptabilitu a komunikaci.

McMasterovský model (Plaňava, 2000, s. 58-60) zase vyzdvihuje řešení problémů, jasnou a přímou komunikaci, emoční přiměřenost, emoční zahrnutí a kontrolu chování.

Známým modelem je také “ostrov rodiny” Zdeňka Riegera, který metaforicky popisuje rodinu jako ostrov plující v moři světového oceánu a potkávající se s ostatními ostrovy. Na základě této metafory pak popisuje složitý systém rodiny s jeho vnitřními i vnějšími vazbami. (Plaňava, 2000, s. 63-65)

Riskinovy hypotézy pak vycházejí z longitudiálního výzkumu zdravých rodin, kde se zkoumalo, jaké takové rodiny mají společné charakteristiky. Jednou z diskutovaných Riskinových hypotéz je, že úspěšné rodičovství může fungovat i bez šťastného partnerství (Plaňava, 2000, s. 60-61).

Zajímavý pohled na rodinu přináší Waterman (2003, s. 221-226), když ve své knize píše, že mít více rodičů (nevlastních, adoptivních, či pěstounských) má i své výhody. Každý rodič může dítě něčím obohacovat, může mu být k dispozici ve chvíli, kdy jiný nemůže. Přirovnává tyto rozvětvené a různě doplněné rodiny k pozůstatkům velké tradiční rodiny, která v naší společnosti prakticky již vymizela. Svůj pozitivní pohled na pěstounské rodiny staví na předpokladu, že pokud jednou vznikne primární vazba a dítě zakotví v rodině, je připraveno navázat různé další sekundární vzaby s dalšími lidmi, kteří obohatí jeho svět (Waterman, 2003, s. 224). Dodává, že raději než pořád opakovat, že takové rodinné systémy jsou mimo normu, měli bychom nové rozšířené rodiny uznat a přijmout je jako jev, který se v novém století objevuje.

Jistě můžeme souhlasit s tím, že je důležitější zaměřit se na práci s takovými rodinami a snažit se jim jejich fungování maximálně usnadnit. Dalo by se ovšem

diskutovat o tom, jaký má život v rodinách, kde se o děti nestarají jejich biologičtí rodiče, dopad na vývoj dětí.

1.2 KRITÉRIA ZDRAVÝCH RODIN

V literatuře je možné najít různá kritéria a způsoby pro odlišování rodin zdravých a funkčních od rodin nefunkčních. Často vycházejí právě z výše zmiňovaných modelů rodiny.

Sobotková (2003, s. 7-19) považuje za kritéria, která mají splňovat zdravé rodiny kohezi, radostnost, vzájemnost, tělesnou blízkost, efektivní komunikaci v rodině i s okolím, náhled, sebereflexi, vitalitu (tedy život v přítomnosti, akceptaci minulosti a směřování do budoucnosti), partnerský soulad, týmovou spolupráci, relaxaci a pocit životního obohacení z rodinného života.

U pěstounských rodin je dále důležitá především odpovídající motivace, která je pěstounská a ne adoptivní, osobnostní charakteristiky pěstounů a jejich pracovitost, schopnost aktivizace a přijetí podpory, ale také duchovní zralost, chápání smyslu života a víra (Sobotková, 2003, s. 7-19).

V naší sekularizované společnosti by se jistě někteří pozastavili nad tím, proč právě víra by měla být jedním ze salutogenních faktorů rodinného prostředí. Dle mého názoru je podstatné především to, že se víra (ať už v křesťanském pojetí, nebo jiném) pojí s jasnějším definováním hodnot i morálních zásad, vnímáním smyslu vlastní existence i nadějí do budoucnosti. To vše má pozitivní vliv na stabilitu rodinného prostředí.

Také Kolačná (2006, s. 165-185) popisuje několik charakteristik zdravého domova. Podle ní je domov především místem, kde neexistuje strach a kde se cítíme být svobodní, nemusíme se přetvařovat. Je místem klidu a odpočinku, místem, kde na nás někdo čeká, místem, kde je zakořeněná naše identita. Navíc je místem, kde nacházíme odpuštění a povzbuzení. Prožíváme tam bezpečí a intimitu. Je školou mezilidských vztahů. V neposlední řadě skrývá vzpomínky, které nám říkají odkud jsme a kdo jsme, tvoří linii předávání lásky.

Dětem, které vyrůstají v ústavních zařízeních právě vědomí vlastní identity, prožitky bezpečí a intimity i vědomí toho, že mají kam se vracet, velmi chybí.

Zdravá rodina by také měla mít jasnou a přehlednou strukturu, která je zároveň flexibilní a akceptovatelná všemi členy rodiny. Důležité je i jasné rozdělení kompetencí a odpovědnosti. Základem tohoto rozdělení by pak měla být kooperativní aliance mezi rodiči. Rodina by také měla mít jasné hranice ve vztahu k vnějšímu světu. Krize by rodina měla zvládat adekvátním způsobem, aniž by byly narušeny její základní funkce, a měla by být schopná flexibilně reagovat na změny. I přes důležitou intimitu by každý člen rodiny měl požívat dostatek autonomie (Plaňava, 2000, s. 79-81).

Zdravě vytvořené rodinné vazby mají na dítě mnoho blahodárných účinků. Pomáhají mu ujasnit si pohled na svět, ve kterém žije. Povzbuzují rozvoj jeho logického myšlení a rozvíjejí u něj sociální emoce. Podporují utváření svědomí a pomáhají jedinci vyrovnávat se s tlaky, pocity marnosti, starostmi a obavami. Také vytvářejí správnou rovnováhu mezi závislostí a nezávislostí a základ pro rozvoj zdravých vztahů v budoucnosti (Schooler, 2002, s. 78).

Je zřejmé, že nároků na to, jaké funkce by rodina měla plnit a jakým způsobem by měla fungovat, je velké množství. Pro rodiče, kteří tvoří základ rodiny, utvářejí její pravidla i atmosféru, to není jednoduchý úkol. O to náročnější je vše v případě rodičů pěstounských, kdy do celého systému vstupují ještě přijaté děti. Aby mohly všem nárokům dostát, je třeba, aby byly pěstounské rodiny opravdu zdravé a odolné.

1.3 ZDROJE ODOLNOSTI RODINY

Zdroje odolnosti rodiny můžeme v zásadě rozdělit na vnitřní a vnější. Mezi vnější zdroje patří sociální podpůrná síť, socioekonomická stabilita a kulturní úroveň. Vnitřními zdroji pak jsou především soudržnost, flexibilita, sdílená duchovní

orientace, jasná komunikace, rodinná tradice, organizace a pravidla (Sobotková, 2003, s.7-19).

Důležitým aspektem je jistě také to, jak se rodina vyrovnává s náročnými situacemi. Strategie zvládání náročných situací mohou být v jednotlivých rodinách různé a těžko bychom mohli udělat jejich úplný výčet. Sobotková (2003, s. 7-19) píše o snižování nároků, získávání dalších zdrojů, zvládání tenze (humorem, fyzickým cvičením, zábavou apod.) nebo hodnocení situace a pochopení jejího významu.

U pěstounských rodin je kromě běžných strategií vyrovnávání se s problémy důležitá také otevřenost odborné pomoci. Situace a specifika přijatých dětí mohou často být taková, že bez podpory odborníků není jednoduché je zvládnout.

1.4 RODIČOVSKÉ ROLE

V případě této práce nás zajímá především role rodičů v rodině, jejich působení a kompetence. Role rodičů je jistě mnohohrstevnatá a v různých obdobích vývoje rodiny mohou být akcentovány různé její složky. Wright a Oliver (2004, s. 42-50) popisují několik různých rolí, které ze své podstaty rodič má. Každá z nich vystihuje jeden z aspektů rodičovství a neměli bychom je proto opomíjet. Můžeme jmenovat role učitele, instruktora, vůdce, průvodce, rádce, přítele, společníka, poradce, důvěrníka, ochránce, advokáta, zaopatřovatele či podporovatele.

Dobrý rodič by měl být schopen flexibilně zaujímat ve vztahu k dítěti různé z výše zmíněných rolí, což klade velké nároky na jeho kompetence a dovednosti.

2 KOMPETENCE DNEŠNÍHO “DOBRÉHO RODIČE”

Pro realizaci úspěšného vzdělávacího programu je vždy nutné nejprve určit jeho cíle a především kompetence, které mají účastníci v rámci programu získat. Kompetence, na něž je třeba se zaměřit v případě přípravy pěstounů se z nějaké části kryjí s kompetencemi, které jsou důležité pro všechny rodiče. Proto se nejprve zaměřím na rodičovské kompetence, které se nejčastěji objevují v literatuře.

2.1 POJEM KOMPETENCE

Termínu kompetence asi nejlépe odpovídá český výraz způsobilost. Podle Malacha je kompetence definována jako „...schopnost vykonávat určitou funkci nebo soubor funkcí a dosahovat přitom určité úrovně výkonnosti. Kompetence pracovníka bývají vyjádřeny popisem jeho znalostí, schopností, povahových rysů, postojů, dovedností a zkušeností. Být kompetentní znamená vyrovnat se s kritickými, spletitými, nepřehlednými a nepředvídatelnými situacemi.“ (2003, s. 10). Leat (1993, s. 499) popisuje kompetenci jako stav, kdy je chování, myšlení a cítění v symbióze. Definuje ji jako shluk skupin koncepčně a emocionálně provázaných schopností.

Z výše citovaných definic se ukazuje jako důležitý především důraz na reálnou schopnost určitého chování. Také z nich vyplývá, že jde o poměrně obecný pojem, pod který je možné zařadit různé kvality člověka – od jeho povahových rysů po konkrétní schopnosti vztahující se ke specifické činnosti. V případě pěstounů je podstatný rovněž ten aspekt, že kompetence slouží k vyrovnání se i s nepředvídatelnými a náročnými situacemi, které k roli pěstouna jistě patří. Leatovo vymezení směřuje také k tomu, že pro rozvíjení kompetence je potřeba působit na různé složky psychiky člověka, tedy jeho chování, myšlení i cítění tak, aby byly v symbióze, a chování člověka tak následně bylo kongruentní. To je třeba mít na paměti při koncepci i realizaci vzdělávání pro pěstouny.

Pro potřeby této práce kompetence rozdělím v návaznosti na Malachovu definici na dvě základní skupiny. Do té první budu řadit dovednosti, schopnosti a znalosti, do druhé skupiny pak osobnostní charakteristiky a postoje. Z hlediska vzdělávání považuji toto rozdělení za praktické především proto, že dovednosti a znalosti souvisí obvykle s tréninkem a předáváním informací, zatímco pro změnu postojů či osobnostních charakteristik je nutné zajistit sebezkušenostní aspekt vzdělávání.

2.2 RODIČOVSKÉ KOMPETENCE

Jako rodičovské kompetence můžeme chápat všechny dovednosti, schopnosti, znalosti, osobnostní charakteristiky a postoje, které napomáhají rodičům k výkonu jejich role. V následující kapitole zmíním různé kompetence, které považují za důležité jednotliví autoři.

Nejprve se budu věnovat osobnostním charakteristikám, které jsou pro úspěšné rodičovství důležité. Cloud a Townsend (2002, s. 32-55) ve své křesťansky orientované knize o výchově přináší jednu zajímavou rovnici: milost + pravda v průběhu času = růst. Tím poukazují na jedny z nejdůležitějších rodičovských kompetencí vůbec. Rodič by měl své dítě samozřejmě milovat. Ale nejen to, měl by k němu být také pravdivý, což zahrnuje mimo jiné například důslednost. Dnes se na tuto druhou stránku rodičovství někdy zapomíná. Jen pokud se nám podaří skloubit tyto dvě roviny, může naše dítě opravdu růst.

Je také důležité si uvědomit, že „milované já je jistější, než sebevědomé já“. Toto tvrzení nepopírá důležitost zdravého sebevědomí, pouze naznačuje, že ani ono není všemocné. Je založené především na našich schopnostech, dovednostech a úspěších. To všechno je ale pomíjivé. Máme-li ovšem jistotu ve vztahu s milovanou bytostí (v našem případě s rodičem) a ve vztahu s Bohem, máme větší naději, že se nám případné životní otřesy podaří zvládnout (Cloud, Townsend, 2002, s. 32-55).

Důležitou kompetencí rodiče je zároveň vystupovat vůči dítěti jako jasná a srozumitelná autorita. Doherty (2006, s. 1-132) se vyslovuje jasně proti poslední

dobou převládající nejistotě rodičů v jejich rodičovské roli a také proti dětské konzumní kultuře, která je s touto nejistotou přímo spojena. Myslí tím především obavy rodičů dát najevo svou autoritu a s tím související pocit dětí, že rodiče jsou zde k uspokojování jejich potřeb, aniž by se děti nějakým způsobem na rodinném soužití musely podílet. Také se s rezervou vyjadřuje k tzv. rodičovské terapeutické kultuře. Tím má na mysli, že dnes rodiče děti často příliš opečovávají a bojí se být dostatečně rázní.

Podle Dohertyho (2006, s. 20-57) mohou za neschopnost rodičů vystupovat jako jasná autorita především různé mýty, které se o rodičovství poslední dobou rozšířily. Jedním z nich je to, že děti jsou křehké a musíme být v jednání s nimi obzvlášť opatrní. Dalším pak, že by rodiče měli podporovat autentické sebevyjádření dítěte tím, že sníží tlak na konformitu. Mnoho rodičů také přijalo názor, že na dospívající děti nemají vliv. To je velmi nebezpečný postoj, protože právě dospívající děti potřebují pevné vedení a hranice. Jen tak mohou vyzkoušet jejich pevnost, mají proti čemu bojovat a mohou tak utvářet vlastní individualitu.

Další z důležitých vlastností rodiče je schopnost přijímat děti takové, jaké jsou. Velmi důležité je také dětem důvěřovat. Jen tak totiž mohou pak ony důvěřovat samy sobě. Také bychom měli děti co nejvíce pozitivně motivovat. Proto je třeba soustředit se především na dobré nápady, úspěchy a schopnosti. Hodnotit bychom měli i snahu a dílčí zlepšení, ne jen konečný výsledek. Lépe pak funguje povzbuzení než chvála. Chvála totiž může působit paradoxně i nepříjemně. Může dítě k něčemu nevědomky zavazovat nebo mu dávat najevo že přízeň rodičů je pouze podmíněčná a záleží na jeho chování (Dinkmeyer, McKay, 1996, s. 135-140).

Nedokonalost u svých dětí mohou rodiče přijmout jen ve chvíli, kdy si uvědomí a přijmou, že ani oni nejsou dokonalí. Rodiče někdy mívají při výchově dětí pocity selhání, i oni by se tedy měli především snažit poznat, v čem jsou dobří. To jim zvedne sebevědomí a budou se pak mimo jiné méně bát jít do rizika a podpořit i

děti v objevování nového (Templar, 2008, s. 18-20). Wright a Oliver (2004, s. 43) pak dodávají, že by se rodiče také neměli bát své chyby před dětmi přiznat.

Rodiče by také měli být v kontaktu se svými pocity, vědět, kdo jsou, a uvědomovat si, co chtějí. Jen tak mohou vůči dětem být srozumitelní a transparentní. Také by měli mít nadšení pro život, lásku, vzdělávání a růst a předávat ho dětem (Gray, 2000, s. 81-90).

Vissel ve své spiritualisticky laděné knize vnímá rodiče jako duchovního učitele dítěte. „Rodičovství nám přináší možnost zbavit se našeho falešného já, aby skutečné já mohlo zářit navenek. Rodičovství přináší do života upřímnost a otevřenost. Rození dětí, to je život bez okázalosti” (Vissel, 2006. s. 24). Za hlavní moment rodičovství pak v návaznosti na to považuje to, že se rodič naučí být nesobecký.

I když o nějaké obecné platnosti výše zmíněného by bylo možné diskutovat, v souvislosti s pěstounstvím vnímám určitou nesobeckost jako poměrně důležitý rys. Pěstoun věnuje přijatému dítěti velké množství energie a nemůže od něj očekávat vděčnost.

Nyní zmíním schopnosti a dovednosti, které se v literatuře věnované rodičovství objevují jako podstatné. Jednou z nejdůležitějších je jistě dovednost efektivní komunikace. Základní technikou efektivní komunikace je schopnost poskytovat a přijímat zpětnou vazbu. Ta je založená na popisu chování druhého člověka a zveřejnění vlastních emocí, které se s tímto chováním pojí. Díky takovému nehodnotícímu sdělení pak druhý člověk ví, které jeho chování druhého těší, nebo naopak například rozčiluje. Důležitá je přirozeně i schopnost druhému naslouchat. Doherty (2006, s. 82-96) ale upozorňuje, že někdy je důležité se rozhněvat a dát najevo sílu. V takové chvíli je podstatné dívat se dítěti do očí, mluvit za sebe v první osobě a neprobírat s dítětem zároveň důvody jeho chování. Na diskuzi bude čas později. Navazuje tím na více zmíněnou neschopnost rodičů vystupovat jako autorita.

Dle mého názoru pro to, aby rodič dodal na důležitosti svému sdělení není nutné, aby dával najevo hněv či sílu. Pokud má dítě s rodičem blízký vztah a ví, že některé jeho chování rodiče mrzí, štví nebo je z něj smutný, je pravděpodobné, že se bude snažit příště takové chování neopakovat. Navíc je mu srozumitelné z jakého důvodu už by něco podobného dělat nemělo. Efekt by tedy měl být trvalý. Ve chvíli, kdy rodič začne dítě zastrašovat nebo dávat najevo svou sílu dítě ze strachu pravděpodobně také přestane danou věc dělat. Nicméně později, například až bude starší a strach mít přestane, nejspíš podobné způsoby fungovat přestanou. Mimo to se dítě takto učí, že zastrašování a agrese jsou správnými způsoby komunikace.

Neméně důležité je utváření rodinné identity. Kolačková (2006, s. 165-185) navrhuje, že by si každá rodina měla sepsat své poslání a formulovat si, za jakými hodnotami si stojí. Dle mého názoru je ale možná ještě podstatnější, aby oba rodiče měli ve svých hodnotách jasno, nejlépe se v nich shodovali a především podle nich také žili. Děti nejlépe dané hodnoty pochopí a přijmou, když je vidí živé a v praxi.

Pro utváření rodinného prostředí jsou jistě důležité také rodinné rituály. Ty mají hned několik pozitivních dopadů. Znamenají předvídatelnost a učí smyslu pro řád a pravidelnost. Podporují emocionální přilnutí mezi členy rodiny a formují identitu dětí i dospělých. Také potvrzují rodinné hodnoty, na kterých děti pak mohou stavět (Doherty, 2006, s. 42-68).

Každý den by měl mít svůj řád, do kterého by mělo patřit i společné jídlo. Například ukládání ke spánku a další pravidla či povinnosti by měly být vždy spojeny s nějakým příjemným rituálem. Tím může být například společné čtení pohádky u malých dětí (Čapek, Čapková, 2010, s. 90-103).

Velmi funkční jsou pravidelné rodinné schůzky. Ty by měly sloužit především k plánování rodinných událostí, rozdělování úkolů či řešení problémů, které se objeví. Rodinné schůzky jsou dobrým nástrojem jak pěstovat v rodině blízkost, respekt, sounáležitost a příjemné prostředí. Všichni její členové pak mají

možnost podílet se na chodu domácnosti a na důležitých rozhodnutích. I tyto schůzky ale, aby byly prospěšné a efektivní, musí mít jasná pravidla.

Rodina by se měla scházet pravidelně ve stanoveném čase a jednotliví členové by se měli střídat ve vedení schůzky. Ze schůzky by vždy měl být zápis, ke kterému je později možné se vrátit. Dopředu by mělo být domluveno, jak dlouho bude schůzka trvat a měla by být jasně stanovená pravidla pro komunikaci. Je důležité dbát na to, aby nešlo o stěžování, ale hledání řešení. Schůzka může sloužit také k rozdělování domácích povinností. Klíčové je pak dodržovat dohody, které se uzavřou a dbát na to, aby měl každý prostor se vyjádřit. Je příjemné, když je schůzka spojena zároveň s nějakou rodinnou zábavou. (Dinkmeyer, McKay, 1996, s. 131-135) Od rodičů to tedy především žádá schopnost schůzky vést tak, aby byly pro všechny členy rodiny přínosné a příjemné.

Dobře může fungovat také vymezení určitého pravidelného času, který s dítětem během dne rodič tráví. Je pak pravděpodobné, že si dítě nebude vynucovat pozornost rodiče jindy, protože se může spolehnout, že pak ji bude mít. Také sám rodič se v případě, když si dítě pozornost žádá a on mu ji nemůže věnovat, může na tento domluvený čas odvolat (Čapek, Čapková, 2010, s.90-103).

Důležitý je také podíl všech členů domácnosti na jejím chodu. Děti by tedy měly mít domácí povinnosti, samozřejmě přiměřeně jejich věku a schopnostem. Měly by považovat za samozřejmé, že rodině je třeba věnovat čas a že každý se do společných úkolů musí zapojit (Doherty, 2006, s. 42-68).

Pro utváření rodinné atmosféry je důležitý dostatek společně tráveného času a také například smysl pro humor a schopnost odlehčit situaci (Kropp, 2001, s. 64-96).

Velmi důležitá je schopnost rodičů fungovat jako tým a být ve vztahu k dětem jednotní. Proto by si napřed měli prodiskutovat své hodnoty, aby na jejich základě pak mohli dítě vychovávat. Protože však ne vše jde probrat předem, měli by rodiče

mít dostatek prostoru být spolu o samotě a domlouvat se na výchovných strategiích (Doherty, 2006, s. 20-38).

Rodiče by také měli být schopni nastavit dětem jasné hranice. Nastavit správně hranice není jednoduché a rodičům to může činit problémy z různých důvodů. Mohou mít například nutkání udělat za dítě všechno a přehnaně ho ochraňovat. Nebo mohou díky vzpomínkám na utrpení z dětství být například příliš mírní. Mohou také mít až přílišné a ohledy na to, co si pomyslí okolí. Celou situaci může stížit také podkopávání autority ze strany druhého z rodičů nebo touha po roli toho „hodného rodiče“ (Petitcollin, 2009, s. 61-81).

Děti by zároveň měly mít i dostatečnou svobodu. U dospívajících dětí není například od věci umožnit jim být nějaký čas mimo domov. Získají tak cenné zkušenosti a může to mít i pozitivní dopad na vztahy s rodinou (Gray, 2000, 115-164). Se svobodou by se ale měla vždy pojít také zodpovědnost. Svobodu by pak děti (a ostatně všichni v rodině) měly mít především při vyjadřování emocí (Wright, Oliver, 2004, s. 50). Pokud se vyjadřování emocí v rodině naučí, velmi jim to usnadní komunikaci v mezilidských vztazích v budoucnosti.

Důležitý je i prostor pro učení se novým věcem a s tím související učení se z vlastních chyb. Děti bychom proto měli zasvěcovat i do činností, které nemusí zvládnout perfektně. Ve chvíli, kdy se budeme snažit brát věci příliš do svých rukou, je pravděpodobné, že se nám děti přestanou svěřovat, protože se budou obávat, že jim příliš zasáhneme do jejich soukromí (Biddulph, 1997, s. 98-110). Měli bychom dětem zůstat na blízku, a zároveň jim nechávat prostor pro jejich vlastní rozhodování a prožívání (Kropp, 2001, s. 23-86). Rodiče tedy musí být ochotni nést určité riziko, které s sebou svoboda přináší, a přijímat nedokonalosti, které souvisí s procesem učení.

Děti bychom měli vést k cílevědomosti, zároveň je ale důležité neklást na ně přílišná očekávání či si skrze děti naplňovat své nesplněné touhy (Kropp, 2001, s. 23-86)

Zajímavým momentem, na který naráží Kropp (2001, s. 150-181), je pak prospěšnost podpory dětí v zapojení se do dobrovolnických a jiných prospěšných aktivit. Děti se tak mohou cítit užitečné, vnímat, že jsou součástí širšího světa a učit se mnohým prospěšným dovednostem.

Je patrné, že každý z autorů akcentuje jiné z rodičovských kompetencí a vlastností. Jistě neexistuje jediný správný přístup k výchově dětí a velkou roli hraje i rodičovská intuice a jedinečný vztah mezi konkrétním dítětem a rodičem. Toto pouto většinou přirozeně vzniká v případě biologických rodičů a jejich dětí. U pěstounských dětí je navázání blízkého a otevřeného vztahu vždy náročnější.

2.3 POVZBUZENÍ SPOLUPRÁCE U DĚTÍ

Pro úspěšné fungování rodiny je zásadní spolupráce dětí s rodiči. Protože u dětí v náhradních rodinách se častěji mohou vyskytnout v této oblasti problémy, považují za užitečné zmínit se o způsobech, jak této spolupráce dosáhnout.

Pokud po dětech budeme chtít, aby s námi spolupracovaly, musí mít určitý podíl na rozhodování. Přirozeně úměrně věku a rozumové vyspělosti (Kropp, 2001, s. 23-86). Důležité je dětem přenechávat dostatek zodpovědnosti, aby měly pocit, že se na dění v rodině opravdu podílí. To působí velmi motivačně. Naopak bychom dětem neměli nic vyčítat nebo začínat otázky slovem „proč“. To totiž může v dítěti implikovat hněv a bezmocnost. Takové otázky také mohou vzbuzovat pocity viny. Může se pak snadno stát, že děti nebudou posléze ochotné na podobné otázky odpovídat (Kast-Zahn, 2008, s. 52-69).

Gray (2000, s. 20-98) píše, že děti nejsou asi do devíti let schopné rozhodovat se samy za sebe, že potřebují „šéfa“. Jistě musíme souhlasit s tím, že malé děti nemohou brát zodpovědnost za všechna rozhodnutí, nicméně úměrně věku se v některých věcech jistě rozhodovat mohou. Není možné souhlasit s Grayovým tvrzením, že možnost volby dětí do devíti let znejišťuje. Jsou oblasti, ve kterých se i malé děti rozhodovat mohou a chtějí.

Dětem je nicméně třeba stanovit jasné hranice a dbát na důslednost. Rozhodnutí a příkazy, které vyslovíme, bychom měli objasnit tak, aby jim děti rozuměly. Zároveň bychom si měli dát pozor, abychom z rozhovoru nedělali přednášku a abychom se nevraceli k odbytým záležitostem (Kropp, 2001). Z nesprávného chování je třeba vyvodit vždy logické důsledky, a to hned a přiměřeně situaci. Rozkaz bychom neměli prezentovat jako žádost a pokud dítě neuposlechne, musíme být důslední. Někdy je ovšem účinné i některé zlozvyky dítěte ignorovat (Kast-Zahn, 2008, s. 43-52).

Podstatný je i způsob, jak o spolupráci dětem říkáme. Gray (2000, s. 20-98) píše, že o věci bychom především měli žádat, nikoliv něco rozkazovat či na děti naléhat. Měli bychom tedy užívat slovní spojení „bud' tak hodný“ na místo „mohl bys“. Ze spojení „mohl bys“ se dá totiž vyčíst obava, jestli je dítě daný úkol schopné zvládnout. Neměli bychom ani používat řečnické otázky, ty totiž mohou vyvolávat pocity viny. Věci bychom neměli ani zbytečně vysvětlovat či držet kázání.

Toto tvrzení mě poněkud překvapilo. Rozumím tomu, že někdy dalekosáhlé vysvětlování může být kontraproduktivní a je lepší říci jasné stanovisko či rozhodnutí. Nicméně je také jisté, že děti potřebují porozumět pravidlům, která mají dodržovat. Stejně tak zastávám spíše názor, že pokud z pozice autority po dítěti něco žádám, je třeba to dát jasně najevo, aby celá situace nesklouzla k manipulaci.

Jako poslední Gray (2000, s. 20-98) zmiňuje kouzelné heslo „pojd'me“, které univerzálně vybízí ke spolupráci. Také si myslím, že nejdůležitější je dávat dětem najevo, že zodpovědnost za to, jak to doma funguje, máme všichni. Používání symetrického modu komunikace „my“ je tedy rozhodně více aktivizující, než kdybychom oddělovali dvě skupiny „my“ rodiče a „vy“ děti.

Důležité je dětem dostatečně naslouchat a vyjadřovat jim pochopení. Pozornost bychom měli směřovat především k úspěchům a žádoucímu chování dítěte.

Zbytečná akcentace nevhodného chování může vest k jeho rozvoji. Především hodně aktivní děti potřebují chválu za úspěch a odpuštění omylů. K přesměrování pozornosti od nežádoucího chování může dobře sloužit i zábava či humor (Gray, 2000, s. 20-98).

2.4 TRESTY

Samostatnou kapitolou jsou pak tresty, které přicházejí na řadu ve chvíli, kdy spolupráce nefunguje. V případě trestů je nejdůležitější, aby byly přiměřené věku a situaci dítěte, srozumitelné pro dítě a také tvořivé. Tím se myslí, že není dobré používat stále ty samé tresty (Kolačná, 2006, s. 133-148).

Jako efektivní se ukazuje metoda logických důsledků založená na následujících principech: Měli bychom se v první řadě snažit chápat cíle dítěte, jeho chování a city. Je důležité projevovat empatii a zároveň být pevní a důslední. Neměli bychom se tedy snažit být hodní rodiče, někdy je třeba přijímat i nepopulární opatření. Podstatné je odlišovat čin dítěte od něho samotného. Můžeme tedy nesouhlasit s jeho chováním, ale neměli bychom kritizovat dítě jako osobu. Nepomáhá ani přílišné litování, naopak bychom měli povzbuzovat samostatnost dítěte. V případě, že je do problému zapojeno více dětí, měli bychom je všechny nechat sdílet odpovědnost (McKay, Dinkmeyer, 1996, s. 111-121).

Metoda logických důsledků v praxi znamená nejprve umožnit dítěti volbu a ujistit ho, že příště bude moci svou volbu změnit. Volbou se myslí rozhodnutí, jak se v dané situaci zachová. Tedy například jestli dodrží dohodu, nebo se rozhodne snášet dopředu domluvené důsledky jejího nedodržení. Po určité době je dítěti znovu dána možnost dohodu dodržet. Jestliže se špatné chování opakuje, je potřeba prodloužit dobu, která musí uplynout, než se dítě může pokusit znovu osvědčit svou zodpovědnost.

Důležitou schopností, kterou by si měly děti osvojit je umění oddálit uspokojení. Jako řešení ve chvílích vzdoru může být účinný systém „chvílek o samotě“. Dítě tak získá čas na uklidnění i přemýšlení nad situací. Pokud malé dítě něco provede, nemusí vždy cítit zodpovědnost. Musíme je ale každopádně vést k tomu, aby vzniklou situaci v rámci možností napravilo (Gray, 2000, s. 121-185).

2.5 ČEHO BY SE RODIČE MĚLI VYVAROVAT

Dalo by se jistě najít velké množství věcí, které by rodiče ve vztahu ke svým dětem dělat neměli. I když mi přijde smysluplnější věnovat se věcem, které fungují, zmíním několik věcí, před kterými můžeme nalézt v literatuře varování. Vyberu ty, které se mi zdají pro pěstouny nejdůležitější.

Rodiče by děti neměli rozmazlovat. U pěstounských rodičů se někdy stává, že se obávají, aby přeci jen neměli raději své biologické děti a proto ty pěstounské někdy nevědomky rozmazlují. To nejen že nepomáhá dobrým sourozenenckým vztahům, ale ani rozmazlované dítě samotné se pak například dostatečně nenaučí samostatnosti. Také by se k nim neměli chovat jako k menším, než jsou, ale přiměřeně jejich věku (Kolačná, 2006, s. 133-163).

Pokud děti chceme napomenout, měli bychom to dělat nejlépe v soukromí mezi čtyřma očima a rozhodně ne na veřejnosti. Účelem napomenutí totiž je dát dítěti najevo nevhodnost jeho chování a ne ho ponížit. Jistě jsou situace, kdy i před ostatními lidmi je třeba dítě napomenout. V takovou chvíli bychom se ale měli omezit na nezbytné minimum a zbytek si vyříkat později. Nebezpečné je také tvářit se, že dětské chyby jsou těžké hříchy. Děti by pak mohly mít narušený smysl pro hodnoty a rozlišování toho, co je opravdu podstatné. Zároveň je třeba všechna dětská trápení a obavy brát vážně, i když se nám mohou zdát malicherná. Jinak by se mohlo stát, že by se nám děti přestali svěřovat. Jistě není dobré zbytečně pokoušet poctivost dětí a snažit se ja následně na něčem nachytat. Rodiče by se dětmi neměli nechat vyvést z míry ani by neměli děti chránit před následky jejich chování. V neposlední řadě by

dětem neměli namlouvat, že jsou dokonalí a nemělo by být pod jejich úroveň omluvit se (Kolačná, 2006, s. 133-157).

Rodičovská očekávání dětí velmi ovlivňují. Budeme-li od dítěte očekávat jen to nejhorší, vzrůstá tím pravděpodobnost, že i ono samo si přestane věřit a negativní očekávání se vyplní. Také bychom ale na dítě neměli klást nerozumně vysoké cíle, aby pak neprožívalo pocity selhávání. V rodině by nemělo existovat dvojí měřítko ve smyslu různá pravidla pro rodiče a různá pro děti (Dinkmeyer, McKay, 1996, s. 135-140).

Děti výrazně ovlivňujeme také prohlášeními, která o nich vyslovujeme. Jedná se vlastně o nevědomé programování. Proto by děti například nikdy neměly slyšet, že je nemáme rádi. Neměli bychom ani používat „přátelské přezdívky“ nebo mluvit s ostatními o chybách dětí, když nás mohou slyšet (Bidulph, 1997, s. 11-34).

Často diskutovanou oblastí jsou vztahy mezi sourozenci. Právě v pěstounských rodinách, kde vedle sebe žijí biologické děti a děti pěstounské je celá problematika ještě složitější. Rodiče by neměli ke vzájemnosti dětí nutit. Stačí vyžadovat mezi sourozenci respekt jeden k druhému a korektní chování. Samozřejmě není možné tolerovat fyzické násilí nebo zastrašování. Do konfliktu mezi dětmi by se pak rodiče neměli nechat zatáhnout a měli by být schopni přijmout fakt, že děti nejsou stejné. Velmi důležité je dát si pozor, abychom nepodporovali mezi dětmi soutěživost a nesrovnávali je (Kropp, 2001, s. 115-191).

Gray (2000, s. 121-185) píše, že bychom se dětem neměli svěřovat se svými negativními pocity. To je pro mne překvapivé, protože považuji za důležité, aby se dítě učilo vyjadřovat své pocity, jak pozitivní tak negativní. A primárním prostředím, kde by se toto mělo učit, je právě rodina. Navíc to napomáhá srozumitelnosti sdělení rodiče směrem k dítěti. Těžko nejspíš budeme naše negativní emoce zakrývat a pokud tak učiníme, způsobíme spíše to, že naše chování bude pro dítě nesrozumitelné, a může si ho tak vyložit například jako odmítnutí sebe sama. Navíc za jednu z nejpodstatnějších charakteristik zdravé komunikace považuji její otevřenost. Gray

to zdůvodňuje tím, že děti pak za rodiče, ne za jejich emoce, budou cítit zodpovědnost a že se tak navíc rodiče připraví o velkou část své moci. Myslím si, že rodičovství by rozhodně nemělo být o mocenských vztazích. Je sice pravda, že by rodiče děti neměly zahrnovat některými svými problémy (klasicky například manželskými), dítě zde není od toho, aby rodiči pomáhalo či ho utěšovalo. K tomu by rodiči měla sloužit podpůrná síť ostatních dospělých z rodiny či přátel. Nicméně sdělit dítěti, jaké, i když někdy možná negativní, emoce ve mně jeho chování vyvolává považuji za legitimní nástroj výchovy. A naopak za základ zdravé komunikace a vztahů. Na tomto principu je ostatně založena zpětná vazba, jako jedna z nejzákladnějších komunikačních technik.

Z výše popsaného je zřejmé, že každý z autorů, který se daným tématem zabývá, vyzdvihuje trochu jiné vlastnosti či dovednosti rodičů. Některé se zároveň opakují v různých obměnách. V následující kapitole se podíváme na ty nejdůležitější ze zmíněných kvalit.

2.6 MOŽNOSTI ZÍSKÁVÁNÍ TĚCHTO KOMPETENCÍ

Jistě by bylo možné najít další vlastnosti a dovednosti, které přispívají k tomu, že se rodič zhostí své role úspěšně. Z našeho pohledu je teď ovšem důležitější zamyslet se nad tím, jak umožnit rodičům osvojení si takových dovedností v rámci vzdělávání. Nabízí se otázka, jestli to je prostřednictvím vzdělávacích aktivit vůbec reálné.

Přidržím se dělení kompetencí, které je používáno výše, a rozdělím vybrané kompetence na schopnosti a dovednosti, kterým se rodiče mohou učit, a osobnostní charakteristiky, které u sebe rodiče mohou rozvíjet.

Mezi schopnosti a dovednosti, kterým by se rodiče měli naučit patří:

- zavedení rodinných rituálů,

- vyžadování toho, aby se děti podílely na domácích povinnostech a chodu domácnosti,
- zavedení rodinných schůzek,
- dodržování pravidelného rozvrhu dne včetně rituálů,
- zavedení pravidelného času, který rodiče tráví s dětmi,
- podpora dětí v zapojování se do dobrovolné činnosti.

Je zřejmé, že v případě těchto praktik by mohla nejlépe fungovat možnost nahlédnout do fungování rodiny, která tyto věci praktikuje. Rodič by se pak mohl inspirovat a začít nové věci zavádět i ve své rodině. V ideálním případě by pak jistě byla přínosná i možnost konzultace vlastních zkušeností s rodiči, kteří dané věci praktikují již delší dobu.

Protože možnost reálně vidět fungování jiné rodiny je jak časově, tak organizačně náročná, mohlo by posloužit i sdílení zkušeností rodiči, kteří s danými věcmi už zkušenosti mají. A jak bylo zmíněno výše, možnost konzultace případných počátečních nezdarů právě s nimi. Jako forma tohoto sdílení by se dala použít svépomocná skupina.

V rámci přípravy pěstounů by jistě mělo dojít k doporučení jednotlivých praktik a zároveň k motivaci sdílení zkušeností s jejich zaváděním s ostatními náhradními rodiči. Také by bylo přínosné využít v rámci přípravy přímo simulace rodinné porady, kde by si rodiče mohli vyzkoušet své dovednosti v této oblasti a dostat zpětnou vazbu.

Z výše zmíněných osobnostních charakteristik, které se v literatuře objevovaly, jsem vybrala ty nejzásadnější, které se i často opakovaly. Mezi ně patří:

- schopnost poskytovat zpětnou vazbu a otevřeně komunikovat,

- schopnost sdělovat své emoce,
- schopnost snášet riziko, nechat děti chybovat a učit se z vlastních chyb,
- schopnost vzdát se dokonalosti a touhy být tím „hodným rodičem“,
- schopnost naslouchat,
- schopnost vyjadřovat dětem podporu a důvěřovat jim,
- schopnost brát věci s humorem,
- ujasnění si vlastních životních hodnot.

Zde by jistě mohl posloužit základní prakticky zaměřený a vedený výcvik v komunikaci, jehož hlavním cílem by bylo naučit se poskytovat a přijímat zpětnou vazbu. Tedy i vyjadřovat své emoce.

Dále pak jakýkoliv sebezkušenostní výcvik, kde by rodiče měli možnost pracovat se svými iracionálními přesvědčeními, se svými strachy. Kde by měli možnost lépe poznat sami sebe, přijmout své limity a získat tak větší sebejistotu. Díky takovému výcviku pak člověk může vystupovat svobodněji i ve vztahu k dětem.

Je ovšem jasné, že rozhodnutí účastnit se takového výcviku musí vycházet z motivace rodiče samotného. Jde o časově i často finančně náročnou věc. Bylo by tedy jistě kontraproduktivní podobný výcvik budoucím náhradním rodičům přikazovat. Ovšem motivace k účasti na něm během přípravy by jistě neuškodila. Často rodiče o možnosti takového výcviku nemusejí ani vědět a nemusí jim být jasné, čím by pro ně mohl být prospěšný.

Několikadenní výcvik v komunikačních dovednostech s možností jejich zkoušení v bezpečném prostředí by však jistě součástí přípravy být měl.

2.7 KOMPETENCE, KTERÉ JE DOBRÉ U DĚTÍ PODPOROVAT

Pro rodiče je jistě důležité mít jasno v tom, jaké kompetence chtějí u svých dětí podporovat. V následující části shrnu, jaké kompetence se nejčastěji objevují v literatuře.

Jedním z hlavních úkolů rodičovství je pomáhat dítěti vypěstovat si vlastní identitu, respektovat při tom jeho jedinečnost a citlivě ho vést k probuzení všeho dobrého, co v něm je. Dítě by mělo získat vědomí vlastní hodnoty a pocit, že je milované bezvýhradně a nezávisle na svém chování. Toto pojetí mi přijde právě pro situaci pěstounů velmi přiléhavé (Rheinwaldová, 1997, s. 65-151).

Dalšími důležitými vlastnostmi, které by rodiče u dítěte měli rozvíjet, jsou především ohleduplnost, odvaha říct ne, trpělivost, mírumilovnost, smysl pro krásu, umění, pořádek a sebedisciplínu. Dále pak spolehlivost, nezávislá a nesobecká láska, empatie, nadšení, spontánnost, odvaha, vytrvalost a schopnost hovořit o svých pocitech (Rheinwaldová, 1997, s. 65-151).

Trpělivost pak podle Graye (2000, s. 121-185) znamená především přijetí struktury času. Zastává názor, že dítě si některé věci musí zasloužit. Naopak to, co je třeba vysvětlit, bychom měli objasňovat hned. Podle Graye je dále žádoucí podporovat u dětí schopnost odpustit, svěřit se, oddálit uspokojení a také úctu.

Podstatná je jistě také flexibilita, kreativita, odolnost vůči stresu, připravenost nést riziko, zodpovědnost, solidarita, tolerance a skromnost. Jako důležité se ukazuje i sebezdokonalování, sebepoznání, smysl pro humor a optimismus. Děti potřebují především získat důvěru ve svět. To je jistě velmi podstatné právě u pěstounských dětí, které tuto důvěru vlivem nepříjemných zkušeností mohly ztratit (Murphy-Witt, Stammer-Brand, 2007, s. 45-58).

Neměli bychom zapomínat ani na etické hodnoty, jako je umění rozlišovat mezi dobrem a zlem, úcta ke stvoření a cit pro hodnoty předchozí generace (Kolačná, 2006, s. 133-165).

Z hlediska schopností se jako nejdůležitější ukazují sociální dovednosti, které můžeme vnímat jako soubor schopností, které člověku umožňují uspět v různých oblastech života. Podle Kermana (2009, s. 314) „Celkově, rozvoj sociálních dovedností umožňuje dětem uspět v prostředích, ve kterých žijí, a zahrnuje oblasti jako každodenní povinnosti, péče o sebe sama, sociální rozvoj, finanční management, dovednosti pro zaměstnání, péče o domácnost, sebe-obhajování a řešení problémů.“

Pro úspěch dětí v dnešním světě pak jsou potřebné především komunikační schopnosti, mediální kompetence, organizační schopnosti, schopnost řešit konflikty, schopnost spolupráce a také fyzická vybavenost. Podstatné je také vzdělání, které pomáhá orientovat se v rychle měnících se podmínkách moderního světa (Murphy-Witt, Stammer-Brandt, 2007, s. 61-90).

Výčet zmíněných kompetencí jistě není úplný, spíše zrcadlí ty, které se nejčastěji objevují v literatuře a považují je za relevantní vzhledem k tématu péstounství.

Osobně celkově považuji za nejpodstatnější u dětí rozvíjet cit pro hodnoty, umožnit jim vytvořit si vlastní hodnotový rámec, na základě kterého se mohou v životě orientovat. Dále pak cílevědomost, tedy schopnost stanovovat si jak krátkodobé, tak dlouhodobé životní cíle, a zároveň vytrvalost a důslednost, která umožní jejich následné dosahování. Důležitá je i podpora celkově pozitivního přístupu k životu. Velmi podstatné jsou také komunikační a obecně sociální dovednosti, které pak umožňují navazování a udržování uspokojivých mezilidských vztahů.

2.8 JAK TYTO KOMPETENCE U DĚTÍ ROZVÍJET

Je zřejmé, že v rámci podporování těchto kompetencí u dětí je zásadní příklad samotných rodičů. Kromě celkového příkladu vlastním životem stojí za to zmínit několik zásadních věcí, které napomohou tomu, aby si výše zmíněné kompetence děti mohly osvojit.

Zásadní je ukazovat dětem lásku, milovat je takové, jaké jsou, a přijímat je. Jen tak se mohou ony samy přijmout a získat zdravé sebevědomí. Od rodičů také děti očekávají podporu, bez té se nenaučí riskovat ani prohrávat, nestanou se silnými a vyrovnanými. Potřebují dostatek prostoru pro vlastní sebevyjádření, chyby a rozhodování, samozřejmě spolu s důsledným přejímáním odpovědnosti za své činy. Rodiče by měli dětem předávat hodnoty. To přirozeně vyžaduje, aby i oni byli zralými osobnostmi a měli ve svých hodnotách a přesvědčeních jasno. Děti potřebují jasné mantinely, chtějí, aby jim věci dávaly smysl. Důležité je také, aby rodiče vedli děti k cílevědomosti, aby je učili plánovat a využívat svůj čas. Zároveň je třeba děti vést k trpělivosti a k schopnosti oddálit uspokojení.

3 KOMPETENCE „DOBRÉHO PARTNERA“

Partnerský vztah naplňuje oběma partnerům různé potřeby. Saturuje potřebu stimulace, chápání světa jako smysluplného, dodává pocit životní jistoty, pozitivní identity a uspokojuje potřebu otevřené budoucnosti (Kolačná, 2006, s. 11-18). Lidé, kteří žijí v partnerském vztahu mají pro koho žít a vnímají, že jsou sami pro někoho důležití.

Manželství přináší také pocit životního štěstí a spokojenosti. Zvyšuje možnosti finanční podpory, obohacuje společenský život, pomáhá se zaopatřením a výchovou dětí. To vše se projevuje lepším mentálním i fyzickým zdravím, které můžeme u lidí žijících v dlouhodobém partnerském vztahu pozorovat. Naopak je ale třeba zvyknout si na kompromis a přijímat osobní charakteristiky partnera – tělesné a psychické (Soudková, 2006, s. 71-79). Proto, aby pěstoun mohl zastávat plnohodnotně svou roli, je důležité, aby měl v partnerském vztahu nasyceny své potřeby a aby měl v partnerovi oporu.

Pro zdravý vztah je podstatné jeho definování jako závazného. Partneři by se také měli dobře seznámit a znát i své životní příběhy. Sami by pak měli být smíření se svou minulostí a být nastaveni na zdůrazňování především kladných stránek svého vztahu. Měli by umět odpouštět a vytvořit si dostatečné množství příležitostí pro intimitu a blízkost. Vztah by měl být také vyvážený a to ve všech ohledech. Oba partneři by měli být autonomní a zároveň by mezi nimi mělo být silné pouto. Navzájem by se měli jeden druhému přizpůsobovat a obdarovávat se. Partneři by také měli vnímat své problémy jako společné a spolupracovat navzájem. Krize by pak měli vnímat jako vývojové šance. Jádrem vztahu jsou pak společné životní perspektivy, společné plány, které dávají soužití smysl (Jelloushek, 2008, s. 15-159).

Kompetencí, které člověku umožňují udržovat dlouhodobý oboustraně uspokojující partnerský vztah, je jistě mnoho. Osobně považuji za nejdůležitější otevřenou komunikaci a sdílení podobných hodnot. Velmi důležitá je především

vnitřní integrita. To znamená, že by člověk alespoň z části měl prolomit své obranné mechanismy a díky tomu najít cestu ke svobodnému sebevyjádření. K tomu je potřeba jistě i značná schopnost sebereflexe. Zralý člověk by měl žít podle svého svědomí a chovat se zodpovědně. Neměl by být závislý na mínění ostatních. Měl by rozvíjet své zájmy a dovednosti, a měl by mít chuť na sobě pracovat. Je zapotřebí také schopnost překonávat překážky, protože i ve zdravém vztahu jistě nastanou náročné chvíle. Je dobré umět identifikovat své pocity a zacházet s nimi. A to tak, abychom je nevytěsňovali ani se jimi nenechali paralyzovat. Důležité je pak přijmout fakt, že milovat znamená zároveň rozhodnutí (Kolačná, 2006, s. 87-95).

Dalšími důležitými kompetencemi jsou sebeovládání, sebmotivace, zodpovědnost, schopnost racionálního myšlení či inteligence kompatibilní s partnerovou. Stejně podstatná je ovšem fyzická a sexuální přitažlivost, čestnost, důvěra, respekt a emoční podpora. Partneři by se k sobě měli chovat s úctou, porozuměním a zároveň by měli chápat druhého jako osobu od sebe odlišnou. Také je velmi podstatná otevřená, symetrická a efektivní komunikace. Důležité jsou i praktické věci jako společně trávený volný čas, shoda při plánování a řešení financí nebo schopnost úspěšně řešit problémy (Soudková, 2006, s. 86-93).

Soudková (2006, s. 17-22) za techniky efektivní komunikace považuje především snahu najít na druhém a na situaci vždy něco pozitivního, dotazy, naslouchání a empatii. Dle mého názoru je možná ještě důležitější schopnost poskytovat a přijímat zpětnou vazbu a komunikovat asertivně.

Nyní se opět zamyslíme nad tím, jak je výše zmíněné kompetence možné podporovat v rámci vzdělávání. Jak je zřejmé z předchozí části, opět se často jedná o kompetence, které člověk získává především sociálním učením v rodině. Například nápodobou chování svých rodičů.

Výše zmíněné můžeme rozdělit na atributy vztahu obou partnerů a na osobnostní charakteristiky každého z nich, které jsou pro zdravý vztah důležité. Tyto

dvě roviny se přirozeně prolínají, protože vztah těžko může fungovat v případě, že partneři nedisponují kompetencemi pro jeho udržování a rozvíjení. S ohledem na přípravu pěstounů je důležité sledovat obě roviny. Uchazeči by si měli uvědomit podstatné aspekty fungujícího vztahu, přemýšlet nad tím, jak tyto aspekty podporovat a zároveň jak u sebe samého rozvíjet vlastnosti, které jsou pro fungování vztahu důležité.

Jako nejdůležitější atributy vztahu z předchozí části vystupují společně trávený volný čas, společné cíle a hodnoty, vnímání vztahu jako závazku, znalost životního příběhu partnera a spolupráce na řešení problémů.

Zde opravdu záleží především na tom, jak partneři o těchto věcech spolu komunikují a jak se v daných oblastech shodnou. V rámci přípravy budoucích náhradních rodičů je tedy důležité na tyto věci upozornit a podpořit partnery v tom, aby si udělali čas na jejich prodiskutování.

Jako podstatné osobnostní charakteristiky se ukazují schopnost intimity a emoční blízkosti, schopnost řešit problémy, umění odpouštět a zdůrazňování kladných stránek vztahu.

Na těchto vlastnostech je možné pracovat například v rámci sebezkušenostního výcviku. Během přípravy pěstounů je jistě dobré se o nich zmínit, ale i v případě, že je do přípravy zařazena sebezkušenostní část, není možné předpokládat, že by v oblasti osobnostních charakteristik či postojů došlo u uchazečů k nějakým zásadním změnám.

4 KOMPETENCE PĚSTOUNŮ A SPECIFIKA SPOJENÁ S JEJICH PRACÍ

V následující kapitole se již budu zabývat přímo specifickými aspekty pěstounské péče a především kompetencemi, které jsou pro pěstouny obzvlášť důležité.

4.1 OTÁZKY, KTERÉ JE DOBRÉ SI ZODPOVĚDĚT PŘEDEM

Než se rodič rozhodne vzít si dítě do pěstounské péče, měl by pečlivě zvážit různé aspekty tohoto rozhodnutí. Je třeba si odpovědět na různé otázky.

Nutné je především, aby si budoucí pěstouni podrobně uvědomili jaká je jejich motivace pro pěstounství a co od dítěte očekávají (Rheinwaldová, 1997, s. 219-225).

Ten, kdo uvažuje o převzetí dítěte do pěstounské péče by se měl upřímně zamyslet nad následujícími otázkami: Jaké má k náhradnímu rodičovství důvody? Jaký pozitivní přínos bude mít toto rozhodnutí pro budování jeho rodiny? Jak bude obohacen jeho životní styl a manželský život? Popřípadě si otevřeně přiznat, zda-li má nějaké osobní problémy, které takto chce řešit. Bude schopen dítě milovat a vychovávat, aniž by znal jeho minulost? Jak zvládne obstat ve vyřizovací proceduře (Schooler, 1993, s. 12)? To jsou jen některé z otázek, na které by si rodiče, kteří o pěstounství uvažují, měli odpovědět.

Žadatelé by také měli realisticky zhodnotit, jestli mají dost fyzických a duševních sil. Také jestli dokáží dítě zajistit finančně, nebo jestli jsou dostatečně tolerantní a otevření. Rovněž by se sami sebe měli ptát, jsou-li ochotní vzdát se svého pohodlí a přizpůsobit se. Věří, že přesvědčí své okolí, že je jejich rozhodnutí správné? Jak skloubí péči o dítě s kariérou? Jaké dítě by chtěli přijmout? A naopak jaké by vychovávat nedokázali? V neposlední řadě by si pak měli uvědomit, čím právě oni mohou být dítěti prospěšní (Matějček, 2002, s. 22).

Příprava pěstounů by měla sloužit mimo jiné i ke zodpovězení právě těchto otázek. Někdy si sami žadatelé nedokáží dopředu představit, co všechno pěstounství může obnášet. Právě tento náhled jim mohou poskytnout zkušení pěstouni a odborníci, kteří se přípravy účastní. Realizátoři přípravy by si pak měli být jisti, že se pěstouni nad danými otázkami zamýšleli.

4.2 POTŘEBY PĚSTOUNŮ A POTŘEBY DĚTÍ

Pěstounství, kromě toho, že pomáhá dítěti, které v pěstounské péči je, jistě sytí i různé potřeby pěstounů. To je přirozené a spíše než si hrát na stoprocentní altruismus je zdravější si tento fakt přiznat. Matějček (2002, s. 20-50) píše, že pěstouni si mohou nejčastěji sytit potřebu stimulace, smysluplného světa, životní jistoty, pozitivní hodnoty, otevřené budoucnosti a naděje. Dále Matějček (1992, s. 28-44) mluví o potřebě trvalosti a hloubky citových vztahů, společné budoucnosti, soužití, sdílení a společenství času, prostoru a prožitků. Jde veskrze o potřeby, které zde byly již dříve zmíněny jako potřeby, které může naplňovat partnerský vztah. Můžeme tedy říct, že jde o potřeby, které mohou být uspokojovány v rámci všech hlubokých a blízkých mezilidských vztahů.

Také děti mají své potřeby. U dětí, které se dostanou do rodiny z ústavního zařízení, jsou pak některé potřeby akcentovány. Zejména z důvodu jejich předešlého nenaplnění. Schooler (2002, s. 115-189) mluví především o potřebě někam patřit, být sám sebou, potřebě pocitu důstojnosti, uznání a bezpodmínečné lásky.

Dodává pak, že aby dítě cítilo dostatek lásky, musí si rodič dovolit riskovat i odmítnutí, například tím, že si dovolí vyjádřit negativní emoce. Nesmí zavírat oči před skutečností ani dítě manipulovat. Naopak musí na dítě nechat působit důsledky jeho chování a být vždy po ruce.

To jsou doporučení, která dává právě náhradním rodičům, kterým se snadněji může stát, že budou ve vztahu k přijatému dítěti přehnaně protektivní.

4.3 PROBLÉMY DĚTÍ V NÁHRADNÍCH RODINÁCH

Osud dětí v náhradních rodinách je jiný, než dětí, které vyrůstají v rodinách úplných. Proto se u nich často vyskytují typické problémy, které s tím, že nevyrůstaly ve vlastní rodině souvisí. Takové děti mají často nenaplněné sny. Mají okolo sebe také nedostatek dětí s podobným osudem, tedy někoho, koho by mohly považovat za vzor a sdílet s ním svá trápení. Často mohou vlivem ztráty rodinného zázemí získat pocit ztráty kontroly nad vlastním životem a tuto nejistotu pak různě kompenzovat. Těžké je jistě i období čekání – na náhradní rodiče, či na ty biologické, kteří se třeba neozývají. Také se můžeme setkat s uzavřeností a odmítáním, hromaděním jídla, agresivitou, lhaním či krádežemi, které často souvisí s nedostatečně vyvinutým svědomím. Komunikaci může ztěžovat nedostatečný oční kontakt či přehnaná touha po náklonnosti. Může se také stát, že dítě po převzetí do péče poleví v některých dovednostech, které si dříve vypěstovalo, a začne se například pomočovat. Je to reakce na velkou zátěž, kterou příchod do nové rodiny pro dítě znamená. Pěstounské děti také mohou reagovat různými výkyvy nálad až depresemi na různá výročí. Výročí jsou speciálně v dětském věku často spojena s rodinou, proto na ně tyto děti nemusejí mít dobré vzpomínky (Schooler, 2002, s. 119-198).

Děti, které přicházejí do pěstounské péče mají za sebou často velká traumata. Takové dítě pak může v rodině svým chováním vytvářet různé tlaky, které může být velmi těžké zvládat. Právě vize terapeutických náhradních rodin, kam by mohly být umisťovány děti místo kojeneckých ústavů, je podle nich možností, jak rané traumatizaci dětí zamezit (Matoušek, Pazlarová, 2010, s. 50-60).

Důležité je uvědomit si, že cílem obtížného chování dítěte bývá často touha po pozornosti, moci, pomstě či předvádění neschopnosti. Ve chvíli, kdy u dítěte takové chování zpozorujeme, může být proto účinné zareagovat jinak, než by dítě očekávalo. Dítěti se pak nedostane toho, co chtělo nežádoucím chováním získat, a je pravděpodobnější, že takové neúspěšné chování nebude opakovat. Z výše zmíněného navíc vyplývá, že pokud dítěti budeme věnovat dostatek pozornosti, nebudeme mu

dávat důvody, aby se mstilo, nebo předvádělo svou neschopnost, máme mnohem větší šanci, že obtížné chování vymizí (McKay, Dinkmeyer, 1996, 89-121).

4.4 STRESUJÍCÍ SITUACE V ŽIVOTĚ PĚSTOUNŮ

Role pěstouna je náročná, proto považuji za dobré zmínit nejčastější obtížné situace, se kterými se pěstouni potýkají. Jako nejčastější nepříjemnosti pěstouni zmiňují obvinění ze strany svěřených dětí, vztahy s biologickými rodiči pěstounských dětí, tenze v rodině související s pěstounskými dětmi, neshody se sociální pracovníci, popřípadě až odebrání dítěte, a problémy v práci související s rolí pěstouna. Dodává pak, že podle statistik dokonce jeden ze šesti náhradních rodičů zažije stížnost ze strany dítěte (Sinclair, 2004, s. 88).

Také návrat pěstounského dítěte domů může být pro pěstouny velmi náročný. Sinclair (2005, s. 7-29) uvádí dva hlavní důvody, proč se pěstounské dítě do původní rodiny vrací. Buď šlo už o předem plánovaný návrat, nebo je důvod odvislý od kontaktu dítěte s biologickou rodinou. V obou případech je důležité dítě i obě rodiny na takovou velkou změnu náležitě připravit.

V rámci přípravy pěstounů by měl být dostatek času věnován i vyrovnávání se s těmito náročnými situacemi a možnostem, kde v takových případech hledat oporu.

Pěstounům mohou jejich práci ztěžovat a znepříjemňovat také některá jejich nezdravá přesvědčení. Dinkmeyer a McKay (1996, s. 142) pojmenovávají několik záporně působících přesvědčení, která mohou brzdit rodiče v účinném jednání, spolu s jejich zdravějšími alternativami. Zde vyberu ty, které se dle mého názoru mohou u pěstounů objevit nejčastěji. Jako první uvedu vždy záporně působící přesvědčení, pak jeho alternativu, tak jak o nich píše McKay a nakonec vysvětlení, v čem je dané přesvědčení aktuální právě pro pěstouny.

1. „Je nutné, aby mě ostatní lidé hodnotili kladně.“

ALTERNATIVA: Budu jednat tak, abych měl/a dostatečnou volnost v jednání a pocit sebedůvěry a abych ve svých dětech vzbuzoval/a větší odpovědnost.

Pěstounské děti se často chovají nápadně jinak než ostatní. Ze strany okolí tedy mohou přicházet negativní reakce a pěstouni by si je neměli brát osobně.

2. „Jestliže se mám považovat za osobně cenného člověka, musím být plně kvalifikovaná /ý ve všech otázkách výchovy dětí.“

ALTERNATIVA: Můj pocit osobní ceny nezávisí na chování mých dětí. Záleží mi více na tom, abych zlepšil/a své vztahy s nimi.

Děti pěstounům často nemusí projevovat vděčnost, naopak jejich chování může být obtížné. Pěstouni pak často mívají především zpočátku pocity selhání. Je proto důležité, aby své sebehodnocení neodvídali od reakcí či chování dětí.

3. „Když nejdou věci tak, jak by měly, je to katastrofa a nepříjemná věc.“

ALTERNATIVA: Budu se snažit změnit věci, které mohu ovlivnit a přijmout ty, které ovlivnit nemohu

Jak už bylo zmíněno, s pěstounstvím se pojí i různé stresující situace a chování dětí je někdy nepředvídatelné. Pěstoun tedy musí být schopný tyto situace zvládat.

4. „Neposlušnost dětí představuje osobní ohrožení mého postavení jako rodiče.“

ALTERNATIVA: Budu se snažit najít cesty, jak zlepšit náš vztah, aby dítě samo chtělo spolupracovat

Pěstounské děti jsou častěji neposlušné, nemělo by to však vést k pocitům selhání či ohrožení role náhradního rodiče.

Rodiče by tedy především měli mít odvahu být nedokonalí a zároveň by měli tuto nedokonalost dopřávat i dětem (Dinkmeyer, Mc Kay, 1996, s. 142). Považuji za důležité, aby práce s takovými nezdravými přesvědčeními byla součástí sebezkušenství části přípravy pěstounů.

4.5 KDE JE MOŽNÉ HLEDAT PODPORU

Rodiče, tedy i ti náhradní, mohou hledat při výchově dětí oporu v různých institucích a u různých odborníků. Jde především o školního psychologa, speciálního pedagoga, výchovného poradce, rodinné poradny, pedagogicko-psychologické poradny a speciálně -pedagogická centra (Sharpy, 2006, s. 136-142).

Kromě dostupnosti odborníků je také podstatné, s jakou kvalitou služeb a s jakým přístupem se pěstouni setkají. Pěstouni většinou obecně očekávají od profesionálů především dostupnost, respekt a pozornost vůči potřebám rodiny. Nejčastěji je pak vyhledávají v případě, že potřebují pomoc při vyřizování praktických záležitostí, rady jak pracovat s dítětem v různých situacích, emocionální podporu nebo pomoc při kontaktu s biologickou rodinou (Matoušek, Pazlarová, 2010, s. 178-183).

Právě těmito potřebami a přáními pěstounů by se měli řídit i profesionálové zajišťující přípravu. V rámci přípravy by náhradní rodiče měli získat k profesionálům a institucím, které jim mohou pomoci, důvěru a měli by mít dostatek kontaktů, kam se mohou obrátit.

4.6 DŮLEŽITÉ KOMPETENCE PĚSTOUNŮ

V následujícím textu shrnu kompetence, které se objevují v literatuře jako podstatné pro pěstouny a které vyplývají také z výše zmíněných specifik pěstounské péče. Znovu se přidržím jejich dělení na osobnostní charakteristiky a schopnosti. Všechny charakteristiky, které byly v předchozích kapitolách zmiňovány jako obecné rodičovské kompetence, jsou přirozeně důležité i pro pěstouny. Nebudu je zde tedy již znovu zmiňovat a zaměřím se na ty kompetence, které ještě nebyly zmíněny, a na ty, které jsou specifické právě pro pěstouny.

Jednou z osobnostních charakteristik důležitých pro pěstouny je schopnost odsunout své vlastní naplnění, které by přinášelo oceňování ze strany dítěte. S tím souvisí i schopnost odolávat pocitům odmítnutého. Dále by měli být pěstouni schopni spokojit se i jen s malými kroky ke zlepšení (například z hlediska chování dítěte) (Schooler, 2002, s. 56). Pěstouni by tedy neměli od svěřených dětí očekávat vděčnost, ani by neměli stavět své sebevědomí na ocenění od dětí nebo na jejich úspěších.

Z hlediska postojů by pak především oba rodiče měli s pěstounstvím souhlasit a být odhodláni zůstat věrni svému závazku i v době těžkostí. Také by měli být otevření vyhledání odborné pomoci a měli by chápat odlišnosti náhradního rodičovství (Schooler, 2002, s. 56).

Pro náhradní rodiče je důležitá také empatie. Především proto, že některé děti neumějí své potřeby či emoce vyjádřit slovy, takže je vyjadřují svým chováním. Dále pak kreativita, protože u některých traumatizovaných dětí se stává, že na ně neplatí běžná výchovná opatření (Vrtbovská, 2010, s. 103-115).

Pěstouni by se také měli být schopni vyrovnat se svými vlastními ztrátami. Pokud tak neučiní a špatné zážitky potlačí, oslabí tak celkově svou schopnost cítit a být empatičtí k dítěti. Zároveň ani svěřené dítě pak nemůžeme naučit vyrovnávat se s vlastní ztrátou a bude pro nás náročné s ním o takových věcech mluvit (Schooler, 2002, s. 107).

Pěstounem by dle mého názoru měl být člověk, který je vyrovnaný, psychicky stabilní, dokáže odhadnout své možnosti a má zdravé sebevědomí. Zároveň by měl být ochoten se učit novým věcem, neměl by se příliš bát rizika a nepředvídatelných situací. Měl by mít zázemí ve fungujícím partnerském vztahu i v širší rodině. Je důležité, aby se dobře vyrovnával se stresem.

Nyní zmíním některé schopnosti důležité pro pěstouny. Matoušek a Pazlarová (2010, s. 50-60) mluví přímo o strategiích terapeutického rodičovství. Mezi ně patří zvládnutí problémů s chováním, určování jasných hranic mezi dovoleným a nedovoleným nebo organizování společných příjemných činností. Tedy veskrze

obecné rodičovské kompetence. Kovařík, Pazlarová a Bubleová (1999, s. 101-106) považují pro pěstouny za nejdůležitější sociálně-psychologické i terapeutické dovednosti a zvládnutí technik komplexní rehabilitace.

Výše zmínění autoři tedy akcentují terapeutickou či obecně odbornou stránku náhradního rodičovství. Tento směr koresponduje s tím, jak se v současnosti úvahy o pěstounské péči vyvíjí. Samotné zavedení pěstounské péče na přechodnou dobu počítá s tím, že by pěstouni měli být profesionály, pro které bude péče o děti povoláním, které je bude zároveň živit. V tomto ohledu vnímám jako největší překážku to, že takových profesionálů není v současné době dostatek a příprava, kterou by měli procházet není dle mého názoru dostačující. Nehledě na to, že v případě péče o děti, která trvá nejméně několik měsíců, je velmi těžké neangažovat se příliš citově a zůstat na profesionální úrovni. Myslím, že to zvládnou jen lidé, kteří k tomu mají určité předpoklady.

Farmer, Moyers a Lipscombe (2004, s. 197-222) na základě své studie pojmenovávají několik schopností, které se ukázaly být důležité především u pěstounů dospívajících. Jde o pomoc dítěti s trávením jeho volného času a nalézáním přátel, zvládání kontaktu s biologickou rodinou a přípravu dítěte na opuštění péče. Také poznamenávají, že jako jediný fungující prediktor úspěšnosti pěstounů při péči o dospívající se ukázala profesní zkušenost rodičů. Větší pravděpodobnost úspěchu měli například ti, kteří pracovali jako pedagogové, sociální pracovníci či zdravotníci.

V oblasti znalostí jsou pro pěstouny nejdůležitější znalosti z vývojové psychologie, psychopatologie, speciální pedagogiky, somatopatologie a pediatrie (Kovařík, Pazlarová a Bubleová, 1999, s. 108-112).

Nakonec zmíním ještě některá konkrétní doporučení. Schooler píše, že v případě biologických sourozenců pěstounského dítěte by rodiče neměli dávat dětem „...rovnoměrně co do množství, ale na základě individuálních potřeb. Zároveň by ani neměli projevovat svou lásku rovnoměrně, ale každé dítě milovat jedinečným způsobem.“ (2002, s. 61). Právě tento postoj umožní pěstounským rodičům oprostiti

se od nereálného požadavku, aby měli stejný vztah ke svým biologickým dětem jako k těm pěstounským. Legitimizuje odlišnost a specifika obou vztahů. Podle Rheinwaldové (1997, s. 238-243) by rodiče především neměli narušovat soukromí dítěte ani mu dávat sami sebe za příklad. Důležité je i vytváření jednoduchého a přehledného prostředí. S tím souvisí i schopnost vytvořit dítěti jasnou strukturu pro život (Vrtbovská, 2010, s. 103-115) .

4.7 JAK NA DANÝCH TÉMATECH PRACOVAT V RÁMCI PŘÍPRAVY

Z výše zmíněných specifik pěstounské role a důležitých kompetencí, které z nich vyplývají, vyberu v dalším textu ty stěžejní, které se často v literatuře opakují. Rozdělím je na několik oblastí, které by měly být součástí přípravy, a zaměřím se na to, jakým způsobem by v rámci přípravy pěstounů měly být tematizovány.

ODBORNÁ TÉMATA

Mezi témata, kde je třeba předat větší množství teoretických informací, a které by tudíž bylo možné pojmout prostřednictvím přednášek, patří znalosti z vývojové psychologie, psychopatologie, speciální pedagogiky, somatopatologie a pediatrie.

Není třeba, aby tyto přednášky byly nějak podrobné či vyčerpávající. Zásadní je, aby byly dělané na míru pěstounům a jejich situaci. Dále pak aby pěstouni věděli, kde mohou užitečné informace hledat a na jaké odborníky se mohou obrátit v případě obtíží. Není totiž možné z nich v rámci přípravy udělat pediatriy, dětské psychiatry či vývojové psychology.

VZTAHY SE SOUROZENCI

V případě vztahů se sourozenci je jistě nutné dát budoucím pěstounům prostor k zamyšlení se nad tím, jak nový člen rodiny může ovlivnit dosavadní vztahy. Je nutné, aby rodiče už od chvíle, kdy pojmu myšlenku přijmout do rodiny pěstounské

dítě, vše probírali i se svými biologickými dětmi. Měli by se jich ptát na jejich názor i na emoce, které v nich představa nového sourozence vyvolává. V ideálním případě by mělo jít o rozhodnutí celé rodiny, se kterým i děti souhlasí. K tomu je nutné pěstouny v rámci přípravy náležitě motivovat.

Protože pro budoucí pěstouny může být těžké předpokládat, jaké náročné situace v této oblasti mohou nastat, je jistě dobré pracovat v rámci přípravy s konkrétními kazuistikami či vyprávěním zkušenějších pěstounů. A na základě nich se pak zamýšlet nad tím, jak jim předcházet či jak je řešit.

Hlavní je pak nepodporovat soutěživost mezi sourozenci a nezanedbávat kvůli často náročnější péči o přijaté dítě své vlastní biologické děti. Zároveň by se rodiče měli vzdát spíše nereálného nároku na sebe sama, že budou mít všechny biologické i pěstounské děti stejně rádi. Spíše je potřeba přijmout fakt, že každé dítě je jiné a tudíž ho mám rád také svým specifickým způsobem.

NASTAVENÍ A DODRŽOVÁNÍ PRAVIDEL

Nastavování a dodržování pravidel je další velké téma. Zde bývá rodičům doporučováno především následující: Pravidla by měla být jasně nastavena a všem známa. Stejná pravidla by měla platit pro rodiče i pro děti. Děti by se měly v rámci možností podílet na rozhodování a tím se také učit přebírat odpovědnost za své chování. Rodiče by měli co nejvíce používat metodu přirozených důsledků. Protože je zde více než jinde podstatná důslednost, je velmi důležité, aby rodiče byli v základních otázkách za jedno, aby fungovali jako tým a neprotiřečili si. Měli by tedy mít dostatek prostoru diskutovat své výchovné postupy spolu o samotě. Protože na děti v náhradních rodinách někdy nemusí fungovat běžné výchovné postupy, je třeba zapojit kreativitu

V rámci přípravy by bylo dobré zdůraznit a prodiskutovat předešlá doporučení. Více bych se pak zaměřila na metodu přirozených důsledků. Tam bude nejúčinnější promyslet jednotlivé modelové situace neposlušnosti a porušení pravidel

a vymyslet, jak v dané situaci metodu přirozených důsledků aplikovat. Jako metodu by zde bylo možné použít například hraní modelových situací.

OSOBNÍ CHARAKTERISTIKY PĚSTOUNŮ

Aby péče o pěstounské děti mohla být úspěšná, je třeba, aby pěstouny byly vyrovnané osobnosti, které mají dostatek sebedůvěry. Je třeba, aby byli schopni oddálit své uspokojení, není možné být závislý na vděku a náklonosti dětí. Neměli by si klást příliš vysoké cíle, které by pak přenášeli na svěřené děti. Musí tedy mít uspokojeny své životní ambice. Měli by mít přirozený respekt k odlišnostem a být schopni jich využívat. Sami by měli být v rámci možností vyrovnaní se svými dřívějšími ztrátami. Jen tak mohou pomoci svěřenému dítěti, aby se zdravě vyrovnalo s těmi svými. V neposlední řadě musí pěstouni dokonale chápat pěstounské dítě jako svěřené jim do péče na určitou dobu. Může se totiž snadno stát, že se vrátí třeba do původní rodiny. Na to by pěstouni měli být připraveni od samého začátku.

To jsou věci, které je těžké ovlivnit v rámci krátkodobé přípravy. Byl by k tomu nutný spíše sebezkušenostní výcvik. Nicméně v rámci psychologických testů i rozhovorů s psychologem, které také k přípravné proceduře patří, je celkem dobře možné jednotlivé dimenze zkoumat. Pokud by se u některých žadatelů zjistily výrazné nesrovnalosti, bude lepší je pro práci pěstouna nedoporučit.

KOMPETENCE, KTERÉ JE DOBRÉ PODPOROVAT U DĚTÍ

Kompetencí, které by náhradní rodiče měli u dítěte podporovat je velké množství. Určitě bychom neměli zapomenout například na mediální kompetence, finanční management či řešení problémů, které jsou pro úspěch dětí v moderním světě obzvlášť důležité.

Sami pěstouni by tedy v rámci přípravy měli získat základní informace o mediální gramotnosti, finančním managementu domácnosti či řešení problémů, aby tyto dovednosti a znalosti mohli předat také dětem.

V otázkách mediální gramotnosti by se jednalo především o bezpečnost na internetu, vyhledávání a posuzování informací apod. V případě, že pěstouni sami příliš zkušeností s tímto nemají, nebylo by na škodu udělat i praktický workshop, kde by se pracovalo s počítači. Děti v této oblasti bývají totiž často zběhlejší.

V případě řešení problémů bude nejlépe na základní teoretický úvod navázat modelovými simulacemi a jejich reflexemi.

Podobným způsobem je možné v rámci přípravy pracovat i s dalšími kompetencemi, které by bylo žádoucí, aby u dětí pěstouni rozvíjeli.

OTEVŘENOST VŮČI ODBORNÉ POMOCI

V neposlední řadě je důležité, aby v rámci přípravy pěstouni získali důvěru k odborníkům a institucím, které jim mohou pomoci. Měli by mít také konkrétní kontakty, nejlépe na odborníky, se kterými by se mohli alespoň na čas v rámci výcviku setkat. Aby tato důvěra vznikla, je třeba, aby odborníci, kteří se přípravy účastní, měli zkušenosti s náhradní rodinnou péčí a jeví se tedy v očích žadatelů jako kompetentní a zároveň jim mohli poskytovat informace přímo na míru. Měli by k budoucím pěstounům přistupovat s respektem.

5 MOMENTÁLNÍ SITUACE PŘÍPRAVY PĚSTOUNŮ

Uchazeči o převzetí dítěte do pěstounské péče mají povinnost absolvovat přípravu k přijetí dítěte do rodiny (Zákon č.359/1999 Sb., 1999) Od roku 2006 jsou přípravy žadatelů v kompetenci krajů (Zákon č.134/2006 Sb., 2006). Ministerstvo práce a sociálních věcí vydává metodická doporučení ohledně toho, jak by příprava měla vypadat, ta ale nejsou nijak právně závazná.

V praxi tedy zpravidla kraj vyhláší výběrové řízení na zhotovitele přípravy, do kterého se mohou přihlásit osoby pověřené výkonem sociálně-právní ochrany dětí, které mají jako součást pověření i přípravu náhradních rodičů.

Kraje také mají poměrně velké možnosti přistupovat k přípravě rodičů individuálně a popřípadě od ní i upustit. Tento názor podporuje i důvodová zpráva k novele zákona o sociálně právní ochraně dětí (Zákon č.134/2006 Sb., 2006). Tato novela zákona také přípravu zařadila časově před zařazení uchazečů do evidence žadatelů. A to zejména proto, aby při zařazování do evidence bylo možné zhodnotit také průběh přípravy a aby si svou žádost mohli rodiče případně také ještě rozmyslet.

Zajímavostí je, že se nyní uvažuje o zavedení povinné přípravy i v případě asistované reprodukce s využitím dárcovských gamet.

To, že je realizace a podoba přípravy do velké míry v kompetenci krajů, je jedním z důvodů určité nesystémovosti, která v této oblasti panuje. Kvalita i způsob příprav se tak mohou do značné míry lišit. Zařazení přípravy uchazečů před jejich zařazením do evidence má jistě svá pro i proti. Uchazeči mají více informací pro odpovědné rozhodnutí pro zařazení do evidence, musí pro to již předem něco udělat a obětovat svůj čas. Na druhou stranu vědomí toho, že jsou určitým způsobem hodnoceni, může pěstounům do značné míry ztěžovat aktivní zapojení se do procesu přípravy. Tento aspekt je již v počátku přípravy nutné dobře a citlivě ošetřit.

5.1 NOVELA ZÁKONA

Na začátku ledna 2013 vešel v platnost Zákon č. 401/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí (Zákon č. 401/2012 Sb., 2012). Tento zákon mimo jiné zavádí změny také v oblasti náhradní rodinné péče. Zde krátce popíšu současné změny a zaměřím se především na to, jaký dopad má přijetí nového zákona na způsob přípravy a vzdělávání pěstounů.

Minimální rozsah příprav je stanoven na 48 hodin pro pěstouny a osvojitele, pro pěstouny na přechodnou dobu pak na 72 hodin. Zákon pamatuje také na důležitost přípravy biologických dětí v rodině pěstounů. Nestanovuje ale žádné náležitosti, jen to, že má být provedena přiměřeně k jejich věku a rozumové vyspělosti.

V zákoně jsou také vymezena práva a povinnosti pěstounů, kteří jsou zařazeni v evidenci. Mají právo na pomoc se zajištěním osobní péče o dítě v případě nemoci nebo vyřizování nezbytných osobních věcí. Minimálně 14 dní za rok pak mají právo na respitní péči. Dále mají právo na zprostředkování odborné pomoci, vzdělávání a asistenci s při styku s biologickými rodiči dítěte. Mezi povinnosti pěstounů patří vzdělávání v rozsahu minimálně 24 hodin za rok a podpora styku dítěte s biologickými rodiči.

Obsah a forma vzdělávání náhradních rodičů jsou pak stanoveny prováděcí vyhláškou MPSV ze dne 17. prosince 2012. Ta jako témata přípravy vyjmenovává:

- a) sebezpoznání fyzických osob vhodných stát se osvojitelem nebo pěstounem, jejich rodinného systému a sociálních kontaktů,
- b) poznání a naplňování práv a potřeb dítěte v náhradní rodinné péči,
- c) osvojení si spolupráce s dalšími odborníky,
- d) komunikace s dítětem a přístup k dítěti s vědomím jeho důstojnosti a lidských hodnot,

- e) rozvoj schopností a zájmů dítěte,
- f) uspokojení citových, vývojových, sociálních a vzdělávacích potřeb dítěte a péče o zdraví dítěte,
- g) styk dítěte v náhradní rodinné péči s rodiči a dalšími osobami blízkými,
- h) práce s dětmi žijícími v rodině žadatele.

Pro přípravu pěstounů na přechodnou dobu přidává vyhláška ještě tato témata:

- a) dovednosti žadatelů potřebné pro spolupráci s rodinou dítěte,
- b) proces předání dítěte,
- c) obsah a formu pravidelného vyhodnocování situace dítěte (Vyhláška MPSV ze dne 17. prosince 2012, 2012).

Záměrně zde tato témata uvádím tak, jak jsou formulována ve vyhlášce, protože mě překvapila jejich poměrně nekonkrétní, někdy až nesrozumitelná formulace. Uvědomuji si, že zde nejde o cíle přípravy, ale témata, nicméně pokud bych na základě nich měla koncipovat program přípravy, uvítala bych jejich jasnější formulaci.

Vyhláška specifikuje dva způsoby, kterými má příprava pěstounů probíhat. Jednak individuální formou, která spočívá především v mapování motivace k náhradní rodinné péči, fungování rodinného systému, sociálních kontaktů a očekávání od dítěte svěřeného do péče. Druhá forma je skupinová a má spočívat především v osvojení znalostí z oblasti právních úprav souvisejících s náhradní rodinnou péčí a vývojových potřeb dítěte.

Dále vyhláška také stanovuje, jaké poradenství má být pěstounům zajištěno. Jedná se o sociálně-právní, psychologické, výchovné, zdravotní, speciálně-pedagogické poradenství a také poradenství při přijetí dítěte do rodiny a naopak

odchodu dítěte z rodiny. Dále pak poradenství pro dítě i pěstouny při ukončování pěstounské péče z důvodu zletilosti a asistenci při styku s biologickou rodinou.

Jako témata vhodná pro následné vzdělávání pěstounů zmiňuje vyhláška speciálně pedagogickou oblast, zvládání krizových situací nebo přípravu dítěte na návrat do původní rodiny či samostatný život související se zletilostí (Vyhláška MPSV ze dne 17. prosince 2012, 2012).

5.2 PSYCHOLOGICKÉ VYŠETŘENÍ ŽADATELŮ

První fází, ještě před započítím přípravy na převzetí dítěte do rodiny, je odborné psychologické posouzení žadatelů. Ministerstvo vydalo metodické doporučení č. 8/2009 (Metodické doporučení MPSV č. 8/2009 k postupu a cílům psychologického vyšetření žadatelů o osvojení nebo pěstounskou péči, 2009), kde se věnuje tomu, na co se zaměřit v rámci psychologických pohovorů s žadateli o náhradní rodinnou péči a jak by tyto pohovory měly probíhat.

Hlavním cílem tohoto vyšetření je odpovědět na dvě základní otázky:

1. Do jaké míry jsou žadatelé způsobilí pro určitou formu náhradní rodinné péče?
2. Do jaké míry jsou žadatelé aktuálně připraveni k převzetí dítěte do péče? (Metodické doporučení MPSV č. 8/2009 k postupu a cílům psychologického vyšetření žadatelů o osvojení nebo pěstounskou péči, 2009)

V této souvislosti se u žadatelů sledují charakteristické rysy osobnosti, psychický stav, výchovné zkušenosti a schopnosti, stabilita partnerského vztahu a kvalita rodinného prostředí.

V oblasti výchovných předpokladů je žádoucí zaměřit se především na představy rodičů o dítěti, nároky na ně a toleranci k odlišnostem od jejich představ. Dále pak je důležité ptát se na motivaci žadatelů, jejich materiální podmínky a zdravotní stav.

Metodické doporučení také vyjmenovává kritéria pro hodnocení rizikovosti jednotlivých uchazečů.

5.3 PŘÍPRAVA ŽADATELŮ

Podle ustanovení § 27 odst. 1 písm. b) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (Zákon č.359/1999 Sb., 1999) zahrnuje odborné posouzení pro účely zprostředkování osvojení a pěstounské péče také zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny.

V následujícím textu shrnu doporučení pro realizaci příprav, která vyplývají z Metodického doporučení MPSV č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče (Metodické doporučení MPSV č. 7/2009, 2009). Dále pak zmíním i některá doporučení jiných odborníků.

5.3.1 CÍLE

Cílem příprav je:

1. poskytnout žadatelům přístupnou a pozitivní formou dostatek odborných informací o specifikách náhradní rodinné péče,
2. umožnit žadatelům utvářet si konkrétní představu o budoucím fungování jejich rodiny v souvislosti s příchodem „nevlastního“ dítěte,
3. získat kvalifikované informace o žadatelích, jejich chování a prožívání, a vyhodnotit je ve vztahu k možnému přijetí dítěte (Metodické doporučení MPSV č. 7/2009, 2009).

5.3.2 PRINCIPY

Přípravu by měl vést multidisciplinární tým odborníků s praxí v oblasti náhradní rodinné péče. Přípravy by se měl mimo jiné účastnit i sociální pracovník a psycholog, kteří budou posuzovat vhodnost či nevhodnost žadatelů pro zařazení do

evidence. Součástí příprav by měla být i práce s žadatelovou širší rodinou, které se týká přijetí dítěte. Přípravy by měly probíhat ve skupině a jejich součástí mohou být i individuální konzultace. Je žádoucí, aby se příprav účastnili i stávající pěstouni, kteří mohou sdílet svoje zkušenosti s náhradní rodinnou péčí v praxi. Žadatelé by měli mít možnost vyjádřit se k průběhu příprav a krajské úřady by měly tuto zpětnou vazbu pečlivě vyhodnocovat. Minimální rozsah přípravy je 48 hodin a jednoho běhu přípravy by se nemělo účastnit více než 20 uchazečů (Metodické doporučení MPSV č. 7/2009, 2009).

5.3.3 STRUKTURA PROGRAMU

ÚVODNÍ SETKÁNÍ

V rámci úvodních setkání by se žadatelé měli seznámit, pochopit cíl a strukturu příprav i celý proces zprostředkování náhradní rodinné péče. Měli by si ujasnit svou motivaci k náhradnímu rodičovství i očekávání od přípravy jako takové. Měli by také získat dostatek informací o formách náhradní rodinné péče a právních aspektech celé problematiky. Dalším tématem jsou specifika péče o dítě v náhradní rodinné péči a psychologická specifika dítěte samotného. Zde jsou důležité informace z vývojové psychologie a především znalosti ohledně deprivace a poruch attachmentu (Metodické doporučení MPSV č. 7/2009, 2009).

DALŠÍ TÉMATA

Mezi témata, která metodické doporučení MPSV navrhuje pro další setkání, patří péče o děti se speciálními potřebami. Mezi ně můžeme zařadit děti s chronickými onemocněními, poruchami chování, etnicky odlišné děti, sourozenecké skupiny nebo i děti dospívající. Dále pak jsou tématem možné zátěže, které si dítě může přinášet z původní rodiny. Velkým tématem je rovněž význam udržení kontaktu a pozitivního obrazu biologické rodiny dítěte. Zde je především důležitá práce s

historií dítěte. Dále pak řešení vztahů vlastních biologických dětí v rodině a dětí pěstounských. Také je dobré věnovat se řešení krizových situací. V neposlední řadě je důležité podpořit u pěstounů ochotu spolupracovat a vyhledat odbornou pomoc. Je možné využít i spolupráci s kojeneckým ústavem či jiným zařízením, v němž lze uskutečnit návštěvu.

Všem těmto tématům je třeba se věnovat na všech rovinách: sociální, psychologické i zdravotnické (Metodické doporučení MPSV č. 7/2009, 2009).

SPECIFIKA PŘÍPRAVY ŽADATELŮ O PĚSTOUNSKOU PÉČI NA PŘECHODNOU DOBU

Zde by měl být kladen důraz na pochopení smyslu pěstounské péče na přechodnou dobu a na kontakt a komunikaci s biologickou rodinou dítěte. Uchazeči by měli vědět, jak vytvářet kladně prožívanou identitu přijatého dítěte a zároveň by se sami měli dokázat adaptovat na příchody a odchody dětí a zvládat své emoce. Měli by mít hlubší znalosti z oblasti speciální pedagogiky. Ještě více by měla být akcentována témata vztahů v pěstounské rodině, zátěžových situací a jejich řešení. Pěstouni by měli být schopni přijímat podporu a mít dostatek informací o podpůrné síti služeb.

Zde by pak měla být i sebezkušnostní část, která by prověřila interakce žadatelů v zátěžových situacích a jejich schopnost spolupráce. Více než v ostatních přípravách zde bude nutné zapojit všechny členy rodiny, včetně dětí již v rodině žijících (Metodické doporučení MPSV č. 7/2009, 2009).

Témata jsem shrnula tak, jak jsou zmiňována v metodickém doporučení. Jistě všechna do přípravy patří. Někdy mě nicméně překvapuje určitá nekonkrétnost u jednotlivých témat a naopak velká detailnost u jiných. Témata nebyla rozdělena do tematických celků, pouze na ta, která patří do první a do druhé části příprav, popřípadě do speciální části příprav pro pěstouny na přechodnou dobu. Přitom některá zahrnovala poměrně obsáhlou problematiku, jiná spíše jednotlivosti. Také si

myslím, že sebezkušenostní část přípravy je důležitá i pro běžné pěstouny, nejen pro pěstouny na přechodnou dobu.

V předchozí části jsem popsala, jak je vzdělávání pěstounů upraveno v zákoně a jaká vydalo v této souvislosti doporučení MPSV. Protože v praxi vzdělávání většinou zajišťují různé neziskové organizace, považuji za důležité zmínit, jak ke koncepci přípravy přistupují odborníci v nich pracující.

Jako příklad přístupu ke koncepci přípravy pěstounů ze strany odborníků pracujících v neziskovém sektoru jsem zvolila popis Rotreklové a Hofrové (2009, s. 1-26). Ty za nejdůležitější témata, která by měla být předmětem přípravy žadatelů, považují dočasnost pěstounské péče, vztah dítěte s jeho biologickými rodiči, motivaci budoucích pěstounů, změnu situace biologických dětí pěstounů i rovnoměrnou angažovanost obou náhradních rodičů. Dále pak osobní historii a rodinnou anamnézu přijatého dítěte, základní orientaci v jednotlivých typech ústavních zařízení a objasnění základních principů zprostředkování pěstounské péče. Důležité je také mluvit o tom, jak připravit na přijetí dítěte širší rodinu a okolí, jak se s dítětem nejlépe seznámit či jak budovat jeho identitu.

Dále je podstatná základní orientace v pojmech ze zdravotní zprávy a přijetí faktu, že každé dítě má svá zdravotní rizika. Navíc čím je dítě mladší, tím je jeho vývoj hůře předvídatelný. Uchazeči by také měli mít možnost konzultace zprávy konkrétního dítěte s pediatrem. Zajímavou skutečností totiž je, že „...budoucí osvojitelé často vstupují do přípravy s jakousi (zcela iracionální) představou, že největší výhodou je přijmout dítě z baby boxu.“ (Rotreklová, Hofrová, 2009, s. 25). Přitom právě u tak malého dítěte, u kterého navíc nevíme nic o jeho původu a biologických rodičích, je jeho budoucí zdravotní stav těžké předvídat. Pro pěstounské rodiče to pak může být velmi nemilé překvapení.

Hofrová s Rotreklovou (2009, s. 26) také upozorňují na rizika tzv. seznamovacích víkendů. Podle nich je tento způsob „...zcela jistě u dětí předškolních naprosto v rozporu s jejich zájmy“. Dle mého názoru je toto poměrně složitá otázka.

Seznamovací víkendy mají jistě své výhody i nevýhody a je proto nutné hodnotit jejich vhodnost u každého dítěte a přijímající rodiny individuálně. V některých případech, zejména u starších dětí, mohou takové víkendy být způsobem, jak si na sebe mohou dítě i přijímající rodina postupně a přirozeněji zvykat a předejít tak následným komplikacím. Samozřejmě největším rizikem tohoto seznamování je možnost, že rodina od svého rozhodnutí dítě přijmout následně upustí a dítě se tak může cítit odmítáno.

Je zřejmé, že od oficiálního metodického doporučení MPSV se výše zmíněná kocepce neliší nijak výrazně. Je z ní nicméně patrné, že více vychází z praxe. Základní témata se ale shodují, což svědčí o jejich důležitosti.

Na závěr uvedu dvě podnětná doporučení směrem k přípravě pěstounů, o kterých píše Matějček (2002, s. 22-50). Zmiňuje, že je důležité neříkat budoucím náhradním rodičům „ozvěte se, když budete mít nějaké problémy“. Tak se šance na to, že rodiny vyhledají odbornou pomoc, snižuje, protože se pravděpodobně budou stydět přiznat, že „mají problém“. Naopak spolupráce náhradních rodin s odborníky by měla být přirozenou součástí a neměla by se vztahovat pouze k vážným problémům.

Dále Matějček (2002, s. 22-50) zmiňuje, že na pobytech ISISu se velmi osvědčily důvěrné besedy pro dospívající děti. A to je v souladu se snahou zapojovat do přípravy i biologické děti pěstounů, která je zakotvena i v poslední novele.

5.4 PŘÍKLADY DOBRÉ PRAXE

Vzděláváním pěstounů se v nějaké míře zabývá dnes poměrně hodně neziskových organizací. Některé z nich pracují také na vzdělávání lektorů v této oblasti. A to ať už z řad pěstounů samotných, nebo jiných odborníků. Je zde patrná snaha o podporu a doprovázení náhradních rodičů během celé doby výchovy dítěte, nejen tedy před jeho převzetím nebo pouze zpočátku po příchodu dítěte do rodiny. Také si můžeme všimnout tendence využívat zkušeností s takovými aktivitami ze zahraničí. Konkrétně například z Velké Británie či Slovenska (kde oblast vzdělávání

pěstounů nedávno prošla reformou). Problémem nicméně nadále zůstává poměrně výrazná nesystémovost v této oblasti. A to i přes snahu jednotlivců vytvářet různé metodické materiály a podobně.

Organizace nabízejí primárně vzdělávací aktivity, kam můžeme zařadit výcviky, školení, semináře, workshopy či přednášky. Také nabízejí další podpůrné aktivity v rámci doprovázení rodiny nebo poradenství, kde je možné využívat principy mentoringu a koučinku.

Cílem následující kapitoly je popsat příklady současné dobré praxe. Za tímto účelem jsem provedla rešerši na internetu. U jednotlivých organizací a programů shrnuji služby, které nabízejí, a především to, v čem se odlišují od ostatních organizací a co by tedy mohlo být využitelné i jinde.

ČLOVĚK HLEDÁ ČLOVĚKA, o.s.

Pod hlavičkou této neziskové organizace funguje několik projektů. Mimo jiné také projekt vzdělávání pěstounů a dalších pracovníků v náhradní rodinné péči. Výhodou tohoto projektu je jeho systémová zaměřenost. Mezi jeho cíle totiž patří výškolení lektorů, kteří by nadále mohli školit jak pěstouny tak další pracovníky. Ideálně se počítá se zařazením tohoto vzdělávání do systému následného vzdělávání sociálních pracovníků.

Další devizou tohoto projektu je, že spolupracuje s renomovanou neziskovou organizací z Velké Británie, kde s náhradní rodinnou péčí mají velké zkušenosti. Rovněž si projekt klade za cíl zvyšování prestiže pěstounství pomocí osvětových kampaní pro veřejnost.

Projekt má dva moduly – jeden zaměřený na práci s ohroženou rodinou a druhý právě na pěstounskou péči. Modul pěstounské péče, který nás zajímá, se zaměřuje především na tato témata:

1. Nábor a výběr pěstounů. Hodnocení pěstounů.
2. Práce s rodinami a dětmi z jiného sociokulturního prostředí v PP.

3. Pěstounská péče pro děti se speciálními potřebami.
4. Zvládání problémového chování dětí v pěstounské péči. Vzájemné vztahy.
5. Podpora a doprovázení pěstounských rodičů. Plán rozvoje odbornosti pro pěstounské rodiče.
6. Kontakty s biologickou rodinou.
7. Řešení sporů v rámci pěstounské péče. Jak zajistit bezpečnost pěstounské péče.
8. Odchod dětí z pěstounské péče.

(Využití zkušeností z Velké Británie při rozvoji vzdělávání v oblasti NRP a práce s ohroženou rodinou, 2008)

SALINGER, o.s. – STOPA ČÁPA

Občanské sdružení Salinger kromě množství jiných projektů také zajišťuje přípravu pěstounů a velké spektrum dalších služeb pro pěstounské rodiny. K nim patří například asistovaný kontakt dítěte v náhradní rodinné péči s biologickou rodinou, kluby pěstounů, individuální psychologická práce s dítětem, sociálně-právní poradenství nebo respitní služby.

Respitní služby nabízejí rodičům možnost získat osobní čas (ať už na odpočinek nebo pro naléhavé pracovní záležitosti) díky tomu, že se o dítě v této době stará někdo jiný. Tyto služby často realizují dobrovolníci, kteří v daném čase dítě většinou doučují nebo se s ním věnují jiným volnočasovým aktivitám. Může se jednat ale například i o pomoc s úklidem nebo domácími pracemi.

Salinger nabízí také doprovázení rodiny, které zajišťuje nejčastěji tzv. klíčový pracovník. Ten je s rodinou v pravidelném kontaktu a je jí k dispozici ke konzultaci různých otázek či řešení přicházejících těžkostí. Salinger přímo zajišťuje i supervizi rodiny. Pěstouni mají také možnost účastnit se různých workshopů a přednášek.

Z hlediska vzdělávání pěstounů jsou pak nejzajímavější víkendové pobyty, které slouží jak ke vzdělávání pěstounů tak k relaxaci a odreagování. Je to příležitost pro setkání všech členů rodiny v jiném prostředí, vymanění se ze zaběhnutého stereotypu.

Témata víkendových setkání se mohou týkat problematiky vztahů mezi rodinou a školou, výchovných problémů, sourozenecké rivality nebo sociálně-patologických jevů. Dále pak speciálně-pedagogických problémů, problematiky dětí se syndromem ADHD nebo otázek školní zralosti. Také ale osamostatnění se dítěte, kontaktů dětí s původní rodinou nebo výchovy romských dětí v neromské rodině (Programy, 2011).

Z nabízených služeb je zřejmé, že se sdružení snaží pracovat s rodinou komplexně. To je důležité, protože se často setkáváme s ohlasy pěstounů, že místo vzdělávání by potřebovali například hlídání, finanční či jinou praktickou podporu. Výkon role pěstouna je totiž náročný a pokud tyto potřeby nejsou uspokojeny, tak nemusí mít pěstouni dostatek energie a chuti se dále vzdělávat.

PROJEKT PROFESIONALIZACE NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE V ČR

V rámci této iniciativy, která se zaměřuje obecně na profesionalizaci náhradní rodinné péče, jsou pro nás důležité především dva vzdělávací moduly: „Letní škola pro zájemce o pěstounskou péči na přechodnou dobu“ a „Škola poradců“.

Letní škola pro zájemce o pěstounskou péči na přechodnou dobu

Celá iniciativa vychází z úspěšné reformy náhradní rodinné péče na Slovensku. Proto i v rámci třech zážitkových víkendových setkání, ze kterých se letní škola sestává, lektorují zkušení slovenští lektori. Plusem tohoto projektu je jeho větší komplexnost (jednotlivá setkání tvoří kompaktní celek) a volba zážitkové metody, která je pro daná témata vhodná.

Součástí projektu je mimo jiné také přírava metodiky vzdělávání náhradních rodičů.

Jako pozitivní vnímám i to, že školení by se měla účastnit celá rodina (přitom bude pro děti zajištěn doprovodný program). Převzetí dítěte do pěstounské péče je jistě událost, která zasáhne celou rodinu, a je tedy třeba, aby se všichni její členové na takovou věc připravili.

Obsahem školení jsou témata jako attachment, kniha života dítěte, odpoutání dítěte, náhradní rodina a okolí a v neposlední řadě pak i specifické situace v pěstounské péči na přechodnou dobu.

Zde je zřejmý důraz kladený na fázi příchodu dítěte do rodiny (připoutání se) a odchodu dítěte z rodiny (odpoutání se). To je pro pěstounskou péči na přechodnou dobu typické. Právě z toho důvodu, že se počítá s pobytem dítěte v rodině pouze na přechodnou dobu a tyto fáze se tedy často opakují.

Škola poradců

„Škola poradců” je výcvik poradců z řad pěstounů, kteří pak mohou poskytovat poradenství ostatním pěstounským rodinám. Tento výcvik je zakončen zkouškou a závěrečnou prací. Pozitivní je to, že po výcviku by každý vyškolený poradce měl poskytnout poradenství nejméně dvěma dalším rodinám a to pod supervizí. Na svou práci tedy pak může získat zpětnou vazbu.

Výcvik se skládá z několika tématických okruhů: základy sociální práce v oblasti náhradní rodinné péče, efektivní komunikace, identita osob v oblasti sociální práce s náhradními rodinami, dítě se specifickými potřebami, krizová intervence a legislativa (*PROFESIONALIZACE NRP V ČR, 2011*).

TRIADA – PORADENSKÉ CENTRUM

Poradenské centrum Triada zaštiťuje počáteční i průběžné vzdělávání pěstounských rodin. Na základě praktických zkušeností vznikla i metodická příručka (Rotreklová, Hofrová, 2009). Základní postřehy z této příručky jsou zmíněny v

předešlé kapitole. Jde o významný pokus komplexně pojmut problematiku vzdělávání v oblasti náhradní rodinné péče.

V rámci přípravy se Triada zaměřuje především na porozumění vývojovým potřebám dítěte, roli pěstouna a jeho zodpovědnosti, příchod dítěte do rodiny, komunikaci s biologickými rodiči, speciálně pedagogická témata a možnosti podpory pro pěstouny (*Triada, poradenské centrum, 2012*).

PORADNA PRO NÁHRADNÍ RODINNOU PÉČI V OSTRAVĚ

Tato poradna nabízí rovněž jak jednorázové tak dlouhodobé vzdělávání pěstounů a přípravu žadatelů o svěřeni dítěte do péče. Do dlouhodobého vzdělávání řadí také setkávání „rodičovských skupin“, které fungují v podstatě svépomocně. (Poradna pro náhradní rodinnou péči v Ostravě, 2012)

AMALTHEA, o.s.

Amalthea nabízí sociální, výchovné i pedagogické poradenství. Dále pomoc při kontaktu s různými institucemi, při setkávání pěstounských dětí s jejich biologickými rodiči, respitní péči a celkové doprovázení rodiny klíčovým pracovníkem. Speciální je pak nabídka terapeutických metod vhodných pro rodinu.

Jak je patrné i z webových stránek Amalthei, klade velký důraz na reagování na individuální potřeby pěstounů i dětí samotných (*Amalthea o.s., 2008*).

SDRUŽENÍ SOS DĚTSKÝCH VESNIČEK

Projekt „Více dětí do rodin“

Jde o projekt Sdružení SOS dětských vesniček, který si klade za cíl právě rozvoj vzdělávání pěstounů. Byl realizován v letech 2009 až 2010. Dnes bohužel již nepokračuje. Jednalo se o poměrně komplexní projekt, který se skládal ze čtyř navazujících týdenních setkání. Celé poslední setkání bylo zaměřené na sebezkušenost, což považuji za důležitý prvek (*SOS Dětské vesničky, 2012*).

NATAMA o.s.

Kurzy v Natamě jsou dle mých informací nejspíš nejpropracovanější a nejkomplexnější. Začíná se základním několikadenním kurzem pro žadatele o svěřeni dítěte do péče. Zájemci pak mohou na tento kurz navázat individuální přípravou, která může být ještě více šita na míru jejich potřebám. Ta je vedená osobním rodinným konzultantem.

Důležité je také to, že Natama nabízí provázení i během prvních návštěv dítěte v ústavu. Ty mohou být klíčovým základem pro pozdější vztah náhradních rodičů a dítěte. Zároveň jsou pro nové rodiče často zdrojem stresu a právě v takové situaci ocení podporu zkušených odborníků.

Po přijetí dítěte do rodiny Natama nabízí celý systém služeb. Rodina má svého odborného poradce, který dítě i rodinu dobře zná. Funguje také nonstop krizová telefonická linka pro případ nouze. Dále jsou k dispozici terapeutické služby pro dospělé i pro děti a celé rodiny na principu dyadické vývojové psychoterapie. Pěstouni se mohou účastnit sebezkušenostní Pesso-Boyden skupiny nebo rodičovské poradenské skupiny. Z našeho pohledu je pak nejspíš nejdůležitější vzdělávací odborný rodičovský a pěstounský program "ŠÍP" (Škola inspirovaných pěstounů a osvojitelů), který pěstounům nabízí následné vzdělávání (*Natama, 2012*).

TRIALOG, PORADENSKÉ CENTRUM

Poradenské centrum Trialog v rámci svých kurzů připravuje osvojitele, pěstouny a pěstouny na přechodnou dobu zpočátku současně. Příprava je rozdělena do tří modulů. První je pro všechny tři skupiny, druhý pro pěstouny a pěstouny na přechodnou dobu a třetí pak pouze pro pěstouny na přechodnou dobu. Toto uspořádání má vyhodu v tom, že žadatelé tak mohou přijít do kontaktu s lidmi, kteří se rozhodli pro jiný způsob náhradního rodičovství.

Příprava je rozdělena do pěti tématických okruhů: specifika a jednotlivé formy náhradní rodinné péče, sociálně-právní problematika, vývojová psychologie, psychologie rodičovství a zdravotní hlediska náhradní rodinné péče (*TRIALOG*, 2012).

STŘEDISKO NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE o.s.

I v tomto středisku probíhají programy přípravy pěstounů a jsou zde zajištěny také poradenské služby. Zajímavostí je, že aktuálně nabízí sebezkušenostní výcvik právě pro pěstouny (*Středisko náhradní rodinné péče*, 2012).

Celkově pozitivní je, že se většina neziskových organizací plánujících vzdělávací aktivity snaží reflektovat specifické potřeby pěstounských rodin. To se projevuje například v tom, že většina aktivit je zdarma (popřípadě za symbolický poplatek) a během seminářů je většinou nabízeno hlídání. Také jsem sledovala snahu umožnit oběma pěstounským rodičům účastnit se vzdělávání společně (například stejnou výší poplatku pro jednoho i oba rodiče). Jako důležité vnímám i to, že spolu se vzděláváním nabízejí organizace i další podpůrné a poradenské služby.

Základní témata přípravy se u jednotlivých organizací často shodují, nicméně u každé organizace můžeme najít nějaké téma, kterému se ostatní nejspíš tolik nevěnují. V rámci návrhu programu přípravy pro pěstouny se tedy zároveň zaměřím na to, abych skloubila dohromady jednotlivé příklady dobré praxe.

5.5 PŘÍKLADY VZDĚLÁVACÍCH PROGRAMŮ

V následující části zmíním dva poměrně odlišné příklady vzdělávacích programů pro pěstouny. Vzhledem k tomu, že program pro pěstouny v SOS dětských vesničkách je již starší, můžeme vidět i to, jaký vývoj v oblasti během posledních let nastal.

5.5.1 SYSTÉM VZDĚLÁVÁNÍ PĚSTOUNŮ v o.s. Trialog a o.s. Strop

Velmi propracovaný systém vzdělávání pěstounů má o.s. Trialog společně s o.s. Strop. Vzdělávání je zde chápáno jako příležitost pro budoucí pěstouny porozumět potřebám dětí, které se ocitly mimo vlastní rodinu, a rozdílu ve výchově v přirozeném a náhradním rodinném prostředí. Cílem přípravy je také informovat žadatele o jednotlivých formách NRP, odlišnostech osvojení od pěstounské péče, umožnit žadatelům pohled na vlastní rodinnou situaci s ohledem na rozhodnutí o přijetí dítěte do NRP i příležitost sdílet ve skupině rozhodnutí o přijetí dítěte. Důraz je kladen na udržování kontaktů i po skončení přípravy. V mnoha případech se tak utváří svépomocná skupina, jejíž členové mezi sebou udržují kontakty v období před i po přijetí dítěte. Žadatelé by dále měli získat orientaci v procesu zprostředkování pěstounské péče. Měli by si uvědomit, že zprostředkování není nástrojem byrokracie, ale je způsobem, jak minimalizovat rizika výběru nevhodného rodinného prostředí pro dítě s ohledem na jeho individuální situaci a specifické potřeby. Také je třeba žadatelům umožnit navázání kontaktu s odborníky i pro další spolupráci po přijetí dítěte (Rotreklová, Hofrová, 2006, s. 1-16).

Program přípravy je rozdělený do čtyř vícedenních setkání, kterým předchází psychologické vyšetření. Cílem prvního setkání je předání základních organizačních informací a seznámení účastníků s lektory i programem. Účastníci mají prostor formulovat svá očekávání od přípravy a případné otázky. Dále dostanou informace o potřebách dětí vyrůstajících v ústavní výchově a zamyslí se nad vlastními zdroji pro výchovu přijatého dítěte.

Druhé setkání je zaměřeno na pediatrická témata, psychologii dítěte a sociálně právní problematiku týkající se náhradní rodinné péče.

Třetí setkání se týká adaptace dítěte v rodině, přijetí dítěte vlastními dětmi i širší rodinou a komunikace dítěte s jeho biologickou rodinou. Zde mohou uchazeči slyšet zkušenosti stávajících pěstounů.

Posledního setkání se účastní i vlastní děti žadatelů, které mají speciální program a část programu je společná pro celé rodiny. Cílem je shrnutí programu a probíraných témat, evaluace naplnění očekávání účastníků a nabídka navazujících služeb.

Pak následují individuální konzultace s žadateli zaměřené na individuální situaci účastníků a jejich rodiny a formulování závěrů z přípravy s důrazem na specifikaci podmínek pro přijetí dítěte do rodiny.

U přípravy pěstounů na přechodnou dobu je pak kladen speciální důraz na kontakt s biologickou rodinou dítěte, systémové pojetí rodiny, vývojovou psychologii dítěte a naplňování jeho potřeb. Dále pak speciálně-pedagogická témata jako následky psychické deprivace, syndrom ADHD nebo poruchy učení. Sebezkušenostní část je pak zaměřena na vnímání a prožívání vlastní rodinné situace a motivaci pro přijetí dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu.

Triolog počítá i s návaznými službami. Nabízí odborné konzultace při rozhodování o přijetí konkrétního dítěte, doprovod do ústavního zařízení při seznamování s dítětem, asistence a mediace při komunikaci s biologickými rodiči, sociálně- právní a výchovné poradenství i rodinnou terapii.

5.5.2 VZDĚLÁVÁNÍ PĚSTOUNŮ V SOS DĚTSKÝCH VESNIČKÁCH

Kurz pro pěstouny v SOS vesničkách byl v roce 1999 tématicky rozdělen do několika okruhů (Kovařík, Bubleová, Pazlarová, 1999, s. 108-112). Prvním okruhem je psychologie a pedagogika, dále dětská psychopatologie a psychiatrie, péče o dítě a vedení domácnosti. Celý kurz je pak zakončen exkurzemi do kojeneckého ústavu, dětského domova, ústavu sociální péče a návštěvou soudního jednání opatrovníckého soudu.

V rámci psychologicko-pedagogické části jsou probírány teoretické základy obou vědních disciplín. Dále pak základy hudební a umělecké výchovy a informace o poruchách attachmentu. Objevují se témata jako etická výchova, morálka či sexuální výchova. To vše se zřetelům k výchově nevlastních dětí.

Do oblasti péče o dítě jsou pak zařazena témata vztahující se k praktické péči o dítě i domácnost. Také ovšem základy tělesné výchovy nebo základní informace o tom, jak se zachovat v případě běžných dětských onemocnění či jak poskytnout první pomoc při úrazu dítěte. Dále pak informace ohledně sociálně právní ochrany dětí.

V poslední oblasti vedení domácnosti pak můžeme najít i části věnované slavení rodinných svátků, trávení společného času a archivování vzpomínek na tyto chvíle i hospodaření s penězi.

V rámci jednotlivých tematických okruhů jsem vybrala jen některá témata, která mne zaujala. Často pro mne bylo překvapivé, jaká jednotlivá témata byla do okruhů zařazena. Připadalo mi, že jsou vedle sebe na stejnou úroveň řazena velmi důležitá a obsáhlá témata spolu s podřadnějšími jednotlivostmi. Nebyl mi jasný ani způsob výběru jednotlivých témat. Z celé koncepce byl patrný důraz na praktické kompetence ve vztahu k péči o domácnost (od třídění odpadu po efektivní způsob nákupu potravin). Naopak úplně chyběl prostor pro rozvoj sociálních a komunikačních dovedností pěstounů či sebezkušenost.

5.6 DOSAVADNÍ VÝZKUMY

Výzkumů, které se zabývají pěstounstvím, je poměrně velké množství. Těch, které by se alespoň do určité míry týkaly přímo vzdělávání pěstounů, ale není mnoho. Několik jich zmíním v následující kapitole.

5.6.1 MONITORING PŘÍPRAV NA NÁHRADNÍ RODINNOU PÉČI

Jde o velmi rozsáhlý projekt, já jsem čerpala zprávy o zpracování dílčího výzkumného cíle projektu „Náhradní rodina, dítě a odborník jako partner“. Projekt je zpracováván Metodickým centrem pro náhradní rodinnou péči a jeho nositelem je Středisko náhradní rodinné péče o.s. (Konečná, Koubová, 2010, s. 7-9)

Nejprve popíšu metody, které byly v rámci výzkumu použity, a výzkumný vzorek, se kterým výzkum pracoval. Jde o kvalitativní výzkum, který byl proveden ve dvanácti krajích České Republiky. V tomto ohledu je výzkum velmi reprezentativní. To je důležité zejména z toho důvodu, že příprava na pěstounskou péči je v kompetenci krajů a díky tomu jsou mezi jednotlivými regiony poměrně značné rozdíly. Pokud tedy chceme získat celkový obraz situace v České republice, je toto správná cesta.

Jako metoda byly použity focus groups. V každém kraji proběhla odděleně ohnisková skupina, které se zúčastnili náhradní rodiče, a skupina, které se zúčastnili odborníci na náhradní rodinnou péči. Mezi odborníky byli pracovníci krajských úřadů, sociální pracovníci, lektori přípravných kurzů pro pěstouny i pracovníci ústavů, ze kterých děti do náhradní rodinné péče přicházejí. Skupiny náhradních rodičů byly různorodé. Účastnili se jich jak zkušení pěstouni či adoptivní rodiče tak rodiny, které dítě do péče získaly teprve nedávno. Z toho důvodu se také lišila zkušenost, kterou jednotliví rodiče s přípravou na převzetí dítěte udělali.

Metoda focus groups je pro toto téma adekvátní. Není příliš svazující a umožňuje projevení různých názorů zúčastněných stran. Také je jistě devízou výzkumu, že pracoval jak s odborníky, tak s náhradními rodiči samotnými. (Konečná, Koubová, 2010, s. 9-11)

Nyní popíši, k jakým závěrům výzkum vedl. Především se ukazuje, že rodiče od přípravy čekají v první řadě informace o náhradní rodinné péči a dětech, které se do ní dostávají, upozornění na pravděpodobné problémy a zároveň povzbuzení, že

překážky je množné zvládnout. Dále pak informace o biologické rodině dítěte, možných problémech v sourozenenckých vztazích s biologickými dětmi v rodině a o tom, jak pečovat o psychologické potřeby dítěte. V neposlední řadě pak informace o tom, jak pečovat o partnerský vztah a jak komunikovat s okolím.

Dále shrnu další důležité postřehy výzkumu. Mezi ně patří například to, že rodiče informace v rámci přípravy vnímají velmi selektivně, proto je dobré důležité informace zmiňovat vícekrát v různých kontextech a snažit se dát rodičům takové informace, které v tu chvíli žádají. Ukazuje se, že je potřeba příprava nejen náhradních rodičů, ale i širší laické a odborné veřejnosti, která s rodinami s dětmi v náhradní rodinné péči přijde do styku. Například učitelů, soudců či lékařů. Vhodná by byla jistě i příprava u jiných forem náhradní rodinné péče – například rodinné pěstounské péče. Také by se nemělo zapomínat na přípravu druhožadatelů a biologických dětí v rodině. Velmi důležité je v rámci přípravy vytvořit příjemnou atmosféru, ve které by účastníci neměli strach, že jsou posuzováni. Podstatnou součástí přípravy je příležitost k setkání s ostatními žadateli a odborníky. Náhradní rodiče by si měli uvědomit především, že o problémech se dá mluvit, a měli by vědět, kam se obrátit. Dále se ukazuje, že příprava není efektivní, pokud proběhne příliš dlouho před vlastním převzetím dítěte. Je třeba také lépe definovat cíl přípravy. Kladně hodnocené jsou návštěvy ústavních zařízení během přípravy. Velmi důležité je podporovat vznik svépomocných skupin i internetového poradenství jako možnosti především pro ty rodiče, kteří nemají povinnost absolvovat přípravné kurzy. Jako velmi podstatné se jeví doprovázení rodin po převzetí dítěte, zde by mohly fungovat i telefonické krizové linky. Naráželo se zde ale na nedostatek odborníků erudovaných v problematice náhradní rodinné péče a na nutnost účasti sociálních pracovníků na přípravách pěstounů, aby si k nim rodiče mohli vytvářet od začátku vztah. V rámci příprav by se nemělo zapomínat na vytváření písemných materiálů pro pěstouny a seznam institucí, kam se mohou obracet. Také se objevila otázka možné spolupráce na přípravách napříč kraji.

Výzkum přinesl přirozeně další otázky, které by stálo zato si zodpovědět. Například: Je lepší zážitková či přednášková forma? Je efektivnější příprava individuální či skupinová? Mají se žadatelé o adopci připravovat spolu s žadateli o pěstounskou péči? Mají být setkání vícedenní či jednodenní? To všechno jsou otázky, na které je třeba hledat odpověď. Dle mého názoru ovšem není nutné vybírat vždy pouze jednu z variant. Jistě některým vzdělávacím cílům, které si v rámci přípravy klademe, budou více odpovídat metody zážitkové, jiný cíl pak můžeme dobře naplnit v rámci přednášky.

Na závěr zmíním základní body, na kterých je dle výzkumníků třeba pracovat především. V závěrečné zprávě bylo zmíněno sjednocení systému přípravy a jeho cílů, definování garanta kvality přípravy a jejího hodnocení, vyjasnění toho, jaký přínos má hodnocení žadatelů v průběhu přípravy, a získání dostatku odborníků, které by umožnilo systematické doprovázení rodin (ideálně mezi zkušenými pěstouny s vysokoškolským vzděláním) (Konečná, Koubová, 2010, s. 15-109).

5.6.2 INFORMOVANOST PĚSTOUNŮ O JEJICH PRÁVECH A POVINNOSTECH

Tento výzkum sledoval informovanost pěstounů o jejich právech a povinnostech. Dotazníkové šetření bylo provedeno na podzim 2006 formou poštovních anket, na které odpovědělo skoro 700 respondentů z řad pěstounů (návratnost přitom byla asi 40 procent). Jednalo se o sociologicky zaměřený kvantitativní výzkum.

Na otázku, zdali se cítí dostatečně informováni, odpověděla zhruba polovina dotázaných pěstounů ANO a druhá polovina NE. Přitom bylo velké procento odpovědí „spíše ano“ a „spíše ne“. To ukazuje na to, že ani pěstouni sami si odpovědi na tuto otázku nejsou příliš jistí.

Při snaze zjistit, odkud důležité informace pěstouni získávají, se nepodařilo identifikovat přesvědčivého hlavního informátora. Nejvíce se této pozici blížili

sociální pracovníci. Dále pak jako důležité zdroje vystupují občanská sdružení pracující s pěstouny a ostatní pěstouni samotní. Jako ještě méně podstatný se ukazuje internet a jiná média. Naprosto nedůležitými zdroji se pak ukázaly být různé úřady, ministerstva nebo i občanské poradny.

Ze zjištění tohoto výzkumu pro naše účely může být ještě zajímavé, jaké služby nejčastěji pěstouni využívají. Jde především o různé rady a doporučení. Ty se týkají především výchovných problémů s dětmi, problémů se vzděláváním dětí, vztahů mezi pěstouny a dětmi či péče o zdravotně postižené děti. Dále se pak jedná i o finanční a jinou podporu. (Zpráva z dotazníkového šetření v pěstounských rodinách, 2007)

5.6.3 DALŠÍ VÝZKUMY

Sobotková (2003, s. 106-119) provedla výzkum o pěstounských rodinách, jejich fungování a odolnosti. Cílem tohoto výzkumu byla především formulace praktických doporučení týkající se odborných psychologických služeb pro pěstounské rodiny.

Zajímala se především o to, jaké faktory pěstounské rodiny ovlivňují a jaké mají tyto rodiny strategie zvládání těžkostí.

Ze závěrů výzkumu vyplývá, že je potřeba klást větší důraz na partnerství rodin s odborníky a na jejich informovanost o odborných službách. Při přípravě náhradních rodičů je nutné zaměřit se na rozvoj copingových strategií.

Na základě studie z roku 1999 (Kovařík, Pazlarová, Bubleová, 1999, s. 43), která srovnávala způsoby přípravy pěstounů v různých zemích, se dospělo k následujícím závěrům:

Je třeba podporovat a vytvořit podmínky pro profesionální a terapeutické formy náhradní rodinné péče. Také je třeba podpořit péči krátkodobou, na přechodnou dobu. Potřeba je také rozvíjet formy pěstounské péče pro zvláštní případy, jakými jsou například adolescenti nebo nezletilé matky. Jistě velmi

potřebným krokem by byla i příprava romských asistentů a romských sociálních pracovníků pro umístování romských dětí do náhradních romských rodin. V neposlední řadě pak autoři studie navrhnou zavedení nového bakalářského studijního oboru „pěstoun – terapeut“, který by měl profesionální pěstouny na jejich povolání připravit. V současné době u nás žádný takový obor studovat možné není. Navrhují také, co by mělo být obsahem tohoto studia.

Je zřejmé, že tento starší výzkum navrhuje povětšinou změny, ke kterým směřuje i současná novela Zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

6 VZDĚLÁVACÍ POTŘEBY PĚSTOUNŮ

Empirická část této práce si klade za cíl co nejlépe popsat vzdělávací potřeby pěstounů. Za tímto účelem zjišťuji, jaké vzdělávací potřeby si pěstouni i odborníci na náhradní rodinnou péči uvědomují. Dále zjišťuji, jaké kompetence považují pěstouni i odborníci za důležité pro výkon role pěstouna a s jakými náročnými situacemi se pěstouni setkávají. Zmiňované kompetence i náročné situace nám totiž dávají dobrý náhled na to, čemu se v rámci vzdělávání pěstounů věnovat, a ukazují i na skutečnosti, které by si pěstouni a odborníci nemuseli uvědomovat. Nakonec zjišťuji, jaké nedostatky v současnosti pěstouni i odborníci pocítují a jaké změny by potřebovali.

Byla provedena kvalitativní sonda založená na polostrukturovaných rozhovorech s pěstouny i s odborníky, kteří se oblasti náhradní rodinné péče věnují. Na základě těchto rozhovorů jsem pak provedla návrh programu vzdělávání pěstounů.

6.1 OTÁZKY SONDY

Stanovila jsem si tyto základní otázky:

1. Jaké pocítují pěstouni vzdělávací potřeby?
2. Jaké jsou vzdělávací potřeby pěstounů z pohledu expertů?
3. Jaké vidí pěstouni a experti nedostatky v oblasti vzdělávání pěstounů a jaké změny by navrhovali?

6.2 PŘEDBĚŽNÉ PŘEDPOKLADY

V oblasti vzdělávání pěstounů působí různé na sobě více méně nezávislé neziskové organizace. Do koncepce vzdělávání zasahují také kraje, které výběr i přípravu pěstounů oficiálně zajišťují. To má za následek určitou nesystémovost.

Je zřejmé, že sestavit pro pěstounské rodiče vyhovující vzdělávací a podpůrný program je velmi náročné. A to mimo jiné z důvodu velmi individuálních potřeb každé rodiny a každého přijatého dítěte. Jiné informace a dovednosti potřebují rodiče, kteří přijímají do rodiny dítě s fyzickým hendikepem, jiné pokud má dítě hendikep mentální. A zase úplně jiné potřeby bude mít pěstounská rodina s dítětem jiného etnického původu.

Jednoduché to není ani z organizačního hlediska. Aby se mohli pěstouni vzdělávání účastnit, je třeba většinou zajistit hlídání pro děti, nejlépe i doprovodný program. Ze strany pěstounů také často slyšíme, že na seberozvoj a vzdělávání nemají při náročném každodenním provozu rodiny energii ani náladu. Často tedy není jednoduché rodiče motivovat. Nehledě na to, že většina pěstounů nežije ve větších městech a místo konání akce tak pro ně může být těžko dostupné. V neposlední řadě je důležité myslet i na finanční dostupnost. Je zřejmé, že hodně času i energie při realizaci takové vzdělávací aktivity sebere fundraising financí.

6.3 METODY

KVALITATIVNÍ METODY VÝZKUMU

Kvalitativní výzkum si většinou neklade za cíl statistické potvrzení či zamítnutí nějaké hypotézy. Pracuje tedy s menším vzorkem respondentů a snaží se od nich získat o dané problematice co nejvíce názorů či informací. Často může z kvalitativního výzkumu naopak vzejít hypotéza, kterou je pak možné kvantitativním výzkumem potvrdit či vyvrátit. Podává nám tedy základní přehled o dané problematice (Reichel, 2009, s. 40-42).

ROZHOVOR

Rozhovor probíhá tváří v tvář – výzkumník se přímo setkává s respondentem. Proto je důležité i seriózní vystupování a oblečení výzkumníka. Respondent by v něj

měl mít důvěru a měl by věřit v jeho nezájatost. Právě i z tohoto pohledu je potřeba volit správné oblečení.

Dále je třeba vzít v úvahu i místo rozhovoru, které může celý jeho průběh ovlivnit. Je třeba, aby na místě byl především klid (aby například bylo možné nahrávání) a aby respondent ani tazatele nerozptylovalo příliš rušivých vlivů. Není například vhodné, aby se v okolí pohybovaly osoby blízké respondentovi, před kterými by mohl mít tendenci svoje výpovědi upravovat.

Na začátku rozhovoru upozorníme respondenta, že chceme slyšet jeho názor a že neexistují špatné nebo dobré odpovědi. Také mu v rámci možností objasníme cíl rozhovoru a podáme základní informace o jeho průběhu (čas apod.)

Stejně důležitý je i konec rozhovoru, kde bychom měli dát respondentovi prostor sdělit cokoliv důležitého k tématu, co zatím neměl možnost říci. Samozřejmostí je poděkování za rozhovor (Reichel, 2009, s. 110-118)

POLOSTRUKTUROVANÝ ROZHOVOR

Polostrukturovaný rozhovor patří ke kvalitativním metodám výzkumu a provádí ho zpravidla jen jedna osoba – jeden tazatel.

Je zde připravený soubor témat a otázek, aniž by bylo přesně určeno jejich pořadí. Je ale nezbytné, aby otázky byl probrány všechny. Někdy se zde může objevit i předpis prostředí, kde by měl rozhovor probíhat. (Reichel, 2009, s. 111-112)

SKUPINOVÉ INTERVIEW

Skupinové interview "...bývá charakterizováno jako více organizovaná, tzn. strukturovanější, řízenější skupinová diskuse s asi 6-8 osobami, obvykle tvořícími relativně homogenní skupinu" (Reichel, 2009, s. 114).

6.4 SOUBOR RESPONDENTŮ

Základním souborem jsou v případě této sondy všichni pěstouni a odborníci na náhradní rodinnou péči v České republice.

Jako odborníky pro účely této sondy chápeme pracovníky neziskových organizací zabývajících se náhradní rodinnou péčí. Pěstounem je pak každý, kdo pečuje o dítě v rámci pěstounské péče.

Celkem bylo do této sondy zahrnuto 26 respondentů. Z toho 6 odborníků na náhradní rodinnou péči a 20 pěstounů.

Byly provedeny tři rozhovory s odborníky na náhradní rodinnou péči ze sdružení Lumos a Paprsek. Tři odborníci ze sdružení Domus pak na stejné otázky odpověděli písemně.

Dále pak rozhovory se třemi pěstouny individuálně a s osmi pěstouny v rámci skupinového interview. Skupinového interview se účastnili pěstouni, kteří byli na víkendovém pobytu pro pěstounské rodiny sdružení Salinger. Otázky pro individuální i skupinové interview byly totožné.

Šetření pak bylo doplněno údaji od osmi pěstounů, kteří na totožné otázky odpovídali písemně. Jednalo se o pěstouny, kteří jsou v kontaktu se sdružením Domus.

Respondenti z řad pěstounů byli ve věku mezi třiceti a šedesáti lety. Odborníci pak mezi třiceti a osmdesáti lety.

Odborníci měli všichni vysokoškolské vzdělání, pěstouni častěji středoškolské, několik také vysokoškolské.

Dotazovaní pěstouni měli v pěstounské péči od jednoho do čtyř dětí a často měli i své vlastní děti.

6.5 VÝBĚR RESPONDENTŮ

Základem výběru respondentů bylo oslovení neziskových organizací zabývajících se náhradní rodinnou péčí formou e-mailu. Seznam organizací, které byly osloveny, vychází z rešerše, kterou jsem si zpracovala v rámci hledání příkladů dobré praxe. Dále jsem použila techniku snowball efektu a na základě několika výchozích kontaktů jsem pak získala další. S pěstouny a odborníky, kteří byli ochotní, jsem pak provedla rozhovory. Ukázalo se, že jak pěstouni, tak odborníci dostávají podobných žádostí o rozhovory či vyplnění dotazníků mnoho, a nebylo tedy jednoduché respondenty získat.

Záměrně byli osloveni respondenti z různých krajů spolupracující s různými organizacemi, protože je známo, že se způsob i kvalita přípravy pěstounů může v různých krajích lišit. Jsou to totiž právě kraje, které mají za přípravu náhradních rodičů zodpovědnost.

6.6 SBĚR DAT

Polostrukturované rozhovory proběhly na základě připravených otázek, které byly téměř shodné pro pěstouny i pro odborníky. U pěstounů jsem se dotazovala především na jejich osobní zkušenosti se vzděláváním. U odborníků na to, jak situaci vidí ze svého pohledu a s jakými reakcemi či požadavky pěstounů se nejčastěji setkávají.

Vzhledem k tomu, že se jednalo o otevřené otázky, jednotliví respondenti často přistupovali k odpovědím z různých úhlů pohledu. Také jejich zkušenosti se vzděláváním se lišily, někteří absolvovali pouze povinnou přípravu, někteří se naopak různých vzdělávacích akcí aktivně účastnili.

V průběhu sběru dat se začaly jednotlivé odpovědi pěstounů i odborníků opakovat. Můžeme tedy konstatovat, že bylo dosaženo teoretické saturace a že je tudíž vzorek vzhledem k tématu sondy reprezentativní.

Struktury rozhovorů pro odborníky i pro pěstouny jsou v Přílohách B a C.

6.7 ZPRACOVÁNÍ DAT

Z uskutečněných rozhovorů jsem vždy vybrala důležitá jádra odpovědí a ty jsem přepsala. Vybrala jsem všechny odpovědi, které přímo souvisely s otázkami, které si tato sonda klade. Následně jsem tyto odpovědi rozdělila na základě stanovených otázek do pěti následujících kategorií:

- vzdělávací potřeby pěstounů
- náročné situace, se kterými se pěstouni setkávají
- kompetence, které jsou pro pěstouna důležité
- identifikované nedostatky
- navrhované aktivity a řešení

Na první dvě základní otázky sondy, tedy: “Jaké pociťují pěstouni vzdělávací potřeby a jaké jsou vzdělávací potřeby pěstounů z pohledu expertů?” najdeme odpovědi především v první kategorii – “vzdělávací potřeby pěstounů”. Protože pro pěstouny může být často náročné své vlastní vzdělávací potřeby identifikovat, je tato kategorie doplněna kategoriemi “náročné situace, se kterými se pěstouni setkávají” a “kompetence, které jsou pro pěstouna důležité”. Z odpovědí, vztahujících se k těmto tématům, můžeme dobře usuzovat na vzdělávací potřeby pěstounů. Vzdělávání by totiž mělo pěstouny připravovat právě na náročné situace a zároveň u nich rozvíjet kompetence, které jsou pro výkon role pěstouna klíčové.

Na třetí ze základních otázek sondy, tedy: “Jaké vidí pěstouni a experti nedostatky v oblasti vzdělávání pěstounů a jaké změny by navrhovali?” pak najdeme odpovědi v kategoriích “identifikované nedostatky” a “navrhované aktivity a řešení”.

Záměrně jsem se nesnažila kvantifikovat počty podobných odpovědí, protože by to vzhledem k malé velikosti souboru respondentů mohlo být spíše zavádějící. Navíc cílem této sondy bylo získat co nejvíce informací, které je možné využít při designování vzdělávacích aktivit pro pěstouny. Oddělila jsem odpovědi pěstounů a odborníků, kategorie jsou ale stejné.

V Příloze D jsou přepsány vybrané a rozdělené odpovědi. V Příloze E je kompletní přepis jednoho rozhovoru a zároveň vypsané jeho části. Přepisy z dalších rozhovorů jsou součástí externích elektronických příloh této práce.

6.8 VÝSTUPY SONDY

V následující části shrnu odpovědi pěstounů a odborníků rozdělené do výše zmíněných kategorií.

6.8.1 VZDĚLÁVACÍ POTŘEBY

Pěstouni často po otázce, co by mělo být součástí vzdělávání, mluvili o praktických informacích. A to především o informacích ohledně sociálně-právních náležitostí vztahujících se k pěstounství a ohledně možných dávek. Momentálně pak pro ně byly podstatné také informace související s novelou Zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Dále pak informace z psychologie, především vývojové psychologie a psychopatologie. Také pro ně byly důležité informace ze zdravotní oblasti, například orientace v diagnózách dětí a lékařských zprávách. V neposlední řadě pak informace o procesu zprostředkování pěstounské péče a veškerých administrativních náležitostech.

Kromě informací se objevila také potřeba sebezkušenostních aktivit a sebepoznání. Jako důležité téma se ukazuje i komunikace s biologickými rodiči.

V neposlední řadě pěstouni často zmiňovali, že je pro ně důležité, aby lektori přípravy sami měli s náhradní rodinnou péčí zkušenosti a aby tam mohli potkat ostatní zkušené pěstouny, někoho, kdo řeší podobné problémy jako oni sami. Jedna z respondentek to shrnula slovy: „Potřebovala jsem hlavně vědět, co od těch dětí mohu čekat.“

Odborníci považovali za důležitou sociálně-právní, pedagogickou, psychologickou i medicínskou problematiku. Konkrétně například otázky sociální deprivace a poruch attachmentu, tedy navázání vztahu mezi rodičem a dítětem.

6.8.2 KOMPETENCE

V odpovědi na otázku, jaké kompetence jsou pro pěstouny nejdůležitější, jmenovali pěstouni velmi často výchovné zkušenosti a dovednosti. Například schopnost nastavit správné hranice. Dále pak schopnost přijmout biologické rodiče dítěte a dokázat s nimi komunikovat.

Za významné považují také různé osobnostní charakteristiky. Objevovала se trpělivost, tolerance, shovívavost, flegmaticnost, důslednost nebo schopnost odpouštět. Jedna respondentka řekla, že pěstoun „...nesmí mít pocit, že musí být dokonalý, musí nechat věci tak, jak mají být, a smířit se s tím, že ani před sousedy nebudu dokonalý.“ Další pak, že „...nejdůležitější je láska, mít velké srdce, pak už se všechno ostatní dá nějak zvládnout.“

Další skupinou kompetencí pak byly různé praktické schopnosti. Například schopnost hospodařit efektivně s penězi, či hovořit s dětmi otevřeně o jejich hendikepech a pěstounství. Nebo také schopnost zapojit své vlastní biologické děti a motivovat je i v náročných situacích, které mohou nastat. Také pak dostatečný náhled na to, z jakých důvodů se konkrétní dítě může chovat právě tímto (třeba i nežádoucím) způsobem.

Objevovaly se i konkrétní charakteristiky, například že je dobré mít vlastní děti, že je výhodou být mladý a že na pěstounství by měl být vždy pár.

Odborníci pak mezi osobnostními charakteristikami vyjmenovávali zdravý optimismus, flexibilitu, empatii, trpělivost, laskavost, vytrvalost, schopnost pohotově reagovat, kladný vztah k dětem, otevřenost novým poznatkům, nadhled, sebereflexi i schopnost upozadit své nároky a potřeby.

Také považovali za důležitý fungující partnerský vztah, zdravé vztahy v rodině pěstounů, chuť se průběžně vzdělávat a naplněnost vlastních rodičovských potřeb. Z hlediska motivace jako důležité chápali reálně zpracovaná vlastní očekávání a především motivaci, která není primárně adoptivní.

Z hlediska schopností odborníci mluvili o zvládání komunikace se sociálními pracovníci a s biologickou rodinou dítěte, porozumění vývoji dítěte, nadprůměrných rodičovských kompetencích, schopnosti výchovné spolupráce s odborníky či práce s traumatizovanými dětmi a dětmi s postižením.

Právě na výše zmíněné kompetence by se jistě mělo zaměřit i vzdělávání pěstounů a měl by na ně být kladen důraz i v rámci výběrové procedury.

6.8.3 NÁROČNÉ SITUACE

Náročné situace, které pěstouni zmiňovali, a na které by měli být žadatelé připraveni v rámci přípravy, bychom mohli rozdělit na ty, které jsou spíše systémové, a ty, které souvisejí přímo s péčí o dítě.

Mezi ty systémové patří například malá informovanost veřejnosti o náhradní rodinné péči obecně a s ní související předsudky. Jedna z respondentek doslova řekla, že „...když je vaše pěstounské dítě v dohledu, ostatní matky se bojí o své děti a roztahují křídla.“

Při péči o přijaté dítě se pěstouni setkávali například s tím, že si děti berou velmi osobně jakoukoliv kritiku, mají tendenci lhát či důvěřovat a upínat se k úplně cizím lidem. A naopak, vzhledem ke svým zkušenostem těžko navazují důvěrný vztah se svými náhradními rodiči.

Pěstouni mluvili o tom, že zpočátku měli často pocit selhání, protože měli ideál, že se budou chovat stejně ke svým biologickým i pěstounským dětem. Také mluvili o tom, jak je důležité si uvědomit, že pěstounské dítě nám nemusí být nijak vděčné a nic nám nedluží. Nebo o náročných situacích, kdy měli tendenci vybíjet si svůj vztek na pěstounském dítěti.

Odborníci pak zmiňovali, že nejčastěji se na ně pěstouni obracejí s různými výchovnými problémy. Také vnímají jako náročný tlak okolí – často nejednoduchou komunikaci s institucemi i biologickou rodinou dítěte. Obecně pak těžkosti spojené s tím, že dítě není jejich. Například odlišná genetická výbava, předsudky okolí, vlastní

obavy ze selhání, různá traumata a zranění dítěte nebo již zmiňovaná skutečnost, že dítě mi nemusí být za nic vděčné.

6.8.4 IDENTIFIKOVANÉ NEDOSTATKY

Pěstouni v první řadě většinou mluvili o nedostacích, které se netýkaly přímo vzdělávání, ale systému pěstounské péče a různých institucí, se kterými přicházejí do styku. Říkali, že naráželi především na právní věci, „...třeba že střední školu musí podepisovat rodiče, že nám nechťeli dát rodný list, problémy byly s vyřizováním občanky nebo když jsme šli k doktorovi.“ „Problém je i špatná informovanost sociálních pracovníků, nevyznají se v právních věcech a neporadí vám. Sami jsme si museli přes Rozum a cit najít příspěvkové organizace, které nám zaplatily okna třeba. Ale nenašel se příspěvek na asistentku do školy třeba, musí to být hmotný dar.“ Dále pak říkali, že „...je tu špatná informovanost o zdravotní péči, nikdo nám třeba neřekl, že na vyšetření se může jen s podpisem rodičů a nemusí se platit zdravotnický poplatek.“

To dle mého názoru ukazuje především na skutečnost, že tyto praktické věci pěstouny tíží více než vzdělávání, což je logické. Bylo by tedy především potřeba tyto problémy minimalizovat, aby pěstouni měli více prostoru pro jiné věci, například právě seberozvoj a vzdělávání. Dokud člověk řeší například existenční finanční záležitosti, je přirozené, že na takové věci nemyslí.

Také dodávali, že je špatně, když se pěstouni bojí mluvit o svých problémech, ať už během povinné přípravy žadatelů o náhradní rodinnou péči či později. “Je špatně, že se tady pěstouni bojí říct, že mají problém!”, komentovala situaci jedna z respondentek.

Z nedostatků v organizačních záležitostech pěstouni častí zmiňovali, že v rámci vzdělávacích aktivit není zajištěno hlídání. Jedna z respondentek také řekla, že “...je škoda, že při výběru vás ta komise vůbec nezná – je to takové o nás bez nás.” Uvítala by, aby se sociální pracovníci a psychologové, kteří žadatele hodnotí, účastnili

také přípravy. Pěstouni, kteří měli v péči děti vlastních příbuzných, také naráželi na absenci přípravy v rámci příbuzenské pěstounské péče.

Odborníci měli potřebu klást větší důraz na témata jako motivace pěstounů, sourozenecké vztahy, partnerské poradenství nebo řešení náročných situací. Dále pak jako problém vidí nedostatek poradenských služeb – v oblasti sociálně-právní, výchovné nebo týkající se problémů ve škole.

6.8.5 NAVRHOVANÉ AKTIVITY A ŘEŠENÍ

Jak již bylo řečeno, pěstouni velmi často projevovali touhu po individuálním přístupu. Postrádali doprovázení po převzetí dítěte či krizovou linku. Objevila se také potřeba doprovázení při kontaktu s různými institucemi nebo se školou. S individuálním přístupem také souvisí zmiňovaná potřeba vědět o přijímaných dětech a jejich biologické rodině co nejvíce dostupných informací.

Také by ocenili, kdyby se během přípravy i po převzetí dítěte potkávali se stejnými odborníky. Tomu by mohl nejlépe vyhovovat model klíčového sociálního pracovníka, který rodinu doprovází a je s nimi pravidelně v kontaktu. Na další odborníky by pak měli mít pěstouni kontakty právě z přípravy. Jedna z respondentek pak řekla, že „...všichni, kteří se vzdělávání nějak účastní, by měli táhnout za jeden provaz, to je důležité.“

Odborníci by si v rámci přípravy především měli získat důvěru pěstounů, a ti by pak neměli mít strach požádat o pomoc. S tím souvisí požadavek pěstounů na otevřenou komunikaci a sdělování všech informací otevřeně. Jedna z respondentek pak řekla, že „člověk by měl mít možnost potkávat se se známými lidmi i lektory, má pak větší důvěru.“

Z témat, které by pěstouni rádi do přípravy zařadili, se objevovaly sourozenecké vztahy s vlastními dětmi v rodině, sociální patologie, kombinované

postižení, nebo hospitalismus či citová deprivace. Jako velmi důležitá se ukazuje také právní problematika.

Také se objevovaly názory, že důležitější než teoretické vědomosti je práce s konkrétními příklady a kazuistikami. Jedna z respondentek to popsala takto: „Je lepší se soustředit na příběhy dětí jako příklady toho, co se může stát, než poslouchat psychology a jejich poučky.“

Za dobrý nápad považovali pěstouni i návštěvu SOS vesničky nebo jiného ústavního zařízení.

Z organizačního hlediska by pěstouni uvítali, kdyby se setkání mohla účastnit celá rodina a pro děti by byl připravený program s hlídáním. Velmi zajímavý byl podnět, že nejen pěstouni potřebují přípravu, ale také děti. A to jak děti, které budou do rodiny přijaty, tak stávající biologické děti pěstounů.

Speciálním požadavkem byl pak například kurz muzikoterapie.

Odborníci zmiňovali důležitost vyhodnocení situace rodiny a vytvoření individuálního plánu péče. Jako podstatnou viděli i respitní péči, které se momentálně pěstounům nedostává.

Dále navrhovali věnovat se více speciálním poruchám učení, attachmentu, nebo kontaktu s biologickými rodiči. Také oblasti pěstounství dětí s postižením a s tím související alternativní komunikaci.

Více mluvili o organizačních věcech, například o nutnosti nastavit určitá kritéria pro výběr organizací zajišťujících zákonnou přípravu. Nebo se zmiňovali o potřebě lepší propagace pěstounství a informovanosti veřejnosti o náhradní rodinné péči. (Právě malá propagace má podle nich za následek nedostatek lidí, kteří by měli zájem stát se pěstouny na přechodnou dobu.) Také hovořili o potřebě ošetřit složení vybírající komise, aby nedocházelo ke střetům zájmů a následnému ovlivňování rozhodnutí odborníků. S tím souvisí i nutnost vycházet z potřeb dítěte, aby se vybírala rodina pro dítě a ne naopak. Někteří také zmiňovali rizika propojování

přípravy pěstounských a adoptivních rodičů, především pak riziko adoptivní motivace u těch pěstounských.

Jako důležitou vidí i možnost studovat náhradní rodinnou péči jako speciální obor na vysokých školách, tak jak tomu je často v zahraničí, popřípadě podporu studentských výměn v této oblasti. Stejně tak je důležité školení pracovníků v doprovázení pěstounských rodin, protože většinou nevědí, jak v této situaci postupovat.

Jako neméně podstatné pak odborníci cítí potřebu systematictější evaluace vzdělávacích aktivit a možnosti ověřit si, že pěstouni tématům a informacím rozuměli.

Z výše zmíněného vyplývá, že odborníci vidí hlavní prostor pro zlepšení více v oblasti systémové a organizační než v obsahu konkrétních vzdělávacích aktivit.

6.8.6 OBECNÉ POZNATKY

Nezaznamenala jsem výrazné rozpory mezi odpověďmi pěstounů a odborníků. Většinou se spíše shodovaly. I když odborníci přirozeně akcentovali trochu jiné aspekty vzdělávání, častěji mluvili například o organizačních a systémových záležitostech. To ukazuje na to, že si odborníci, kteří se na vzdělávání pěstounů podílejí, různé nedostatky uvědomují a často mají na věc podobný pohled.

Nebylo možné vysledovat ani podobnosti na základě toho, z jakého regionu respondenti pocházeli nebo s jakou z organizací spolupracovali.

To především ukazuje na to, že přístup pěstounů ke vzdělávání ovlivňuje především jejich individuální situace. Zásadní je, jaké dítě - popřípadě děti - přijali, jaké mají specifické potřeby. Může se jednat o fyzické, mentální či etnické odlišnosti, situaci v biologické rodině dítěte apod. Dále pak o situaci v rodině pěstounů – zdali mají nějaké vlastní děti, jak k jejich rozhodnutí se pro pěstounství přistupuje širší rodina a okolí. A samozřejmě také individuální připravenost a osobnostní dispozice pěstounů. Významná je také zkušenost s komunikací s různými institucemi,

především pak v rámci přípravy na přijetí dítěte, a pak se sociální pracovníci, která má dítě v péči.

Tento výčet různých faktorů jistě není úplný. Vyplývá z toho ovšem, že jednou z největších výzev pro přípravu pěstounů a návrh celého systému vzdělávání je dokázat reagovat na individuální potřeby každého dítěte a pěstounské rodiny. Sami pěstouni během rozhovorů často zmiňovali, že na konkrétní situace, které museli řešit, není možné se dopředu připravit. Domnívám se proto, že tuto situaci může nejlépe vyřešit dostatek prostoru pro individuální konzultace s odborníky jak během přípravy tak v rámci doprovázení rodiny po přijetí dítěte. Také pěstouny samotnými navrhovaná nonstop krizová linka by mohla účinně pomoci v nenadálých situacích.

Také proto jsem se při vytváření návrhu programu vzdělávání rozhodla věnovat více času osvojování spíše obecnějších kompetencí než jednotlivých znalostí specifických týkajících se dětí s různými hendikepy. Ať už se jedná o hendikepy fyzické, mentální, psychická traumata, či etnické nebo sociální odlišnosti původní rodiny. Pro diskusi o těchto specifických okolnostech by měla sloužit především konzultace (v případě potřeby i více konzultací) s odborníky před přijetím dítěte. Tyto konzultace by pak měli zajišťovat odborníci, se kterými mají žadatelé zkušenosti z přípravy a kteří také mají přehled o tom, která témata byla v rámci přípravy probírána.

Naprostá většina pěstounů hodnotila přípravu žadatelů o pěstounskou péči i další vzdělávání, kterého se zúčastnili, spíše kladně; považovali je za přínosné. Odborníci, a to i ti, kteří se nějakým způsobem na přípravách podílí, často odpovídali, že přínosnost a kvalitu nemohou posoudit.

6.8.7 ZÁVĚRY

Co se týče vzdělávání a přípravy pěstounů, z výše uvedených výstupů vyplývají různá doporučení. Rozdělím je na ta, týkající se systémových změn, ta, která se vážou k organizačním náležitostem přípravy, témata, která by v rámci přípravy měla být probrána, a návazné aktivity v rámci doprovázení pěstounských rodin.

SYSTÉMOVÉ ZMĚNY

V rámci výběru a přípravy před přijetím dítěte by bylo dobré stanovit jasná kritéria, které musí splňovat organizace, která se na přípravě bude podílet. Také je třeba pečlivě ošetřit složení výběrové komise, především tak, aby nemohlo docházet ke střetům zájmů. Je podstatné vybírat rodinu pro dítě, na základě jeho potřeb, a ne naopak. Dále je třeba zaměřit diagnostiku žadatelů o zařazení do evidence na výše zmíněné osobnostní charakteristiky a na jejich aktuální rodinné zázemí.

Vzdělávat je třeba nejen pěstouny, ale také samotné děti. Bylo by dobré zařídit možnost studia náhradní rodinné péče jako oboru na vysokých školách. Také je třeba zavést vzdělávání pro odborníky v doprovázení a následné péči o pěstounské rodiny. Přípravy pěstounů by pak měly být povinné i pro příbuzenskou pěstounskou péči. Je také třeba zaměřit se na propagaci a osvětu veřejnosti ohledně pěstounství.

ORGANIZACE PŘÍPRAVY

Během setkání by měl být k dispozici program pro děti a zajištěno jejich hlídání. Přípravu by měl zajišťovat sebraný tým odborníků. Měli by se jí účastnit odborníci, kteří se budou podílet jak na výběru uchazečů do evidence tak na výběru rodin pro konkrétní děti a jejich následném doprovázení.

V rámci celé přípravy a především před převzetím dítěte by měl být prostor na individuální konzultace s odborníky. Na konci přípravy by pak pěstouni měli dostat kontakty na odborníky, které navíc většinou už potkali během přípravy.

Je třeba vytvořit takové prostředí, aby se pěstouni nebáli přijít se svými otázkami a problémy.

Jak v průběhu tak na konci kurzu je třeba provádět evaluaci, která by zjišťovala dosažení cílů přípravy a jednotlivých bloků.

TÉMATATA PŘÍPRAVY

Je třeba zaměřit se na předání informací ze sociálně-právní oblasti, psychologie, pedagogiky i medicínské oblasti. Rovněž je důležitý prostor pro sebezkušenost a výcvik v komunikačních dovednostech. Důležitými tématy jsou také komunikace s biologickou rodinou dítěte, sourozenecké vztahy v rodině, partnerský vztah pěstouň a ujasnění si jejich motivace. V rámci kurzu by měla být také zařazena návštěva SOS vesničky, popřípadě nějakého ústavního zařízení.

K probrání speciálně pedagogických, psychopatologických a jiných témat, týkajících se konkrétního dítěte, nejlépe poslouží individuální konzultace s rodiči před přijetím dítěte a stejně tak i k získání všech dostupných informací o dítěti.

DOPROVÁZENÍ A NÁSLEDNÁ PÉČE O PĚSTOUNSKOU RODINU

Zde je třeba zajistit klíčového pracovníka pro každou rodinu, který s ní vytvoří individuální plán péče. Dále pak dostatek možností ke konzultacím s různými odborníky, dostupnost resitní péče a ideálně i nonstop krizovou linku s odborníky na náhradní rodinnou péči.

6.9 DISKUSE

6.9.1 LIMITY ZOBECNĚNÍ A MOŽNÉ NEŽÁDOUCÍ VLIVY

Vzhledem k poměrně malému vzorku musíme být při zobecňování závěrů přirozeně opatrní. Je zřejmé, že výpovědi pěstounů by se mohly lišit v závislosti na tom, kdy a jakým způsobem přípravu absolvovali. Realizace přípravy je v kompetenci krajů a zkušenosti pěstounů s jednotlivými organizacemi se mohou různit. Někteří se navíc stali pěstouny již dříve a prošli jen minimální přípravou. Stejně tak se může odlišovat pohled jednotlivých pěstounů na přípravu v souvislosti s tím, jaké dítě přijali a jaká je jejich rodinná situace. To přímo souvisí s výše zmiňovaným voláním po individualizaci přípravy. Také odborníci vycházejí ze svých zkušeností na jejich vlastním pracovišti.

Jde opravdu o sondu, ze které můžeme čerpat cenné podněty, ne o výzkum, který by si dělal nároky na zobecnitelná fakta.

Za nežádoucí vliv by se dal považovat důraz pěstounů na jejich konkrétní zkušenost. Bylo zřejmé, že šlo často o poměrně osobní a někdy i emocionálně náročné záležitosti, takže pro pěstouny mohlo být poměrně náročné své zkušenosti zobecňovat. To se projevovalo v častých odpovědích vztahujících se ke konkrétním jednotlivým zkušenostem dotazovaného.

S výše zmíněnou osobitostí tématu souvisí také to, že nejspíš ne všichni byli ochotni sdílet úplně všechno, navíc s neznámým člověkem.

Nežádoucí vliv mohlo mít také to, že zřejmě ne pro všechny pěstouny je vzdělávání důležitým tématem. Někdy bylo zřejmé, že je mnohem více trápí otázky finančního či sociálně-právního charakteru.

6.9.2 NAVRHOVANÉ NÁVAZNÉ VÝZKUMY

V oblasti vzdělávání pěstounů je jistě mnoho témat, která by se dala výzkumně pojmout.

Mohlo by jít například o hodnocení a srovnávání příprav pěstounů v jednotlivých regionech. V souvislosti se zaváděním pěstounské péče na přechodnou dobu by bylo možné zaměřit se na rozdíly v přípravě právě těchto pěstounů, vytipovat témata, která se zde objevují a mají větší důležitost. Zajímavé by mohlo být také sestavení kompetenčního profilu pěstouna.

7 NÁVRH PROGRAMU VZDĚLÁVÁNÍ PĚSTOUNŮ

Návrh vzdělávacího programu jsem zpracovala na základě literatury týkající se rodičovských kompetencí a především pak speciálních kompetencí pro pěstounské rodiče. Dále pak na základě dosavadních modelů příprav náhradních rodičů. A v neposlední řadě na základě rozhovorů s pěstouny i odborníky na náhradní rodinnou péči. Hlavním zdrojem je tedy propojení příkladů dobré praxe i kritické posouzení současného stavu.

Zaměřila jsem se především na rozvíjení obecných kompetencí důležitých pro pěstounské rodiče. Konkrétní otázky týkající se určitých speciálních potřeb mi přijde efektivnější řešit prostřednictvím individuálních konzultací během přípravy a především pak před převzetím dítěte do rodiny.

Zabývala jsem se v první řadě konkrétními vzdělávacími aktivitami určenými pro budoucí pěstouny. Proto v návrhu není řešen například způsob výběru pěstounů či příprava dětí na pěstounskou péči a další organizační a právní náležitosti.

Soustředila jsem se zejména na co nejkonkrétnější formulaci cílů celé přípravy i jednotlivých setkání či aktivit.

Z hlediska metod program podporuje využití interaktivních, prožitkových až sebezkušenostních aktivit. Důležitou roli tedy hraje například videotrénink nebo rozbor modelových situací. Tyto metody se totiž ukazují pro nácvik sociálních dovedností jako nejefektivnější.

V rámci co nejlepšího využití času v rámci výcvikových setkání návrh pracuje také s domácím studiem dopředu poskytnutých materiálů a plněním zadaných domácích cvičení. Domácí cvičení pak zpravidla znamenají vyzkoušet si naučené v praxi v reálném životě. U faktických věcí, které si mohou uchazeči sami nastudovat, by měl tedy čas na setkání sloužit především k vyřešení nejasností a jakýchkoliv

otázek. V případě domácích cvičení pak ke sdílení zkušeností a získání zpětné vazby od ostatních účastníků i lektorů.

Během celého výcviku by pak měl být připraven paralelní program pro děti žadatelů. Ten samozřejmě nebude tak intenzivní jako program pro rodiče, nicméně i děti by se měly na novou rodinnou situaci úměrně jejich věku a rozumové vyspělosti připravit. V rámci společných her a aktivit se děti také seznámí s dětmi z ostatních rodin. Herní část programu pro děti může být velmi dobře zajišťována dobrovolníky.

Samotný návrh jsem pro jeho rozsah zařadila do přílohy A. Zde tedy pouze shrnu základní principy, na kterých navrhovaný program staví.

Především je důležité pokusit se co nejvíce reagovat na individuální potřeby každé rodiny a přijímaného dítěte. Proto jsou podstatnou součástí přípravy i následného doprovázení individuální konzultace s odborníky. Protože každá skupina žadatelů je jiná, je zároveň důležité, aby se lektoři průběžně dotazovali na zpětnou vazbu od účastníků a na základě ní program setkání přizpůsobovali. Někdy může být pro žadatele náročné vnímat všechny důležité informace a mají tendenci je vnímat velmi selektivně. Tato selektivita souvisí s odlišnou motivací každého z žadatelů k přijetí dítěte do péče, také ale například s tím, že některé situace v rámci přípravy mohou být pro žadatele emočně vypjaté a schopnost informace vnímat je pak narušena. Proto je vždy důležité poskytnout účastníkům kvalitně zpracované materiály se všemi důležitými informacemi, které lektoři chtějí předat.

Lektory přípravy by měli být odborníci, kteří mají s náhradní rodinnou péčí zkušenosti a problematice rozumí. Účastnit by se jí měli i zkušení pěstouni, kteří jsou pro žadatele cenným zdrojem praktických informací, a žadatelé je často od nich přijímají lépe než třeba od odborníků, kteří sami pěstouny nejsou, a tedy “nevědí, o čem to je”. Z odborníků by se například měl podílet určitě psycholog, který bude posuzovat vhodnost žadatelů o převzetí dítěte do péče, a klíčový sociální pracovník, který pak bude pěstounské rodiny doprovázet. Přípravy by se měli účastnit oba náhradní rodiče. Ve skupině by naopak nemělo být více než dvacet žadatelů.

Před započítím samotného kurzu je třeba udělat individuální pohovory s uchazeči, zjišťující jejich motivaci, osobnostní charakteristiky, informace o jejich rodinném zázemí apod. Pohovor by měl dělat psycholog a měl by být doplněn návštěvou sociálního pracovníka v místě bydliště.

Vlastní kurz je rozvržen do pěti několikadenních setkání. Skládá se z úvodního víkendového setkání, jehož tématem jsou (kromě seznámení účastníků s lektory a nastavení základních pravidel) specifika náhradní rodinné péče, základní orientace v právní problematice a psychologické problematice relevantní pro práci pěstounů. Druhé víkendové setkání je pak zaměřeno na výchovné postupy, včetně simulace rodinné schůzky a nácviku metody přirozených důsledků. Také jsou otevřena témata sourozeneckých vztahů, partnerského vztahu a kontaktu s biologickou rodinnou dítěte. Dále pak následuje čtyřdenní výcvik v komunikačních dovednostech, kde se uchazeči učí dávat a přijímat zpětnou vazbu a používat asertivní techniky. Další setkání je pak znovu čtyřdenní a je věnováno pouze sebezkušenosti - mimo jiné by uchazeče mělo motivovat k účasti v nějakém dalším sebezkušenostním kurzu. Součástí posledního setkání je pak krátký prožitkový kurz první pomoci, diskuse o finančním managementu domácnosti a návštěva v ústavním zařízení. Samozřejmostí pak je uzavření a evaluace celého kurzu.

Po kurzu následují závěrečné pohovory s uchazeči, kde je možné případně dokončit psychologickou diagnostiku a kde se uchazeči dozví, jestli byli do seznamu žadatelů zařazeni. Před přijetím dítěte do rodiny pak probíhají konzultace pěstounů s odborníky, jejichž cílem je příprava rodiny na přijetí konkrétního dítěte a předání maximálního množství informací o něm. Je také domluven individuální plán práce s rodinou.

8 ZÁVĚR

V závěru shrnuji nejdůležitější doporučení pro organizaci přípravy pěstounů, která vyplývají z literatury, která se k tématu váže, dosavadních výzkumů i praktických zkušeností jednotlivých organizací a rovněž i sondy provedené pro účely této práce.

Z hlediska systému vzdělávání pěstounů je důležité především jasně definovat cíle přípravy pěstounů a sjednotit způsoby přípravy v jednotlivých krajích. Také by měla být jasně stanovena kritéria pro způsob výběru organizací, které přípravu zajišťují, a odborníků, kteří posuzují žadatele o náhradní rodinnou péči. Jinak se může snadno stát, že osobní zainteresovanost či sympatie vybírajícího budou mít na rozhodnutí zásadní vliv. Bylo by záhodno etablovat náhradní rodinnou péči jako obor, který je možné studovat na vysoké či vyšší odborné škole a zajistit tak dostatek kvalifikovaných odborníků, kteří s pěstouny mohou kontinuálně pracovat. Také je třeba zaměřit se na osvětu veřejnosti v oblasti náhradní rodinné péče. To by mělo usnadnit mnohé každodenní těžkosti jak pěstounům tak dětem samotným, vyrůstajícím v rodinné péči.

V souvislosti s rozmachem různých alternativních forem rodinného soužití je třeba zaměřit se také na přípravu pěstounů, kteří patří do rodiny dítěte. Dále je třeba nezapomínat na přípravu vlastních biologických dětí v rodině pěstounů. Rovněž pěstouni, kteří už nějaké dítě v péči mají, by nějakým druhem přípravy měli procházet. Jednak proto, že ti, kteří mají děti v péči již dlouho, často žádnou přípravou neprošli a především proto, že každé dítě je jiné a pěstouni by o něm měli minimálně obdržet všechny dostupné informace. Pokud má dítě nějaké specifické potřeby, což je velmi pravděpodobné, tak by pěstouni měli být proškoleni, jak v tomto ohledu o dítě pečovat. Poměrně aktuálním tématem je i otázka přípravy rodičů, kteří mají děti z darovaných gamet.

Vzdělávání pěstounů by rozhodně nemělo končit absolvováním povinné přípravy a převzetím dítěte do péče, ale je třeba soustavného následného doprovázení a dalších podpůrných služeb, především pak respitní péče či asistence při kontaktu s biologickou rodinou dítěte a různými institucemi. Dále pak různé druhy poradenství – sociálně-právní, pedagogické, psychologické i zdravotní. Jistě je dobře, že se počítá s povinným průběžným následným vzděláváním pěstounů. Důležitá je i podpora svépomocných skupin pěstounů. Pěstouni zmiňují také potřebu nonstop krizové linky, kde by pracovali odborníci na pěstounskou péči.

Pohovor s psychologem před započatím přípravy by měl být zaměřen na zjištění motivace, důležitých osobnostních charakteristik, stavu rodinného zázemí, výchovných zkušeností, stability partnerského vztahu a základních představ uchazeče o pěstounské péči i dítěti, které by rád přijal. Kromě pohovoru by bylo záhodno také navštívit sociálního pracovníka v místě bydliště.

Nyní zmíním doporučení, která se týkají přípravy před převzetím dítěte do rodiny jako takové. Tu by měl vést především multidisciplinární tým odborníků, kteří mají zkušenost s náhradní rodinnou péčí. Jeho součástí by měli být i odborníci, kteří budou žadatele v souvislosti s přijetím do evidence posuzovat. Dále by se jí měli účastnit i zkušení pěstouni, kteří mohou přispět svými konkrétními zkušenostmi. Během přípravy by měl být dostatek času na individuální konzultace s odborníky a na jejím konci by pěstouni měli mít dostatek kontaktů na odborníky z různých oblastí. Ideálně by s nimi měli udělat během přípravy osobní zkušenost a měli by se zbavit ostychu požádat o pomoc. Minimálně části přípravy by se měli účastnit i děti žadatelů a měl by pro ně být připraven alternativní program. Ve zbytku času by pak mělo být samozřejmostí zajištění hlídání. V průběhu i na závěr přípravy by měla probíhat důkladná evaluace a lektoři by se měli snažit reagovat na připomínky účastníků. Protože pěstouni vnímají informace během přípravy často velmi selektivně, je třeba připravit kvalitní materiály k diskutovaným tématům, ke kterým se pak mohou v klidu vrátit. Je také třeba ošetřit fakt, že žadatelé mohou mít oprávněný pocit, že jsou

během přípravy pozorování a hodnocení, což jim může bránit se do aktivit plně zapojit. Je tedy klíčové vytvořit příjemnou atmosféru. Jeden běh přípravy by neměl být organizován pro více než dvacet účastníků a přípravy by se měli zúčastnit oba partneři.

Z hlediska metod osobně zastávám názor, že čím více prožitkových metod může být v rámci přípravy použito, tím lépe. Pro učení se sociálním dovednostem se totiž ukazují jako efektivní. Kromě různých workshopů, seminářů či diskusí bych rozhodně zařadila praktický nácvik modelových situací, videotrénink, koučovací rozhovor a různé sebezkušnostní metody.

Nyní shrnu cíle, na které by se příprava měla zaměřit. Uchazeči by měli mít ujasněnou svou motivaci a měli by mít jasné informace o tom, co pěstounství obnáší. Měli by si uvědomovat, jak přijetí dítěte do todiny může ovlivnit dosavadní vztahy v rodině. Měli by také chápat dočasnost pěstounské péče. Realizátoři přípravy by pak uchazeče měli lépe poznat. Uchazeči by se také měli orientovat v sociálně-právní problematice, která se náhradní rodinné péče týká. Měli by mít základní psychologické znalosti, především z oblasti citové deprivace a attachmentu.

Uchazeči by také měli být schopni poskytovat a přijímat zpětnou vazbu a komunikovat asertivně. Z toho důvodu mi přijde podstatné zařadit do přípravy několikadenní výcvik komunikačních dovedností. Rozhodně by v rámci přípravy také neměla chybět sebezkušnostní část. Dostatek času by mělo být věnováno diskusi o různých účinných výchovných postupech a nácviku používání metody přirozených důsledků. Dalšími důležitými tématy jsou bezesporu partnerský vztah pěstounů a sourozenecké vztahy v rodině. Velkým tématem pak je spolupráce s biologickými rodiči dítěte. Uchazeči by také měli získat základní znalosti z oblasti speciální pedagogiky. Měli by mít základní orientaci ve zdravotní problematice a jistě by bylo dobré zařadit do přípravy zážitkový nácvik první pomoci. Jako žádané ze strany pěstounů se ukázaly návštěvy v některém z ústavních zařízení v rámci přípravy.

Jako klíčovou pak vnímám konzultaci před přijetím dítěte, kde by se uchazeči měli dozvědět o dítěti všechny dostupné informace. Pokud má dítě nějaké specifické potřeby, měli by být proškoleni, aby je mohli plně naplňovat.

Celkově můžeme konstatovat, že oblast náhradní rodinné péče i vzdělávání pěstounů jako takové se rozvíjí. I připravované reformy se ve většině ohledů ubírají dle mého názoru správným směrem. Klíčovým článkem nicméně zůstávají kompetentní a profesionální odborníci, kteří s pěstouny i dětmi v náhradní rodinné péči budou adekvátně pracovat.

Cílem této práce bylo vytvořit návrh programu vzdělávání pěstounů. A to na základě podnětů z literatury týkající se rodičovských kompetencí a náhradní rodinné péče, příkladů dobré praxe a informací z rozhovorů s pěstouny a odborníky na náhradní rodinnou péči. Tento cíl byl tedy naplněn. Je ovšem pravda, že tato práce již nenabízí konkrétní řešení systémových záležitostí. Je tedy možné, že bychom v případě realizace podobného programu v praxi naráželi například na nedostatek finančních prostředků, kvalifikovaných odborníků či organizační těžkosti. Celý program také vyžaduje poměrně vysokou míru motivace a angažovanosti uchazečů a klade vysoké nároky na kompetence lektorů. V neposlední řadě pak návrh programu počítá s fungujícím systémem doprovázení pěstounských rodin a sítí respitních, poradenských a dalších služeb pro pěstouny. Návrh programu reflektuje především obsahovou a pedagogickou stránku přípravy pěstounů. Do budoucna by jistě bylo dobré zaměřit se také na sociálně-právní a ekonomickou stránku celé problematiky.

SOUPIS BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ

Amalthea o.s. [online]. 2008 [cit. 2012-07-02]. Dostupné z: <http://www.amalthea.pardubice.cz/cnrp.htm>

ARCHER, Caroline. Dítě v náhradní rodině: [nejčastější problémy při výchově mladších dětí v náhradní rodině]. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 119 s. ISBN 80-7178-578-4.

BIDDULPH, Steve. *Proč jsou šťastné děti šťastné*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1997. 139 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-155-X.

CLOUD, Henry a John Sims TOWNSEND. *Jak vychovat báječné děti?: co mohou rodiče poskytnout svým dětem?*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2007, 190 s. ISBN 80-725-5049-7.

ČAPEK, Jan a ČAPKOVÁ, Markéta. *Pozitivní výchova sourozenců v rodině*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. 115 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-779-4.

DINKMEYER, Don a MCKAY, Gary D. *STEP: Efektivní výchova krok za krokem*. 1. vyd. Praha: Portál, 1996. 143 s. Příručka pro rodiče. ISBN 80-85282-92-5.

DOBSON, James C. *Rodičovství chce odvahy*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1995, 190 s. ISBN 80-85495-45-7.

DOHERTY, William J. *Kdo koho vychovává?*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, ©2006. 132 s. ISBN 80-7255-138-8.

FARMER, Elaine. *Fostering adolescents* [online]. London: Jessica Kingsley Publishers, 2004. Supporting parents [cit. 2013-06-11]. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10082342>.

GRAY, John. *Muži jsou z Marsu, ženy z Venuše a děti jsou z nebe: zásady pozitivního rodičovství, vedoucí k výchově spolupracujících, sebevědomých a citlivých dětí*. Vyd. 1. Praha: Práh, 2000. 334 s. ISBN 80-7252-031-8.

JELLOUSCHEK, Hans. *Desatero trvalé lásky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008. 166 s. ISBN 978-80-7367-361-1.

KAST-ZAHN, Annette. *Jak naučit děti pravidlům*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2008. 184 s. ISBN 978-80-251-2042-2.

KERMAN, Benjamin. *Achieving permanence for older children and youth in foster care* [online]. New York: Columbia University Press, ©2009 [cit. 2012-11-03]. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10419540>.

KOLAČNÁ, Eva. *O lásce manželské a rodičovské*. Praha: CEVAP, 2006. 186 s. ISBN 80-86963-01-2.

KONEČNÁ, Hana a KOUBOVÁ, Lucie. *Monitoring příprav na náhradní rodinnou péči v České republice: (popis současného stavu)*. V Praze: Středisko náhradní rodinné péče, 2010. 115 s. ISBN 978-80-87455-00-5.

KOVAŘÍK, Jiří, PAZLAROVÁ, Hana BUBLEOVÁ, Věduna. *Systémy přípravy pěstounů a osvojitelů: srovnávací studie s příklady vybraných typů*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 1999. 112, v s. ISBN 80-238-5311-2.

KROPP, Paul. *Rodičem bez nerváků: já budu rodič, ty bud' dítě*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2001. 207 s. ISBN 80-7106-439-4.

LEAT, David. 1993. Competence, teaching, thinking and feeling. Oxford Review of Education [online]. 1993, 19, 4, [cit. 2010-04-05]. Dostupný z WWW: <http://web.ebscohost.com.proxy.library.uu.nl/ehost/detail%3Fvid%3D2%26hid%3D107%26sid%3D00699357-e995-482a-a188-2df7ebd06919%2540sessionmgr114%26bdata%3DJnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%253d%253d%23db%3Dafh%26AN%3D9410210210>>. ISSN 9410210210.

MALACH, Josef. 2003. Klíčové kompetence lektora. Vyd. 1. Ostrava : Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2003. 58 s. ISBN 80-7042-945-3.

MATĚJČEK, Zdeněk, ed. et al. *Osvojení a pěstounská péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002. 155 s. ISBN 80-7178-637-3.

MATĚJČEK, Zdeněk a kol. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-8.

MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994, 98 s. ISBN 80-85282-83-6

MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 223 s. Psychologická literatura. ISBN 80-04-25236-2.

MATOUŠEK, Oldřich a PAZLAROVÁ, Hana. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. 183 s. ISBN 978-80-7367-739-8.

Metodické doporučení MPSV č. 8/2009 k postupu a cílům psychologického vyšetření žadatelů o osvojení nebo pěstounskou péči. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2009 [cit. 2012-11-25]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7272/Metodicke_doporuceni_MPSV_c-8.pdf

Metodické doporučení MPSV č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2009 [cit. 2012-11-25]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7271/Metodicke_doporuceni_MPSV_c-7.pdf

MURPHY-WITT, Monika a Petra STAMER-BRANDT. *Připravte své dítě do života: osm klíčových dovedností - jak je můžete svému dítěti zprostředkovat a jak si je může dítě s vaší pomocí osvojit*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007, 155 s. Clever life. ISBN 978-802-4720-821.

Natama [online]. 2012 [cit. 2012-07-02]. Dostupné z: <http://natama.cz/?sid=10/>

PARSONS, Rob. *Milovat proti všem předpokladům*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2004, 182 s. ISBN 80-7255-093-4.

PETITCOLLIN, Christel. *Jak správně komunikovat se svým dítětem*. Praha: Pierot, 2009. 112 s. For life. ISBN 978-80-7353-142-3.

PLAŇAVA, Ivo. *Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2000. 294 s. ISBN 80-7239-039-2.

Poradna pro náhradní rodinnou péči v Ostravě. *Centrum psychologické pomoci* [online]. 2012 [cit. 2012-07-02]. Dostupné z: http://www.cepp.cz/poradna_ostrava_podrobneji_o_sluzbach.php

PROFESIONALIZACE NRP V ČR [online]. 2011 [cit. 2012-07-01]. Dostupné z: <http://www.profesionalizacenrp.cz/>

Programy. *Salinger, občanské sdružení* [online]. 2011 [cit. 2012-07-01]. Dostupné z: <http://www.salinger.cz/sluzby/stopa-capa/programy.php>

REICHEL, Jiří. Kapitoly metodologie sociálních výzkumů. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, 184 s. ISBN 978-80-247-3006-6.

RHEINWALD, Eva. *Rodičovství není pro každého*. 1. vyd. Praha: Motto, 1993, 175 s. ISBN 80-901338-4-3.

RHEINWALDOVÁ, Eva. *Jak vychovat šťastné dítě*. 2., rozš. a upr. vyd. Praha: Motto, 1997. 247 s. ISBN 80-85872-61-7.

ROTREKLOVÁ, Eva a Veronika HOFROVÁ. *Odborná příprava budoucích pěstounů a osvojitelů: koncepční a metodické poznámky* [online]. Brno, 2009 [cit. 2012-07-02]. ISBN 978-80-254-4588-4. Dostupné z: http://www.triada-centrum.cz/nrp/_Odborna_priprava.pdf

ROTREKLOVÁ, Eva a Veronika HOFROVÁ. Odborná příprava na přijetí dítěte do rodiny. In: *Odborná příprava na přijetí dítěte do rodiny* [online]. 2006 [cit. 2012-10-16]. Dostupné z: <http://www.strop-zlin.cz/files/pripravy-06.doc>

SHARRY, John. *Řešíme problémy s výchovou dětí a dospívajících*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2006. 143 s. Pedagogicko-psychologický rádce rodiče. ISBN 80-251-1295-0.

SCHNEIDER, Sylvia. *Správné holky*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2004. 140 s. Žijeme s dětmi; sv. 12. ISBN 80-204-1148-8.

SCHOOLER, Jayne E. *Adopce: vztah založený na slibu: užitečné rady a postřehy pro adoptivní rodiče a pěstouny*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2002. 217 s. ISBN 80-7255-066-7.

SINCLAIR, Ian. *Foster carers: why they stay and why they leave* [online]. London: Jessica Kingsley Publishers, 2004. Supporting parents [cit. 2012-11-03]. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10082295>.

SINCLAIR, Ian. *Foster children: where they go and how they get on* [online]. London: Jessica Kingsley, 2005 [cit. 2012-11-03]. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10115239>

SOBOTKOVÁ, Irena. *Pěstounské rodiny: jejich fungování a odolnost*. Vyd. 1. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2003. 142 s. ISBN 80-86552-62-4.

SOUDKOVÁ, Miluše. *O zdravých vztazích mezi lidmi: přátelství a manželství*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2006. 152 s. ISBN 80-7239-196-8.

SOS Dětské vesničky [online]. 2012 [cit. 2012-07-02]. Dostupné z: <http://www.sos-vesnicky.cz/projekty/vice-deti-do-rodin/>

Středisko náhradní rodinné péče [online]. 2012 [cit. 2012-07-02]. Dostupné z: <http://www.nahradnirodina.cz/>

TEMPLAR, Richard a John Sims TOWNSEND. *100 zlatých pravidel jak být dobrým rodičem: co mohou rodiče poskytnout svým dětem?*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008, 251 s. ISBN 978-80-247-2694-6.

Triada, poradenské centrum [online]. 2012 [cit. 2012-07-02]. Dostupné z: <http://www.triada-centrum.cz/>

VISSELL, Joyce a VISSELL, Barry. *Modely lásky: o dětech a rodičích*. 1. vyd. Uherské Hradiště: Bhakti, 2006. 264 s. ISBN 80-903394-5-X.

VRTBOVSKÁ, Petra. *O ztraceném dítěti & cestě do bezpečí: attachment, poruchy attachmentu a léčení*. Tišnov: Scan, 2010, 120 s. ISBN 8086620204.

Vyhláška MPSV ze dne 17. prosince 2012. In: *Sbírka zákonů*. 2012.

Využití zkušeností z Velké Británie při rozvoji vzdělávání v oblasti NRP a práce s ohroženou rodinou. *ČLOVĚK HLEDÁ ČLOVĚKA, o.s.* [online]. 2008 [cit. 2012-07-01]. Dostupné z: <http://www.clovekhledacloveka.cz/vyuziti-zkusenosti-z-velke-britanie-pri-rozvoji-vzdelavani-v-oblasti-nrp-a-prace-s-ohrozenou-rodinou.html>

WATERMAN, Barbara. *The birth of an adoptive, foster or stepmother: beyond biological mothering attachments* [online]. London: Jessica Kingsley, 2003 [cit. 2013-06-11]. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10064411>.

WRIGHT, H. Norman a OLIVER, Gary J. *Průvodce křesťanským rodičovstvím: jak vést děti k osobní víře a naplněnému životu*. 1. vyd. Praha: Samuel, Biblická práce pro děti, 2004. 233 s. ISBN 80-86849-00-7.

Zákon č.134/2006 Sb. In: *Sbírka zákonů*. 14.4.2006.

Zákon č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Sbírka zákonů*. 30.12.1999.

Zákon č. 401/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů a další související zákony. In: *Sbírka zákonů*. 27.11.2012.

Zmapování a porovnání vnitrostátního systému pěstounské péče se systémy pěstounské péče ve vybraných evropských zemích se zřetelem na: a) výběr, podmínky, přípravu a vzdělávání pěstounských rodin b) standard podpůrných služeb pro pěstounské rodiny. *Mpsv.cz* [online]. 14.2.2011 [cit. 2012-07-02]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/10322>

Zpráva z dotazníkového šetření v pěstounských rodinách. *Pěstouni mají právo na služby* [online]. 2007 [cit. 2012-06-29]. Dostupné z: http://www.pestounskapece.cz/do_zprava.php

Zpráva o plnění Národního akčního plánu k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009-2011. [online]. 2011 [cit. 2012-07-02]. Dostupné z: http://www.cijedite.cz/images/zaverecna_zprava_NAP.pdf

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA A / Návrh programu vzdělávání pěstounů

PŘÍLOHA B / Struktura rozhovoru pro pěstouny

PŘÍLOHA C / Struktura rozhovoru pro odborníky

PŘÍLOHA D / Odpovědi respondentů

PŘÍLOHA E / Ukázka přepisu rozhovoru

PŘÍLOHA A / Návrh programu vzdělávání pěstounů

ZÁKLADNÍ PRINCIPY

- během programu je prostor na individuální konzultace žadatelů s odborníky
- lektori přípravy se pravidelně dotazují na zpětnou vazbu od účastníků a v rámci možností dle ní přizpůsobují program
- především u teoretických témat je třeba rodičům předat tištěné materiály, ke kterým se mohou vrátit (v rámci přípravy informace často vnímají velmi selektivně)
- v rámci celé přípravy bude zajištěn program pro děti uchazečů, který je úměrně jejich věku a vyspělosti bude také připravovat na příchod nového dítěte do rodiny a dá jim možnost seznámit se s ostatními dětmi (tento program by měl být rozdělen podle věku dětí a jeho “herní část” může být dobře zajištěna například i dobrovolníky)

LEKTOŘI

- přípravu vedou odborníci, kteří mají zkušenost s lektorováním a zároveň se velmi dobře orientují v problematice náhradní rodinné péče
- setkání se účastní i zkušení pěstouni
- přípravy se zúčastní sociální pracovník i psycholog, který bude posuzovat vhodnost žadatelů pro zařazení do evidence a klíčový sociální pracovník, který pak rodinu bude doprovázet

ÚČASTNÍCI

- 15-20 uchazečů
- ideálně se přípravy účastní oba budoucí náhradní rodiče i všechny děti v rodině

A) ROZHOVORY S UCHAZEČI PŘED ZAHÁJENÍM PŘÍPRAVY

CÍLE

- zjistit motivaci uchazeče
- zmapovat základní osobnostní charakteristiky uchazeče (schopnost snášet riziko, oddálit své uspokojení, zdravé sebevědomí, respekt k odlišnostem, míra uspokojení vlastních životních ambicí, způsob vyrovnání se s předchozími ztrátami)
- zmapovat výchovné zkušenosti žadatelů
- zmapovat stabilitu partnerského vztahu
- zmapovat představy uchazeče o dítěti i pěstounské péči
- zmapovat materiální podmínky a zdravotní stav žadatelů

FORMA

- rozhovor s psychologem, psychologická diagnostika
- návštěva sociálního pracovníka v místě bydliště

B) PŘÍPRAVNÝ KURZ

CÍLE KURZU

Obecné

- zprostředkovatelé lépe poznají uchazeče
- uchazeč ví, co pěstounství obnáší, v čem se liší od biologického rodičovství
- uchazeč má ujasněnou svoji motivaci
- uchazeč má kontakty na instituce a odborníky, na které se může obrátit, některé z nich potká během přípravy osobně a získá k nim důvěru
- uchazeč reflektuje, co přijetí dítěte do rodiny znamená pro dosavadní rodinné vztahy, jak ovlivní pozici jeho biologických dětí v rodině
- uchazeči chápou dočasnost svěření pěstounského dítěte
- uchazeč ví, jak o pěstounství komunikovat ve svém okolí

Sociálně-právní problematika

- uchazeč ví, jak probíhá proces zprostředkování pěstounské péče, soudní jednání
- uchazeč zná jednotlivé formy náhradní rodinné péče a jejich specifika
- uchazeči znají práva, povinnosti a zodpovědnost pěstounů
- uchazeči se orientují ve změnách souvisejících s novelou

Psychologická problematika

- uchazeč má základní vědomosti z oblasti vývojové psychologie
- uchazeč ví, jak se u dětí projevuje citová deprivace a jak funguje attachment (primární vazba mezi matkou a dítětem)
- uchazeč si uvědomuje důležitost podpory identity přijatého dítěte a ví, jakým způsobem ji může podporovat
- uchazeč má základní znalosti z psychopatologie

Komunikační dovednosti

- uchazeč dokáže přijímat a poskytovat zpětnou vazbu,
- uchazeč dokáže komunikovat asertivně

Sebezkušenostní část

- uchazeč má ujasněné své životní cíle a hodnoty
- uchazeč má popsány své slabé i silné stránky v souvislosti s náhradním rodičovstvím

Partnerský vztah

- uchazeč zná způsoby, jak udržovat kvalitní partnerský vztah

Výchovná problematika

- uchazeč dokáže používat při výchově metodu přirozených důsledků
- uchazeč zná některé efektivní výchovné postupy a způsoby řízení rodinného života
- uchazeč má základní znalosti ze speciální pedagogiky (především ohledně specifických poruch učení a ADHD)
- uchazeč si uvědomuje problémy, které mohou nastat ve vztahu mezi sourozenci a zná způsoby řešení
- uchazeč si uvědomuje důležitost otevřené komunikace s dětmi, včetně otázek pěstounství
- uchazeči si vyzkouší základní způsoby řešení konfliktů

Kontakt s biologickou rodinou dítěte

- uchazeč si uvědomuje důležitost kontaktu s biologickou rodinou dítěte
- uchazeč ví o problémech, které mohou nastat a kde v takovém případě může vyhledat pomoc

Zdravotní problematika

- uchazeč se orientuje ve zdravotní zprávě
- uchazeč zvládá poskytnout dítěti základní první pomoc

Finance

- uchazeči znají způsoby základního finančního managementu domácnosti
- uchazeči vědí, na jaké finanční dávky mají nárok a kde o peníze mohou žádat

Průřezový cíl

- uchazeči si u všech témat uvědomují specifika pro náhradní rodinnou péči a děti v náhradní rodinné péči

FORMA

- skupinová setkání (víkendová či vícedenní)
- individuální konzultace
- návštěva v ústavním zařízení

METODY

- workshopy, diskuse, semináře
- praktický nácvik modelových situací
- videotrénink interakcí
- sebezkušenostní techniky
- koučovací rozhovor
- práce s domácí přípravou uchazečů
- exkurze

ČASOVÁ DOTACE: 90 hodin

VÝSTUP: účastníci obdrží certifikát o absolvování

JEDNOTLIVÁ SETKÁNÍ, JEJICH CÍLE A METODY

1. ÚVODNÍ VÍKENDOVÉ SETKÁNÍ

ÚVODNÍ BLOK (3 hodiny)

Cíle:

- účastníci se lépe znají mezi sebou i s lektory
- účastníci znají smysl přípravy a znají její plánovanou strukturu
- účastníci si definují svá očekávání od přípravy a lektori znají očekávání účastníků
- účastníci si spolu s lektory nastaví základní pravidla fungování během přípravných setkání

- účastníci znají odpovědi na tyto otázky:

Jaká je má motivace? Jak mé rozhodnutí ovlivní vztahy v rodině? Z čeho mám obavy? Jak roli pěstouna skloubím s prací? Jaké dítě bych chtěl/a přijmout?

Metody:

- seznamovací aktivity
- moderovaná diskuse

SPECIFIKA NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE (3 hodiny)

Cíle:

- uchazeči chápou dočasnost svěření pěstounského dítěte
- uchazeč chápe, v čem se pěstounství liší od biologického rodičovství
- uchazeč si uvědomuje specifika role náhradního rodiče
- uchazeč rozumí tomu, co přijetí dítěte do péče znamená pro vztahy v jeho okolí a jak celou věc komunikovat

Metody:

- moderovaná diskuse s prostorem pro otázky

SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ PROBLEMATIKA (3 hodiny)

- v dostatečném předstihu před prvním setkáním uchazeči dostanou materiály s přehlednými informacemi, tento blok tedy slouží spíše k ujasnění nejasností

Cíle:

- uchazeč ví, jak probíhá proces zprostředkování pěstounské péče, soudní jednání
- uchazeč zná jednotlivé formy náhradní rodinné péče a jejich specifika
- uchazeči znají svá práva, povinnosti a zodpovědnost jako pěstouni
- uchazeči vědí, jak je to v případě pěstounských dětí s ochranou osobních údajů
- uchazeči se orientují ve změnách souvisejících s novelou

Metody:

- přednáška s diskusí

- samostudium materiálů

PSYCHOLOGICKÁ TÉMATA (5 hodin)

- v dostatečném předstihu před prvním setkáním uchazeči dostanou materiály s přehlednými informacemi

Cíle:

- uchazeč má základní vědomosti z oblasti vývojové psychologie
- uchazeč ví, jak se u dětí projevuje citová deprivace a jak funguje attachment (primární vazba mezi matkou a dítětem)
- uchazeč si uvědomuje důležitost podpory identity přijatého dítěte a ví, jakým způsobem ji může podporovat
- uchazeč zná způsoby, jak pracovat s historií dítěte
- uchazeč má základní znalosti z psychopatologie

Metody:

- přednáška
- workshop s ukázkou tvorby „knihy života dítěte“

PROGRAM PRO DĚTI BĚHEM PŘÍPRAVY

Cíle:

- děti si uvědomují, co pro ně může rozhodnutí rodičů přijmout pěstounské dítě znamenat
- děti mají možnost vyjádřit své obavy a nejasnosti, které jinde nemají možnost nebo odvahu probrat
- děti se seznámí s ostatními dětmi jiných rodin

Metody:

- seznamovací hry
- prožitkové aktivity

2. VÍKENDOVÉ SETKÁNÍ

DISKUSE O VÝCHOVNÝCH POSTUPECH (3 hodiny)

Cíle:

- uchazeči si uvědomují důležitost rodinných rituálů
- uchazeči si uvědomují důležitost podílu dětí na domácích pracích a ostatních povinnostech
- uchazeči si uvědomují důležitost dodržování pravidelného denního rozvrhu
- uchazeči chápou výhody zavedení pravidelného času, který rodiče tráví s dětmi
- uchazeči si uvědomují prospěšnost zapojení dětí do dobrovolné činnosti
- uchazeč si uvědomuje důležitost otevřené komunikace s dětmi, včetně otázek pěstounství

Metody:

- diskuse s pěstouny, kteří dané postupy praktikují s předáním kontaktů a možností další konzultace s nimi
- rodiče dostanou otázky nad kterými mají společně diskutovat v mezidobí do dalšího setkání

SIMULACE RODINNÉ SCHŮZKY (2 hodiny)

Cíle:

- uchazeči si vyzkouší, jak vést rodinnou schůzku

Metody:

- hraní modelových situací
- do dalšího setkání si uchazeči vyzkouší doma takovou schůzku vést

WORKSHOP NÁCVIKU POUŽÍVÁNÍ METODY PŘIROZENÝCH DŮSLEDKŮ

(2 hodiny)

Cíle:

- uchazeči si uvědomují, jak důležité je jasné nastavení pravidel a důslednost při jejich dodržování, jednota mezi rodiči
- uchazeči si uvědomují, že je důležité, aby děti měly podíl na rozhodování a nesly za svá rozhodnutí také odpovědnost
- uchazeči si na základě sehraných modelových situací vyzkouší, jak používat metodu přirozených důsledků

Metody:

- hraní modelových situací
- do dalšího setkání si uchazeči vyzkouší alespoň dvakrát metodu přirozených důsledků použít

WORKSHOP O SOUROZENECKÝCH VZTAZÍCH (2 hodiny)

Cíle:

- uchazeči si na základě kazuistik a vyprávění zkušených pěstounů udělají představu, jaké problémy mohou nastat
- uchazeči si v rámci hraní rolí vyzkouší, jak je možné některé konfliktní situace řešit

Metody:

- práce s kazuistikami
- hraní rolí

BESEDA O PARTNERSKÉM VZTAHU (2 hodiny)

- před setkáním uchazeči v páru dostanou za úkol pobavit se o společných hodnotách a cílech

Cíle:

- uchazeči si uvědomují důležitost společných hodnot, cílů, společně tráveného času a spolupráce
- uchazeči začnou plánovat, jak udržovat svůj vztah i v náročných a hektických obdobích (dále na tom budou pracovat doma)

Metody:

- individuální práce v párech
- diskuse

WORKSHOP O KONTAKTU S BIOLOGICKOU RODINOU (2 hodiny)

Cíle:

- uchazeč si uvědomuje důležitost kontaktu s biologickou rodinou dítěte
- uchazeč ví o problémech, které mohou nastat a kde v takovém případě může vyhledat pomoc

Metody:

- diskuse se zkušenými pěstouny nad kazuistikami

3. ČTYŘDENNÍ VÝCVIK V KOMUNIKAČNÍCH DOVEDNOSTECH

(26 hodin)

- nejprve je vytvořen prostor pro diskusi nad domácími aktivitami z minulého setkání (cílem je, aby uchazeči mohli sdílet své zkušenosti či nejasnosti)

Cíle:

- uchazeč dokáže druhému aktivně naslouchat
- uchazeč dokáže poskytovat a přijímat zpětnou vazbu
- uchazeč zná základní asertivní techniky

- uchazeč si na modelových situacích vyzkouší základní způsoby řešení konfliktů

Metody:

- hraní modelových situací
- videotrénink interakcí
- přednáška (teoretické úvody)
- uchazeči si do dalšího setkání zkusí poskytnout minimálně tři zpětné vazby a použijí alespoň dvě asertivní techniky, obojí písemně zdokumentují a na dalším setkání budou sdílet s ostatními

4. ČTYŘDENNÍ SEBEZKUŠENOSTNÍ SETKÁNÍ (26 hodin)

- před setkáním uchazeči mají vysvětleno, co to jsou drivery a jak fungují, pojmenují si ty své a dva z nich rozeberou
- uchazeči si dopředu popíší své silné a rozvojové stránky v souvislosti s náhradním rodičovstvím
- uchazeči si dopředu zformulují své životní cíle a hodnoty
- na začátku setkání uchazeči v malých skupinkách sdílejí své zkušenosti s poskytováním zpětných vazeb a s asertivními technikami

Cíle:

- uchazeč si uvědomuje důležitost sdělování emocí
- uchazeč má popsané své drivery (nezdravá jádrová přesvědčení) a způsoby, jak s nimi pracovat (v malých skupinkách uchazeči sdílí, k čemu došli během domácí přípravy)
- uchazeč si uvědomuje důležitost dovolit chybovat sám sobě i lidem ve svém okolí a chápe léčivou sílu humoru
- uchazeč má ujasněné své životní cíle a hodnoty (v malých skupinkách uchazeči sdílí, k čemu došli během domácí přípravy)

- uchazeč má popsány své slabé i silné stránky v souvislosti s náhradním rodičovstvím (v malých skupinkách uchazeči sdílí, k čemu došli během domácí přípravy)
- uchazeč ví o možnosti účastnit se dlouhodobějšího sebezkušenostního výcviku a chápe jeho význam
- uchazeč ovládá alespoň jednu relaxační techniku

Metody:

- sebezkušenostní prožitkové aktivity
- relaxační techniky
- diskuse

5. VÍKENDOVÉ SETKÁNÍ

CELODENNÍ PROŽITKOVÝ KURZ PRVNÍ POMOCI (8 hodin)

Cíle:

- uchazeči znají základy první pomoci dítěti
- uchazeči si vyzkouší, jak reagovat v situacích akutního zdravotního ohrožení

Metody:

- nácvik pomoci v rámci simulovaných situací, které vytvářejí dojem reálnosti

DISKUSE O ZDRAVOTNÍCH TÉMATECH (2 hodiny)

- uchazeči dostanou předem přehledně zpracované materiály, které si prostudují

Cíle:

- uchazeč ví, jak se zorientovat ve zdravotní zprávě
- uchazeč ví, jaké právní věci se vztahují na zdravotní péči o pěstounské dítě

Metody:

- přednáška s diskusí

WORKSHOP O FINANČNÍM MANAGEMENTU DOMÁCNOSTI (2 hodiny)

- uchazeči dostanou předem přehledně zpracované materiály, které si prostudují

Cíle:

- účastníci znají způsoby základního finančního managementu domácnosti
- účastníci vědí, na jaké finanční dávky mají nárok a kde o peníze mohou žádat

Metody:

- přednáška s diskusí

NÁVŠTĚVA ÚSTAVNÍHO ZAŘÍZENÍ (3 hodiny)

Cíle:

- účastníci si dokáží představit, jak vypadají podmínky v ústavních zařízeních
- účastníci mají představu o tom, jaké děti v ústavních zařízeních jsou

Metody:

- exkurze

ZÁVĚREČNÝ BLOK (3 hodiny)

Cíle:

- účastníci zhodnotí přínos kurzu a jeho jednotlivých částí
- lektoři mají zpětnou vazbu od účastníků
- účastníci dostanou seznam kontaktů a zbylé tištěné materiály
- účastníci mají prostor se na cokoliv doptat

Metody:

- diskuse

C) ZÁVĚREČNÉ ROZHOVORY S UCHAZEČI

CÍLE:

- podle potřeby dokončení psychologické diagnostiky uchazečů

- informování o zařazení či nezařazení uchazečů do seznamu žadatelů

D) ROZŠÍŘENÍ PŘÍPRAVY PRO PĚSTOUNY NA PŘECHODNOU DOBU

- většinou nejde o oblasti, které by nebyly tematizovány v případě přípravy ostatních pěstounů, hlavním cílem je tedy některým tématům se věnovat zevrubněji a se zřetelem na specifika pěstounské péče na přechodnou dobu

CÍLE:

- uchazeči si uvědomují specifika pěstounské péče na přechodnou dobu a rozumí jejímu systému
- uchazeči znají svou motivaci k pěstounské péči na přechodnou dobu
- uchazeči si uvědomují, jaký dopad mohou časté odchody a příchody pěstounských dětí mít na fungování jejich rodiny (a na ně samotné)
- uchazeči vědí, co je pro dítě podstatné po příchodu do rodiny a při jeho odchodu
- účastníci si uvědomují specifika komunikace s biologickou rodinou v případě pěstounské péče na přechodnou dobu

E) KONZULTACE PŘED PŘIJETÍM DÍTĚTE

CÍLE:

- žadatelé mají všechny dostupné informace o dítěti
- žadatelé se s pomocí odborníků zorientují ve všech dokumentech a zprávách týkajících se dítěte
- žadatelé si uvědomují specifika daného dítěte a péče o ně
- v případě potřeby jsou žadatelé proškoleni ohledně speciální péče o dané dítě
- žadatelé mají prostor doptat se na veškeré nejasnosti a ví, na jaké odborníky se mohou obrátit
- žadatelé si s odborníkem domluví individuální plán práce s dítětem i celou rodinou

F) NÁVAZNÉ AKTIVITY PO PŘIJETÍ DÍTĚTE

- svépomocná skupina
- asistovaný kontakt s biologickou rodinou
- psychologické poradenství
- sociálně-právní poradenství
- speciálně-pedagogické a výchovné poradenství
- respitní služby
- kontakt klíčového pracovníka s rodinou
- doprovázení při kontaktu s institucemi
- doprovázení při prvních kontaktech s dítětem z ústavu
- doprovázení při odchodu dítěte z rodiny
- nonstop krizová linka pro pěstouny

PŘÍLOHA B

POLOSTRUKTUROVANÝ ROZHOVOR - PĚSTOUNI

ÚDAJE O RESPONDENTOVĚ

Věk:

Nejvyšší dosažené vzdělání:

Počet a věk dětí v pěstounské péči:

DOSAVADNÍ ZKUŠENOSTI SE VZDĚLÁVÁNÍM

O jakých vzdělávacích aktivitách pro pěstouny víte?

Jakých vzdělávacích aktivit jste se zúčastnil/a?

Jak hodnotíte jejich kvalitu a přínosnost?

JAKÉ VZDĚLÁVACÍ AKTIVITY CHYBÍ?

V čem jste se musel/a sám/a do vzdělávat?

Jaké vzdělávací aktivity byste uvítal/a, ale nejsou dostupné?

KOMPETENCE PĚSTOUNŮ

Jaké kompetence Vám přijdou pro práci pěstouna nejdůležitější?

Jakým speciálním nárokům musí pěstouni čelit oproti biologickým rodičům vychovávajícím své děti?

TĚŽKÉ CHVÍLE PĚSTOUNŮ

S jakými problémy jste se během pěstounství nejčastěji setkal/a?

Jaké vzdělávací aktivity by Vás na tyto chvíle mohly připravit?

IDEÁLNÍ SYSTÉM VZDĚLÁVÁNÍ PĚSTOUNŮ

Když si představíte ideální systém vzdělávání pro pěstouny, jaké vzdělávací aktivity by tam určitě neměly chybět?

Jakým způsobem by vzdělávání mělo probíhat?

Jaké organizační podmínky jsou podstatné, aby se aktivit pěstouni mohli zúčastnit?

PŘÍLOHA C

POLOSTRUKTUROVANÝ ROZHOVOR - ODBORNÍCI

ÚDAJE O RESPONDENTOVÍ

Věk:

Nejvyšší dosažené vzdělání:

Odbornost:

Osobní zkušenosti s pěstounstvím:

SOUČASNÝ STAV VZDĚLÁVÁNÍ PĚSTOUNŮ

O jakých vzdělávacích aktivitách pro pěstouny víte?

Jak hodnotíte jejich kvalitu a přínosnost?

JAKÉ VZDĚLÁVACÍ AKTIVITY CHYBÍ?

Jaké vzdělávací aktivity pěstouni nejčastěji postrádají?

Jaké vzdělávací aktivity podle Vás v současné nabídce chybí především?

KOMPETENCE PĚSTOUNŮ

Jaké kompetence Vám přijdou pro práci pěstouna nejdůležitější?

Jakým speciálním nárokům musí pěstouni čelit oproti biologickým rodičům vychovávajícím své děti?

TĚŽKÉ CHVÍLE PĚSTOUNŮ

S jakými problémy se pěstouni nejčastěji setkávají?

Jaké vzdělávací aktivity by Vás na tyto chvíle mohly připravit?

IDEÁLNÍ SYSTÉM VZDĚLÁVÁNÍ PĚSTOUNŮ

Když si představíte ideální systém vzdělávání pro pěstouny, jaké vzdělávací aktivity by tam určitě neměly chybět?

Jakým způsobem by vzdělávání mělo probíhat?

Jaké organizační podmínky jsou podstatné, aby se pěstouni mohli aktivit zúčastnit?

PŘÍLOHA D / Odpovědi respondentů

VYBRANÉ ODPOVĚDI PĚSTOUNŮ

VZDĚLÁVACÍ POTŘEBY

„orientovat se v diagnosách dětí”

„potkat pěstouny s podobnými problémy – vidět, jak to v praxi funguje”

„praktické informace – informace ke zdravotnímu stavu dětí, právní a administrativní náležitosti, informace z psychologie a vývojové psychologie“

„lektoři by měli být zkušení pěstouni“

„sebezkušenost – návrat do vlastního dětství“

„potřebovala jsem hlavně vědět, co od těch dětí mohu čekat“

„informace o novele”

„jak komunikovat s biologickými rodiči”

IDENTIFIKOVANÉ NEDOSTATKY

„u některých aktivit jsme si připadali jako blbci, hlavně ti účastníci, kteří neměli s pěstounstvím zkušenosti“

„je špatně, že se tady pěstouni bojí říct, že mají problém!“

„je škoda, že při výběru vás ta komise vůbec nezná – je to takové o nás bez nás“

„neexistuje vzdělávání v rámci příbuzenské péče“

„náročný je styk se zdravotnickými zařízeními a školou, nemůžeme činit některá důležitá rozhodnutí v životě dětí“

„největší problém je, že nemáme hlídání“

„naráželi jsme na právní věci, třeba že střední školu musí podepisovat rodiče, že nám nechtěli dát rodný list, problémy byl s vyřizováním občanky, když jsme šli k doktorovi...”

„problém je i špatná informovanost sociálních pracovníků, nevyznají se v právních věcech a neporadí vám...sami jsme si museli přes Rozum a cit najít příspěvkové organizace, které nám zaplatily okna třeba...ale nenašel se příspěvek na asistentku do školy třeba, musí to být hmotný dar...“

„je tu špatná informovanost o zdravotní péči – třeba že na vyšetření se může jen s podpisem rodičů, nemusí se platit zdravotnický poplatek...“

NAVRHOVANÉ AKTIVITY A ŘEŠENÍ

„aby existovala nonstop krizová linka přímo pro pěstouny“

„doprovázení při kontaktu s biologickou rodinou a institucemi“

„vše by mělo být na míru pro jednotlivé rodiny“

„všichni, kteří se vzdělávání nějak účastní, by měli táhnout za jeden provaz, to je důležité“

„člověk by se neměl bát cokoliv říct“

„aby ty ženské chodily do rodin a věděly, jak život jde“

„člověk by měl mít možnost potkávat se se známými lidmi i lektory, má pak větší důvěru“

„mělo by to být zacílené podle toho, jaké kdo má dítě“

„pěstouni nevědí o vadách svých dětí – měla by se učit sociální patologie, kombinované vady, hospitalismus...“

„hlavní je říct pěstounům, aby se nebáli říct o pomoc!“

„konzultace, horkou linku a koučování“

„mělo by se objevit téma vlastních dětí v rodině“

„musím přijmout, že dítě mi bylo propůjčeno a nemůžu žádat vděčnost – péče se může projevit až v dospělosti“

„měla by být zařazena přednáška o prevenci alkoholismu“

„spíše se soustředit na příběhy dětí jako příklady toho, co se může stát, než poslouchat psychology a jejich poučky“

„probrat právní problematiku“
 „důraz na provázení – aby někdo rodině zavolal!“
 „adepti na pěstounství by měli navštívit např. SOS vesničku“
 „dobrý nápad je, aby pěstoun pobíral plat, i když zrovna nevychovává dítě a byl připravený na převzetí dalšího“
 „je důležitá příprava dětí, tak jako pěstounů!“
 „nejdůležitější jsou právní věci, měl by tam být advokát, právník, potřebovali bychom kontakty na právní služby zdarma a další odborníky“
 „skvělý byl tábor od sociálky, přivezl si odtamtad ještě kupu dárků!“
 „vzdělávací vikendy, kterých se může účastnit celá rodina“
 „lektori by měli hovořit otevřeně, vysvětlit správně citovou deprivaci, pomoci s aklimatizací dítěte ve školských zařízeních a komunikovat s pedagogy“
 „chybí mi kurz muzikoterapie“
 „více vědět o dětech, které přijímám“

KOMPETENCE

„důležité jsou výchovné zkušenosti“
 „schopnost nastavit správné hranice a akceptovat biologické rodiče“
 „trpělivost, měli by tušit, co je čeká, měli by znát ty děti, nějaké figle a vědět, že dítě se chová tak a tak, kvůli něčemu, co zažilo...v normální rodině se po tom nikdo nepídí a to je přirozené“
 „finance jsou kámen úrazu“
 „tolerance a shovívavost“
 „důležité je mluvit s dětmi otevřeně o pěstounství a jejich hendikepech“
 „nesmí mít pocit, že musí být dokonalý, musí nechat věci tak, jak mají být – ani před sousedy nebudu dokonalý“
 „musí dokázat aktivně zapojit vlastní děti a motivovat je“
 „musí být flegmatický, umět odpouštět, důsledný“
 „měli by podrobně vědět rodinnou anamnézu dítěte“

„vždycky je dobrý mít vlastní děti“

„člověk se vyprdne na malý problémy“

„je dobré být mladý, to se člověk tolik nebojí“

„nejdůležitější je láska, mít velké srdce, pak už se všechno ostatní dá nějak zvládnout“

„také je důležitá zodpovědnost a osobně si myslím, že by na pěstounství měl být vždy pár, děti potřebují mít mužský i ženský vzor“

NÁROČNÉ SITUACE

„nejhorší je nevědomost a předsudky veřejnosti“

„kritiku si děti berou hrozně osobně, někdy pak lžou a musím je ujišťovat, že ho nepotrestám, ale že chci vědět pravdu“

„neměli by mít pocit, že pěstounské dítě musí být hodnější“

„když je stres, odnese to pěstounské dítě“

„dítě jde klidně k jiným lidem, protože není vázané na matku“

„zpočátku člověk často selhává, má iluze, že mé vlastní dítě a pěstounské jedno jsou“

„odvrátí se od vás rodina i kamarádi, říkají, že je to pitomost“

„když je vaše pěstounské dítě v dohledu, ostatní matky se bojí o své děti a roztahují křídla“

VYBRANÉ ODPOVĚDI ODBORNÍKŮ

VZDĚLÁVACÍ POTŘEBY

„příprava má tři části: sociálně právní, pedagogicko psychologickou a medicínsko psychopatologickou“

„v pedagogické části se zabýváme tím, jak se vytváří vztah s náhradním rodičem, poruchami attachmentu apod.“

IDENTIFIKOVANÉ NEDOSTATKY

„záležitosti týkající se konkrétních vývojových a výchovných aspektů, poradenství týkající se školy, sociální a právní poradenství“

„problematika motivace pěstounů a jejich očekávání, příchodu dětí, uspořádání rodinné skupiny, partnerské poradenství, řešení náročných situací...“

KOMPETENCE

„ochota k průběžnému vzdělávání, zdravý optimismus, flexibilita“

„vhled do problematiky, empatie, trpělivost, vytrvalost, laskavost, zájem o děti a současně reálně zpracovaná očekávání, flexibilita, schopnost pohotově reagovat, otevřenost novému, fungující partnerský vztah a primární rodina ...“

„porozumění vývoji dítěte“

„práce s traumatizovanými dětmi a dětmi s postižením“

„u pěstounů na přechodnou dobu naplněnost jejich vlastních rodičovských potřeb (neměli by mít adoptivní motivaci!)“

„zvládnutí kontaktu s rodinou a sociální pracovníci“

“nadprůměrné rodičovské kompetence”

“ nadhled a sebereflexe”

“schopnost výchovné spolupráce s odborníky”

“otevřenost vzdělávání a novým poznatkům”

“empatie a upozadění vlastních nároků a potřeb”

„porozumění vývoji dítěte“

„práce s traumatizovanými dětmi a dětmi s postižením“

„naplněnost svých vlastních rodičovských potřeb, hlavně u péče na přechodnou dobu“

„motivace – neměla by být adoptivní!“

„finanční motivace není na závalu, když není jediná“

„zvládnutí kontaktu s biologickou rodinou a se sociální pracovnící“

„otevřenost – schopnost přijmout dítě jaké je, s jeho těžkostmi, s jeho rodinou, minulostí, otevřenost vůči institucím jejichž by měl být partnerem, otevřenost vůči vzdělávání a otevřenost ve smyslu nelpět na svých očekáváních, že dítě bude takové a takové“

NÁROČNÉ SITUACE

„zvládání náročného chování je často příčinou selhání péče, je problémem i v běžných rodinách“

„tlak okolí – ospod, náročné setkávání s biologickými rodiči, ta otevřenost – chodí k nim ospod, úředníci z KÚ PK, chodí po soudech. A pak související s výchovou – rozumět chování dětí, vypořádat se s deprivací, poruchami vazby, s tím, že to nejsou moje děti, že mi nemusí být vděční a nemusí mě milovat“

„odlišná genetická výbava dětí, předsudky okolí, vlastní obavy, přijetí zraněného a mnohdy tedy komplikovaného (nebo potenciálně komplikovaného) dítěte, často náročné jednání s biologickými rodiči, jež je ale třeba brát partnersky, dohled sociálních pracovníků – obava ze selhání v kterémkoliv směru...“

IDEÁLNÍ SYSTÉM

„důležité je vzdělávání v oblasti SPU, attachementu, problematika pochopení situace dítěte, které je v NRP, přijetí dítěte, vědět jak na kontakt s biologickými rodiči“

„vyhodnocení situace rodiny a dítěte a postup podle individuálního plánu péče (tak, jak to je v novele)“

„chtělo by to nastavit kritéria pro výběr organizací zajišťujících zákonnou přípravu“

„u nás nemají studenti příliš možnost zabývat se NRP jako oborem na školách, takže bych určitě podpořil studentské výměny“

„ošetřit složení komise, která v kraji schvaluje pěstouny, aby tam nebyl střet zájmů“
„při párování rodiny a dítěte odborně vyhodnocovat potřeby dítěte – aby se vybírala rodina pro dítě a ne naopak“
„účastníci odcházejí s nabídkou pomoci a kontakty na jednotlivé odborníky“
„velmi důležitá je respitní péče, té se v současné době pěstounům nedostává“
„pracovníci nejsou školeni v doprovázení pěstounských rodin“
„pěstounů je nedostatek především díky chybějícímu náboru a reklamě“
„míchání přípravy pěstounů a adoptivních rodičů, riziko adoptivní motivace u pěstounských hrodičů“
“překlad materiálů PRIDE (Parental Resource for Information Development and Education), které zajišťuje MPSV”
“oblast pěstounství dětí s postižením – výzvou je především alternativní komunikace”
„měl by být i nějaký mechanismus, jak si ověřit, jak tématu rozuměli..“

PŘÍLOHA E / Ukázka přepisu rozhovoru

KOMPLETNÍ PŘEPIS

Věk: 26

Nejvyšší dosažené vzdělání: Mgr.

Odbornost: analýza politik (Lumos o.s.)

Osobní zkušenosti s pěstounstvím: žádné

O jakých vzdělávacích aktivitách pro pěstouny víte?

Jak hodnotíte jejich kvalitu a přínosnost?

Popište mi prosím současný stav vzdělávání pěstounů, jak to nyní funguje? Jak hodnotíte jeho kvalitu?

Co se týče přípravy, tak tam mají kraje rozhodovací pravomoc a ty mají někdy svoje příspěvkový organizace, který to dělaj. Někde to dělaj neziskovky. Ta příprava myslím, že se dost různí. Ta organizace není nějak standardizovaná. Co se týče finančních prostředků tak nejsou zajištěny jednoznačně, financuje se to z prostředků, který jsou normálně na sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, někdy z nějakých jiných zdrojů. Tohle je spíš k tomu kontextu, co se týče obsahu, jak tam máte další otázky, tak to je určitě velká výzva přijmout dítě do náhradní rodinné péče. Tady určitě by to vzdělávání mělo být standardní součástí pro náhradní rodiče a pěstouny. Ty děti jsou traumatizovaný buď z vlastní rodiny, nebo z ústavní péče, nebo obojí. Zvládání třeba, jedna věc třeba, co jsem četl jednu knížku o zvládání náročného chování u dětí, které jsou v pěstounské péči, tak to je myslím docela velká oblast, to je příčina selhávání pěstounské péče u nás. Tady obecně vzdělávání v týhle oblasti není, to je i důvod, proč jsou normální děti dávány z rodin dávány do ústavů, protože si s nimi rodiče neumí poradit, nevědí, kde hledat pomoc. No a u těch dětí v náhradní rodinné péči je to stejný, přitom jako právě v Anglii, tam to řeší už dlouho to chování,

je to součástí vzdělávání pěstounů. Tohle to se jmenuje „Managing difficult behaviour“, ono je to totiž přímo nejen knížka, je to takový pracovní sešit a je to založený na vzdělávacím kurzu pro pěstouny. Takže to není knížka napsaná jen tak, ale je to právě z toho kurzu.

Takže to vidíte jako jednu z věcí, která tam určitě chybí?

Já nemám přesně přehled, ale určitě jo.

Co myslíte, že se teď naopak daří? Co teď už docela funguje?

Myslím, že ta příprava, ten nábor a výběr, tam ty organizace, které na tom pracují, už umí vysvětlit těm zájemcům, co to obnáší. Tam je to většinou tak, že třeba sto lidí má zájem a nakonec se pěstouny stane šest. Ale to je vlastně spíš známka toho, že to funguje dobře, to vzdělávání těch zájemců, to určitě. Další věc třeba je, to vzdělávání, co jsme dělali my, Lumos, pro další organizace, co dělají s pěstounama, jmenuje se to Life story work, tak to je k povzbuzování identity dítěte, aby měli pěstouni, aby pracovali s tím, co dítě zažilo v minulosti. Takže v tomhle myslím, že už ty organizace ty pěstouny taky vzdělávat začínaj.

Aha, a to jste školili koho?

To jsme školili právě lidi z těch organizací.

A ti to pak hodlají použít v těch přípravách. Takže to byli konkrétně lidi, kteří ty přípravy pak vedou?

Ano, přesně.

A jak jste se dostali zrovna k tomuhle specifickému školení?

No to my děláme právě takovýhle většinou, to vybírá Alena, tu identitu, tu dlouhodobě prosazuje, takže náš tým vlastně sháněl lektory. Attachment už se taky začíná rozvíjet ve vzdělávání pěstounů, jako relativně, ve srovnání s minulostí. Stejně jako to budování identity, myslím že v těchto dvou oblastech je to vzdělávání hodně. Pokud mluvíme o dětech v náhradní rodinné péči, i v tom vzdělávání pěstounů jsou

tyhle věci relativně pokrytý, nejspíš nejvíc. My jsme jako organizace taky vlastně nadace, takže to platíme a jsou tyhle věci často zadarmo.

Jaké vzdělávací aktivity v současné nabídce především chybí podle Vás?

A kde vidíte největší mezery, co tam nejvíc chybí? Už jste mluvil o tom zvládání toho náročného chování, ještě něco Vás napadá, co by se mělo víc rozvíjet?

Tak určitě velká věc v česku dlouhodobě, je kontakt s rodičema. Takže jak zajistit motivaci pěstounů k tomu, jak zajistit, aby ten kontakt byl bezpečný jak pro pěstouny, tak pro děti, tohle je tady taky nový vlastně. Takže jsme měli právě taky z Anglie knížky, který byly celý o tom. Takže já zas vlastně nevím, jak je to v tom vzdělávání, co poskytují různé organizace. Já nedokážu povědět o tom obsahu víc do hloubky, spíš pokud vidím nějaký problémy, tak je to spíš pokrytí toho současného vzdělávání. Ted' z těch nových pěstounů ano, ale spíš pěstouni, kteří začali dřív, tak to vzdělávání dostali, ale ted' už nemají zájem se vzdělávat. Takže spíš takhle.

Jaké vzdělávací aktivity pěstouni nejčastěji postrádají?

Dostávají se k Vám ohlasy od pěstounů, co jim chybí? Upozorňují na něco?

Ne tak úplně. Já si myslím, že velké výzvy jsou to, co už jsem říkal. Ten kontakt s tou rodinou, to zvládání toho chování, ale určitě tam toho je mnohem víc. Samozřejmě další velká oblast je pěstounství dětí s postižením, obzvlášť mentálním, dětí, které nekomunikují verbálně. Zas je to ale stejný problém u normálních rodin, nejen pěstounských tady v česku. I když ty rodiny se snaží myslím hodně, zároveň odborníků na alternativní komunikaci je tu málo. I když třeba jsem slyšel, že jedna maminka, která měl postižené svoje dítě, říkala, že neměla žádné služby, žádnou informaci, ale potom, když se stala pěstounkou postiženého dítěte pozdějc, myslím, že to bylo právě s Amaltheou, že až v tu chvíli právě dostala informace o těch službách pro rodiny s dětma s postižením, i vzdělávání a tak. Sice ta alternativní komunikace je tady v česku

výzva obecně, na druhou stranu ale když jsme mluvili o nějakých kladech, tak myslím, že vzdělávat a připravovat pěstouny na péči o dítě s postižením, že to ty organizace dělají dobře.

Když půjdeme pryč od toho obsahu k právní situaci v tomhle ohledu, co by se v téhle oblasti mělo zlepšovat?

No tak určitě teď jsou nově garantované finanční prostředky na přípravu pěstounů v zákoně. Je tam 48 000 za rok, který teda jsou prostředky, které je možné použít na vzdělávání. To jsou peníze, které získá ta organizace. To jsou prostředky, které získá organizace na rok na každou rodinu, se kterou spolupracuje. Tahle částka může výrazně zvýšit dostupnost vzdělávání pro rodiny, zároveň není tak velká jak se zdá. Co víme od organizací, tak původní návrh byl 60 000 a pak to zkrouhli. Ono to není jenom na vzdělávání, ale nějaká podpora taky, odlehčování.

Takže je to hodně finanční problém?

No nebo takhle, ty organizace jsou dost šikovný a získávají podporu od komerčního sektoru, ale aby to mohlo být regionálně všude, nemám přesnou představu, ale co říkali z Rozumu a citu, tak ti vůbec nezvládají pokrývat zájem, protože nemají víc prostředků. Pokud to bereme z toho pohledu systémového, tak v ústavní péči se dává kolem 30 000 na dítě měsíčně, to jsou pak stamiliony až miliardy celkem. Takže u té náhradní rodinné péče jsou ty částky nepoměrný, 8 až 12 000 tedko to bude 20 000 vlastně, ale to nahrazuje kojenecký ústavy, kde se to pohybuje okolo 40 000, takže je to pořád polovina. Takže tam je potřeba přesunout ty prostředky do toho vzdělávání. V čem konkrétně by se projevilo, kdyby bylo víc prostředků?

No ty organizace říkají, že se nedokáží vlastně věnovat všem zájemcům celkově, což je škoda z hlediska celého systému, mohlo by být víc náhradních pěstounských rodin. Jinak další taková věc je, že ty organizace, které dělají tu zákonnou přípravu pěstounů, mají v kompetenci kraje. Třeba na Pardubicku s tou Amaltheou nemají úplně nejlepší vztah, nebo spíš mají vlastní organizaci příspěvkovou. Takhle, ty

organizace mají své vlastní poradny, takže to vzdělávání dávají jim, místo aby to dali těm neziskovkám. Ty pro ně dělají jiné vzdělávání třeba, ale ne tu zákonnou přípravu a to nevím, jestli je úplně ono, takže to by chtělo nějak ošetřit. Nastavit nějaká kritéria kvality, podle kterých by kraj musel vybírat.

Myslíte si, že když vybere nějakou tu svojí příspěvkovou organizaci, tak ta úroveň je nižší?

Ne nutně, ale může být v zásadě. Spíš v tomhle konkrétním případě je Amalthea organizace, která dělala metodiku pro přípravu pěstounů pro celou republiku, takže...to je obecný jev v sociální oblasti, že kraje mají volnost a vybírají služby, který podpoří, nejsou tam žádný kritéria a je to záležitost individuálního názoru těch lidí.

Co ještě by se v týhle právně-politický oblasti mělo změnit, na čem pracovat?

Tam jde o to, aby to pěstounství, které je veřejnou službou a mělo dostatek prostředků, což kdyby se nepřijala tahle novela, tak tak nebude. Pokud jde o to novelu, tak je to kompromis z hlediska té výše, ale jinak je to nastavený tak, aby to umožnilo to vzdělávání pěstounů, které je potřeba. Samozřejmě další věc je nějaká ta odbornost, ta myslím, že v těch organizacích je, ale jinak třeba na univerzitách není, v rámci sociální práce třeba, vzdělávání pěstounů je tu nová věc, není tam nikdo, kdo by tomu rozuměl...Takže studenti vlastně nemají příliš možnost zabývat se oborem náhradní rodinné péče na školách. Určitě by bylo dobrý podpořit třeba studentské výměny, v Anglii třeba je ten obor možné normálně studovat.

Jaké kompetence Vám přijdou pro práci pěstouna nejdůležitější?

Když se posuneme trochu dál, jaké kompetence vnímáte jako nejdůležitější pro pěstouny?

Tak určitě toho je hodně...určitě porozumění vývoji dítěte, vývojové psychologii. No a práce s traumatizovanými dětmi samozřejmě a dětmi s postižením taky. A hlavně by měli mít naplněné svoje rodičovský potřeby, to je důležitý hlavně u pěstounů na

přechodnou dobu, aby neměli adoptivní motivaci. To pak je špatně. Zase ale třeba finanční motivace si nemyslím, že by byla na závadu. No a to už jsem říkal, musí zvládat kontakt s biologickou rodinou, se sociální pracovníci, s úřadama...

Jakým speciálním nárokům musí pěstouni čelit oproti biologickým rodičům vychovávajícím své děti?

S jakými problémy se pěstouni nejčastěji setkávají?

*A jaký jsou podle vás hlavní výzvy, nároky, kterým musí pěstouni čelit?
Tak určitě to chování dětí, to je hlavní příčina selhávání, mají za sebou traumata a vůbec to není jednoduchý. No a to se pak všechno ještě víc vyhroť v dospívání většinou. No a ten kontakt s rodinou dítěte, to je vždycky náročný...*

Jaké vzdělávací aktivity by Vás na tyto chvíle mohly připravit?

*A co z hlediska vzdělávání by mohlo v tomhle pěstounům pomoci?
No vzdělávání...myslím spíš že je potřeba podpora těch rodičů. Je potřeba aby s nima sociální pracovníce byla pravidelně v kontaktu, aby v ní měli oporu, mohli s ní probrat ty problémy. No a na začátku, tak jak je to v té novele, hlavně prostě individuálně vyhodnotit situaci toho dítěte. Pak je potřeba udělat individuální plán práce s ním a vlastně práce s celou tou rodinou*

Když si představíte ideální systém vzdělávání pro pěstouny, jaké vzdělávací aktivity by tam určitě neměly chybět?

Jakým způsobem by vzdělávání mělo probíhat?

Jaké organizační podmínky jsou podstatné, aby se aktivit pěstouni mohli zúčastnit?

A teď už poslední otázka, jak si představujete ideální systém vzdělávání pěstounů?

Jak by to mělo probíhat?

No já to zase vidím hlavně z toho systémovýho pohledu. V krajích jsou komise, který schvalují pěstouny. A tam se často stává, že se třeba znají navzájem, že mají nějaký kontakty mezi sebou a to pak není objektivní, chtělo by to nastavit kritéria pro výběr organizací zajišťující zákonnou přípravu ...

Jako že by někdo byl vybrán prostě protože tam má kontakty na ty lidi v té komisi?

No, jo, je potřeba, aby tam nebyl střet zájmů. Důležitý je odborně vyhodnocovat potřeby toho dítěte. Ono někdy je ta představa taková, že si ta rodina vybírá to dítě. Ale to by mělo být úplně naopak, musí se přece vybírat rodina pro to dítě, tady jde o to dítě, ne aby rodiče byli spokojení.

A z hlediska obsahu vás napadá něco, co by určitě nemělo chybět?

Do toho obsahu jako takovýho říkám moc nevidím, to už jsem něco říkal, ta alternativní komunikace a tak...jinak teď asi nevím.

VÝPIS Z PŘEPISU

ÚDAJE O RESPONDENTOVÍ

Věk: 26

Nejvyšší dosažené vzdělání: Mgr.

Odbornost: analýza politik (Lumos o.s.)

Osobní zkušenosti s pěstounstvím: žádné

SOUČASNÝ STAV VZDĚLÁVÁNÍ PĚSTOUNŮ

O jakých vzdělávacích aktivitách pro pěstouny víte?

Jak hodnotíte jejich kvalitu a přínosnost?

„kraje mají rozhodovací pravomoc a ty mají někdy svoje příspěvkový organizace, který to dělaj“

„příprava se dost různí“

„financuje se to z prostředků, který jsou normálně na sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, někdy z nějakých jiných zdrojů“

„určitě by to vzdělávání mělo být standardní součástí pro náhradní rodiče a pěstouny“

„zvládání náročného chování u dětí, které jsou v pěstounské péči, to je příčina selhávání pěstounské péče u nás“

„knížka „Managing difficult behaviour, založená na vzdělávacím kurzu pro pěstouny“

„ty organizace, které na tom pracují už umí vysvětlit zájemcům, co to obnáší, třeba sto lidí má zájem a nakonec se pěstouny stane šest, a to je vlastně dobře“

„Lumos dělal pro další organizace, co dělají s pěstounama Life story work , k povzbuzování identity dítěte“

„attachment už se taky začíná rozvíjet ve vzdělávání pěstounů, jako relativně, ve srovnání s minulostí. Stejně jako to budování identity, myslím že v těchto dvou oblastech je to vzdělávání hodně.“

JAKÉ VZDĚLÁVACÍ AKTIVITY CHYBÍ?

Jaké vzdělávací aktivity pěstouni nejčastěji postrádají?

„kontakt s rodičema, takže jak zajistit motivaci pěstounů k tomu, jak zajistit, aby ten kontakt byl bezpečný jak pro pěstouny, tak pro děti“

„pěstouni, kteří začali dřív, tak to vzdělávání dostali, ale teď už nemají zájem se vzdělávat“

Jaké vzdělávací aktivity v současné nabídce především chybí podle Vás?

„kontakt s tou rodinou, to zvládání toho chování“

“pěstounství dětí s postižením, obzvlášť mentálním, dětí, které nekomunikují verbálně“

„garantované finanční prostředky na přípravu pěstounů v zákoně“

„organizace se nedokáží vlastně věnovat všem zájemcům“.

„nastavit nějaká kritéria kvality, podle kterých by kraj musel vybírat“

„studenti vlastně nemají příliš možnost zabývat se oborem náhradní rodinné péče na školách, určitě by bylo dobrý podpořit třeba studentské výměny“

KOMPETENCE PĚSTOUNŮ

Jaké kompetence Vám přijdou pro práci pěstouna nejdůležitější?

Jakým speciálním nárokům musí pěstouni čelit oproti biologickým rodičům vychovávajícím své děti?

„porozumění vývoji dítěte“

„práce s traumatizovanými dětmi a dětmi s postižením“

„naplněnost svých vlastních rodičovských potřeb, hlavně u péče na přechodnou dobu“

„motivace nesmí být adoptivní, finanční motivace není na závalu, když není jediná“

„zvládnutí kontaktu s biologickou rodinou a se sociální pracovníci“

TĚŽKÉ CHVÍLE PĚSTOUNŮ

S jakými problémy se pěstouni nejčastěji setkávají?

„netypické chování dítěte v souvislosti s traumatem, chování v době puberty“

„kontakt s biologickou rodinou“

Jaké vzdělávací aktivity by Vás na tyto chvíle mohly připravit?

„podpora rodiny, častý kontakt se sociální pracovníci“

„vyhodnocení situace rodiny a dítěte a postup podle individuálního plánu péče, tak, jak to je v novele“

IDEÁLNÍ SYSTÉM VZDĚLÁVÁNÍ PĚSTOUNŮ

Když si představíte ideální systém vzdělávání pro pěstouny, jaké vzdělávací aktivity by tam určitě neměly chybět?

Jakým způsobem by vzdělávání mělo probíhat?

Jaké organizační podmínky jsou podstatné, aby se aktivit pěstouni mohli zúčastnit?

„chtělo by to nastavit kritéria pro výběr organizací zajišťující zákonnou přípravu“

„ošetřit složení komise, která v kraji schvaluje pěstouny, aby tam nebyl střet zájmů“

„při párování rodiny a dítěte odborně vyhodnocovat potřeby dítěte, aby se vybírala rodina pro dítě a ne naopak“